

”Ingen kan hjelpe alle, men alle kan hjelpe én!”

Et giver-perspektiv på fadderskap eller fjernadopsjon

Hovedoppgave i sosiologi

Kari Henriksen

Sosiologisk institutt

Universitetet i Bergen

Våren 2006

Forord

Det er mange som fortjener en stor takk for hjelp til gjennomføringen av denne hovedoppgaven. Først og fremst vil jeg takke Liv Syltevik for bunnsolid og grundig veiledning. Hun har dessuten fungert som en motivator uten sidestykke, noe som har vært uvurderlig i mer pessimistiske stunder. Biveileder Bente Nicolaysen skal også ha takk for glødende engasjement, utførlige kommentarer og gode litteraturtips.

Jeg har møtt stor velvilje og informasjonsiver ved telefon- og e-posthenvendelser til ansatte i fadderorganisasjonene. Plan Norge og Misjonsalliansen var svært imøtekommende og behjelpelige med å sende ut brev til potensielle informanter. Siw Solvang og Birger Baug i Plan Norge nølte hverken med å delta på intervju eller å svare raskt, vennlig og konsist på alle henvendelser, noe som løste mange spørsmål det var vanskelig å finne svar på andre steder.

Jo fortjener en stor takk for gode tips og grundig gjennomlesning av tilsendt stoff. Pappa har bidratt med diskusjonsiver, korrekturlesning og teknisk ekspertise. Mamma, Birthe, Ingrid og Olav har også lest og kommentert deler av materialet.

Jeg vil dessuten rette en takk til medstudentene Herdis, Hogne, Kjetil, Svein Jarle, Birthe, Monika, Ingunn, Heidi og Jo for mange gode stunder på og utenfor lesesalen. Mamma og pappa skal ha takk for støtte av både økonomisk og oppbyggende karakter, og Astrid, Jostein, Wenche og Agon fortjener en takk for at de lot dørene sine stå åpne for meg i avgjørende faser under innspurten.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke alle fadderne jeg har snakket med for informasjon som ga meg mange nye perspektiver og mye å gruble på.

Holmsbu, 28. april 2006

Kari Henriksen

Innhold

1	<u>INNLEDNING</u>	6
1.1	PROBLEMSTILLING OG TEMATISK AVGRENSNING	8
1.2	METODISK OG TEORETISK TILNÆRMING	13
1.3	OPPGAVENS OPPBYGNING	16
2	<u>EN PRESENTASJON AV FADDERORDNINGENE</u>	18
2.1	INTERNASJONAL BAKGRUNN OG HISTORISK UTVIKLING	19
2.2	FADDERORDNINGENE I NORGE	23
2.2.1	BAKGRUNN	23
2.2.2	ORGANISASJONER, FADDERE OG ULIKE TYPER FADDERORDNINGER	26
2.3	AVSLUTNING OG MOMENTER TIL OPPFØLGING	29
3	<u>METODE</u>	30
3.1	VALG AV TILNÆRMING	30
3.2	UTVELGING AV INFORMANTER	30
3.3	INTERVJUENE	36
3.3.1	KVALITATIVT INTERVJU SOM METODE	36
3.3.2	FORARBEID OG UTFORMING AV INTERVJUGUIDE	36
3.3.3	GJENNOMFØRINGEN AV INTERVJUENE	38
3.4	ANALYSE AV DATAMATERIALET	40
3.5	GENERALISERBARHET, RELIABILITET OG VALIDITET	42
3.5.1	GENERALISERBARHET	42
3.5.2	RELIABILITET OG VALIDITET	43
3.6	ETISKE BETRAKTNINGER	44
4	<u>TEORETISKE PERSPEKTIVER</u>	46
4.1	FORHOLDET MELLOM RIKE OG FATTIGE I SENMODERNITETEN	47
4.1.1	GLOBALE, MATERIELLE ULIKHETER OG DET MORALSKE KRAVET OM Å HJELPE	47
4.1.2	MASSEMEDIA, AVSTAND OG INNLEVELSE	49
4.2	GAVEBYTTET	52
4.2.1	KLASSISKE PERSPEKTIVER PÅ GAVEUTVEKSLING	53
4.2.2	GAVEUTVEKSLING I MODERNE SAMFUNN	57
4.3	INTIMISERING OG PERSONIFISERING	59
4.3.1	INTIMITETSTYRANNIET	60
4.3.2	DIMENSJONER VED SOSIAL NÆRHET OG AVSTAND	62
4.4	OPPSUMMERING OG SPØRSMÅL TIL ANALYSE	64

5	ETABLERINGEN AV FADDERSKAPET	66
5.1	INNMELDINGEN	66
5.1.1	REKLAME OG TILGJENGELIGHET	67
5.1.2	REKLAME OG HANDLINGSMULIGHETER	69
5.2	BEGRUNNELSER FOR FADDERSKAPET	72
5.2.1	Å GJØRE <i>NOE</i> (IKKE ALT)	73
5.2.2	Å HJELPE <i>NOEN</i> (IKKE ALLE)	75
5.3	OPPSUMMERING OG POENGER TIL DEN VIDERE FRAMSTILLINGEN	76
6	HOLDNINGER TIL DEN GLOBALE FATTIGDOMMEN	78
6.1	HOLDNINGER TIL FATTIGDOM	78
6.1.1	KRAV OM HANDLING	80
6.1.2	AVSTAND SOM BARRIERE FOR HANDLING	82
6.1.3	OVERVELDELSE SOM BARRIERE FOR HANDLING	85
6.2	HOLDNINGER TIL BISTAND	87
6.2.1	”PATERNALISTISK VELDEDIGHET” ELLER ”RETTFERDIG BISTAND”?	88
6.2.2	FORHOLDET MELLOM OFFENTLIG BISTAND OG PRIVAT ENGASJEMENT	91
6.3	OPPSUMMERING	93
7	FADDERBARNET	96
7.1	Å HJELPE ÉN	97
7.2	PERSONLIG FADDERSKAP MELLOM INTIMITET OG FREMMEDHET	100
7.2.1	PERSONLIG FADDERSKAP SOM ØNSKE OM EMOSJONELL INTIMITET?	101
7.2.2	FADDERBARNET SOM EN ”KONKRET FREMMED”	105
7.3	PERSONLIG FADDERSKAP SOM GAVEBYTTE	108
7.3.1	YTELSE OG GJENYTELSE	109
7.3.2	GAVERELASJONEN SOM EN FORPLIKTELSE	112
7.3.3	GAVERELASJONEN I EN VESTLIG, SENMODERNE KONTEKST	113
7.4	OPPSUMMERING	114
8	AVSLUTNING	117
8.1	SOSIALT ANSVAR I DEN VESTLIGE SENMODERNITETEN	117
8.2	FORHOLDET MELLOM HANDLING OG SENTIMENTALITET	120
8.3	FORHOLDET MELLOM NÆRHET OG AVSTAND	121
8.4	KONKLUDERENDE KOMMENTARER	123
	LITTERATURLISTE	127

FIGURER OG TABELLER:

FIGUR 1: TEMATISK AVGRENSNING INNENFOR ET BISTANDSPERSPEKTIV	11
FIGUR 2: OPPGAVENS TEMA INNENFOR TRE SAMFUNNSMESSIGE NIVÅER	12

TABELL 1: NORSKE FADDERORGANISASJONER	27
TABELL 2: INFORMANTER OG BAKGRUNNSINFORMASJON	34
TABELL 3: INFORMANTENES FADDERSKAPSTYPER	97

VEDLEGG:

VEDLEGG 1: INVITASJONSBREV TIL FADDERNE	132
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE	134
VEDLEGG 3: BILDER SOM BLE BRUKT UNDER INTERVJUENE	136
VEDLEGG 4: PÅSTANDER SOM BLE BRUKT UNDER INTERVJUENE	137
VEDLEGG 5: SPØRSMÅL TIL INTERVJUENE MED DE ANSATTE I PLAN	138

1 Innledning

En lørdag kveld i desember 2002 sendte TV2 programmet ”*Ei hand å holde i*”. Programmet var Plan Norges årlige fadderaksjon, og gjorde meg for alvor interessert i fadderordningene som fenomen. Hensikten med sendingen var å skaffe nye månedlige bidragsytere, såkalte faddere, til den etter hvert så populære hjelpeorganisasjonen Plan. Aksjonen ble i 2002 for første gang sendt fra et av organisasjonens mottakerland, Senegal – nærmere bestemt fra den lille landsbyen Tougue. En uke før aksjonen beskrev Plan den lille byen slik på nettsidene sine:

*Tougue har 44 innbyggere, noen få husdyr, en brønn og noen stråhytter. Det finnes ikke strøm i landsbyen, men TV 2 og Plan har sammen med lokale krefter trukket kabler og rigget opp strømaggregater før kveldens sending.*¹

Sarah Natasha Melbye og Frode Alnæs var programledere for den spektakulære sendingen. Blant gjestene i Senegal var kjente og profilerte personer som Eva Joly, Morten Abel, Nils Johan Semb, Maria Mena, Mari Boine og Anne Marie Ottersen, i tillegg til et lite knippe av landsbyens beboere samt noen senegalesiske musikere og dansere. Mens det i Norge satt et panel av kjente personer² klart for å ta i mot telefoner fra nye faddere, utspilte det seg et storstilt og fargesprakende show fra Tougue på tv-skjermen. I lyset fra store lyskastere og gyllen kveldssol ble seerne servert afrikansk dans, popmusikk, intervjuer med kjentfolk og møter mellom faddere og fadderbarn. Den 11 år gamle jenta Fatou, som var Anne Marie Ottersens fadderbarn, ble raskt et av midtpunktene i tv-sendingen. Dagbladet beskrev senere det direktesendte møtet mellom Ottersen og Fatou som et ”*drømmemøte*”, et ”*sterkt møte*” og et ”*hjertelig gjensyn*”.³ Ottersen hadde nemlig besøkt Tougue en måned tidligere og bodd i stråhytta til fadderbarnets familie i to døgn. Da hun ved sitt neste, tv-overførte besøk tok fram bilder fra forrige gang, stimlet venner og familie sammen i den lille hytta. Ved kveldens slutt konkluderte Ottersen med at hun skulle begynne på franskkurs når hun kom tilbake til Norge, slik at kommunikasjonen med fadderbarnet i framtiden kunne gå lettere. Å utveksle brev, bilder og små

¹ <http://www.plan-norway.org/news/newsupdate/245161/>

² Grete Faremo, Lise Fjeldstad, Rosemarie Köhn, Kåre Willoch, Jens Stoltenberg, Jannik Lindbæk, Karita Bekkemellem Orheim, Linn Stokke, Erling Kagge, Knut Frostad, Line Seglem Larsen, Harald Norvik, Steinar Sivertsen og Colin Archer

³ <http://www.dagbladet.no/kultur/2002/12/15/356356.html>

Kapittel 1: Innledning

gaver med fadderbarnet er nemlig svært populære aktiviteter blant fadderne i Plan,⁴ og kommunikasjonen går gjerne begge veier.

Plan beskrev selv fadderaksjonen som en *"musikalsk og kulturell smeltedigel"*,⁵ og la vekt på at sendingen brakte norske seere nærmere hverdagen i en av Plans mottakerbyer.⁶ Jeg ble også grepet av programmets fengende form. Til tross for at det handlet om alvorlige temaer som fattigdom og bistand, bar det hele preg av å være en fargerik og underholdende forestilling. Programmet viste seg også å være innbringende: I løpet av aksjonshelgen mottok Plan over 11.000 telefoner fra interesserte faddere.⁷ Fra før hadde Plan litt i overkant av 80.000 faddere, så dette utgjorde en økning av medlemsmassen på hele 13 prosent.

Det var imidlertid ikke alle som var like begeistret for fadderaksjonen. Professor Terje Tvedt skriver dette om sendingen i boken *"Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt"* fra 2003:

(...) Med stråhytter som eksotisk bakgrunn sa programlederen at vi var i Afrika, i Tougue, en landsby i Senegal, men istedenfor et kart (for eksempel) for å plassere stedet i den virkelige verden, med sin egen kultur, historie, geografi og lignende, gikk kameraet umiddelbart, men dvelende over en del nordmenn som gikk rundt i landsbyen der det bodde 44 mennesker og som var valgt ut for å utløse givergleden (...) Hva som fremsto var Afrika som en sjeldent ren kulisser for utstilling av norsk godhet. Alt og alle ble kulisser for Det nasjonale godhetsregimet "in action". Ikke ett meningsfullt ord ble sagt om Senegal, eller om Afrika, eller om hvorfor Tougues barn skulle inn i norske stuer rett før julen 2002. Det var som om Afrika ikke eksisterte (...) Det var ikke et program om sinnelagsetikkens betydning, fordi det handlet ikke om å gjøre det gode fordi det er rett å gjøre det gode. Det handlet om den gode følelsen ved å gi, og om offentlig bekreftelse av den private gode handling. Mens programmet ble beskrevet som et "møte" med Afrika og mennesker, var det en regissert forestilling hvor "den andre" ble fratatt all verdighet og unikhet, for å bekrefte Den gode som god (...) (Tvedt 2003:250-51)

Tvedts indignerte tekst er et godt eksempel på at bistand og veldedighet er moralsk ladede temaer som preges av ømtålige konfliktlinjer og vanskelige debatter. Foreløpig er det imidlertid et annet poeng i Tvedts innlegg jeg vil trekke fram, nemlig at bistand og veldedighet ikke bare handler om de som *får* hjelp, men også om de som *gir* hjelp. Det var det jeg opplevde som mest slående da jeg satt hjemme i stua og så fadderaksjonen i 2002. Fokuset på faddernes møter med fadderbarn, på norsk

⁴ Dette ble bl.a. slått fast av loyalt manager i Plan under et intervju jeg gjorde med henne 1. juni 2004

⁵ Plan-posten mars 2003

⁶ Generalsekretær i Plan, Sandro Parmeggiani, på <http://www.plan-norway.org/news/newsupdate/245161/>

⁷ <http://www.plan-norway.org/news/newsupdate/248426/>

Kapittel 1: Innledning

musikks blanding med afrikansk musikk, på nordmenn i afrikanske klær og så videre, skapte et inntrykk av at dette handlet om mye mer enn bistand og veldedighet. Det handlet også om personlige opplevelser, om møte mellom kulturer og om nordmenns kontakt med noe nytt og spennende. Programmet ga giverrollen et personlig og eksotisk tilsnitt som i hvert fall ikke jeg hadde sett maken til før. Det handlet ikke bare om å gi fordi noen trenger det, men også fordi det kan tilføre en selv noe. Som popsangeren Kurt Nilsen sa til Dagbladet etter at han hadde vunnet *World Idol* og vært på besøk hos fadderbarnet sitt i januar 2004: *"Jeg trenger noe annet i livet mitt"*.⁸

Selv om jeg til dels kunne slutte meg til Tvedts kritikk av fadderaksjonen, syntes jeg det virket forhastet å konkludere med at fadderordningene utelukkende appellerer til *"den gode følelsen ved å gi"*. Mitt inntrykk etter å ha sett programmet var at det ikke bare var en selvforherligende feiring av norsk giverkultur. Jeg fikk også et overveldende inntrykk av at det finnes mange nordmenn som opplever et betydelig engasjement og ansvar for å gjøre noe med den globale fattigdomsproblematikken. Hvorvidt denne spesielle måten å gi på hadde et særlig potensiale for å vekke et slikt engasjement, sto for meg som et interessant spørsmål. Ordningenes popularitet er grunn nok i seg selv til at spørsmålet er relevant: De 11.000 fadderne som ble vervet på to dager i 2002 er bare en liten del av en eksplosjonsartet medlemsøkning fadderorganisasjonene har hatt de siste årene. Antallet faddere i Norge har blitt fordoblet i løpet av mindre enn åtte år. I dag er det omtrent 280.000 – eller nesten 6% – nordmenn som er faddere.⁹ Til sammenlikning tilsvarer dette omtrent antallet nordmenn som stemte Senterpartiet ved forrige stortingsvalg,¹⁰ eller hele befolkningen i Bergen. Det er rimelig å spørre hva som er årsakene til denne enorme populariteten, og om den kan fortelle noe om mer generelle tendenser i det norske samfunnet.

1.1 Problemstilling og tematisk avgrensning

Fordi interessen min for fadderordningene ble vakt av den enorme appellen de hadde til giverne, ble utgangspunktet for denne oppgaven å se nærmere på ordningene i et giver-perspektiv – det vil si fra faddernes synsvinkel. Jeg ville finne ut mer om hvilke egenskaper ved ordningene som virket tiltrekkende på giverne, og i hvilken grad dette kunne knyttes til mer generelle samfunnstendenser.

⁸ <http://www.dagbladet.no/kultur/2004/01/09/387990.html>

⁹ Basert på tall fra Plan juni 2004

¹⁰ Se f.eks. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/valg2005/partibarometer/>

Kapittel 1: Innledning

For det andre ønsket jeg å vite mer om hvordan et fadderskap artet seg for fadderne når det først var etablert. Utgangspunktet var altså bredt, og kunne uttrykkes med følgende generelle spørsmålsformulering: *Hvilke egenskaper ved fadderordningene appellerer til fadderne, og hva slags tanker gjør fadderne seg om fadderskapet sitt?* Den mest iøyenfallende forskjellen på fadderordningene og andre hjelpeordninger er opprettelsen av personlig kontakt mellom fadder og fadderbarn. Siden det ble dvelt så mye ved denne kontakten i avisartikler, Plans fadderaksjon og andre fadderskapsreklamer jeg kom over, var dette en egenskap jeg særlig kunne tenke meg å se nærmere på. Om den personlige kontakten hadde et like følelsesladd preg som en kunne få inntrykk av gjennom fadderaksjonen, og om dette var noe som virket tiltrekkende på giverne, sto for meg som et særlig interessant spørsmål i begynnelsen av arbeidet med oppgaven.

Etter hvert som jeg arbeidet med materialet ble den innledende spørsmålsformuleringen ytterligere konkretisert til to spørsmål som har blitt stående som sentrale. Det ene er *på hvilke måter fadderordningenes appell kan sies å være et produkt av spesifikke, senmoderne relasjoner mellom verdens rike og fattige*. Det moralske kravet om å dele av sin egen velstand er en utbredt kulturell forestilling med lange historiske røtter (Amadou 2003, Tvedt 1990). Likevel kan det tenkes at kravet har en særlig sterk posisjon i våre dager, på grunn av tre iøyenfallende egenskaper ved det senmoderne samfunnet (se f.eks. Wilkinson 2005, Tester 2001, Bauman 1998):

1. *Økt materiell kluft mellom den rike og fattige delen av verden*. Materielle velstandsforskjeller har blitt stadig mer knyttet til hvor i verden en bor. Verdens rike har bedre levestandard enn noengang før i historien, samtidig som nesten halvparten av verdens befolkning lever på mindre enn to dollar om dagen.¹¹ Store forskjeller øker presset om å hjelpe.
2. *Globalisering*. Det senmoderne samfunnet kan i stor grad karakteriseres ved økt gjensidig avhengighet på tvers av landegrensene. Handlinger (eller mangel på handlinger) i en del av verden kan ha konsekvenser for individer i en helt annen del av verden. Dette øker ansvaret for menneskeheten som helhet (ikke bare for dem i vår umiddelbare nærhet) i betydelig grad.
3. *Massemedia*. Mediesamfunnet fører til økt kunnskap om det enorme antallet mennesker som lever i fattigdom. At vi gjennom slike kanaler får vite om den store graden av fattigdom, øker ansvarsfølelsen for å bidra til å redusere den.

¹¹ http://siteresources.worldbank.org/INTGEP2005/Resources/GEP107053_Ch01.pdf

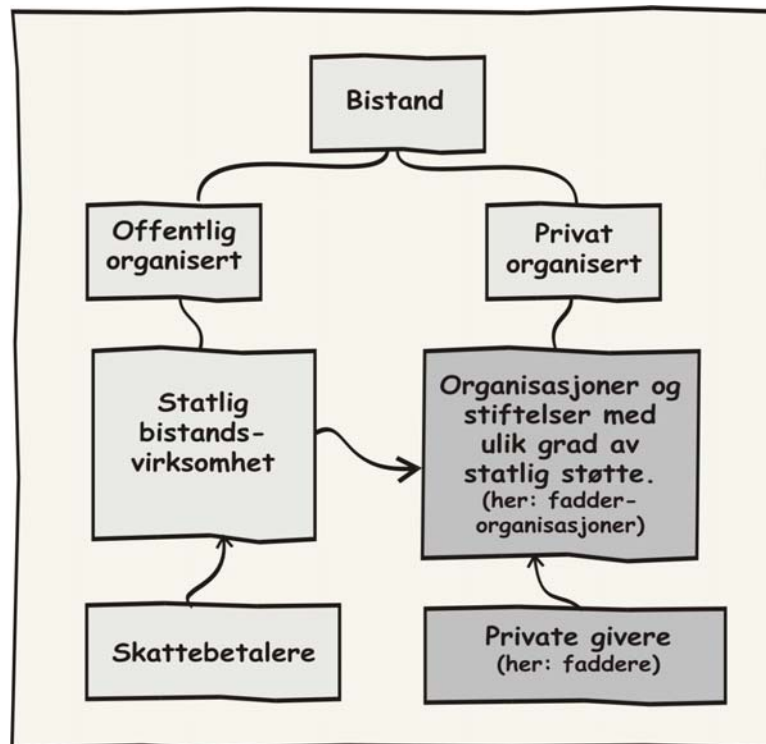
Kapittel 1: Innledning

Et av målene med denne oppgaven vil være å se nærmere på hvordan slike samfunnstrekk påvirker måten vi forholder oss til fattigdom langt borte på. Jeg vil forsøke å trekke paralleller mellom disse særegne kulturelle omstendighetene og fadderordningenes appell til giverne. Et hovedspørsmål vil ikke bare være om den økte bevisstheten om fattigdom langt borte fører til økt press om å hjelpe, men også om den fører til et ønske om å hjelpe på spesielle *måter*. Dette kan si noe om mulighetene for moralsk engasjement under vestlige, senmoderne samfunnsforhold.

Det andre spørsmålet, som kan betraktes som en forgrening av det første, dreier seg om *hva kontakten med fadderbarnet betyr for engasjement i fattigdomsproblematikken*. Det er opprettelsen av personlig kontakt med et fadderbarn som i størst grad utmerker seg ved fadderordningene som bistandsform. På hvilke måter denne kontakten bidrar til å redusere avstand og gjøre fattigdom til noe annet enn fjerne fakta og overveldende statistikk, vil være en sentral problemstilling. Etter min oppfatning var det et interessant paradoks at kontakten mellom fadder og fadderbarn i Plans fadderaksjon ble framstilt som nokså følelseladd og personlig, på tross av store fysiske avstander og språkbarrierer, som illustrert i Anne Marie Ottersens eksempel. Av den grunn vil jeg se nærmere på ulike aspekter ved den personlige kontakten med fadderbarnet. Kan ønsket om personlig kontakt forstås som et produkt av generelle tendenser til intimisering og sentimentalisering i samfunnet som helhet, eller er det andre kvaliteter ved dette fenomenet som er interessante i en sosiologisk sammenheng? For å svare på dette mener jeg både det er nødvendig å se nærmere på hva slags kontakt fadderne *ønsker* å ha med fadderbarnet – men også på hva slags kontakt de *ikke ønsker* å ha, og ikke minst på hvordan denne kontakten arter seg i *praksis*.

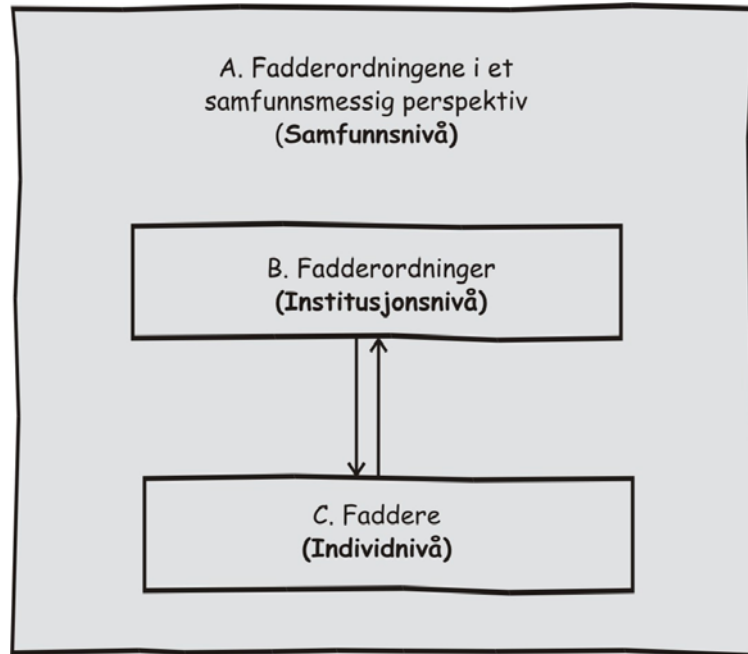
Jeg oppdaget tidlig at det er forsket lite på fadderordningene, og spesielt lite på faddere. Brorparten av skriftlig informasjon om faddere er skrevet av journalister eller organisasjonsansatte. For å illustrere det særegne ved temaet jeg har valgt, gir figuren på neste side en oversikt over bistand slik den administreres i Norge. Pilene illustrerer i hvilken retning bistandspengene går. Oppgavens tema ligger innenfor den nedre høyre delen av figuren (som er skyggelagt), altså på det en kan kalle *private donasjoner* fra enkeltpersoner til bistandsorganisasjoner og veldedige formål. Jeg vil for eksempel *ikke* konsentrere meg om hvordan bistand fungerer på et politisk nivå eller i mottakerlandene.

Figur 1: Tematisk avgrensning innenfor et bistandsperspektiv

Oppgavens hovedfokus ligger i størst grad på individnivå, nærmere bestemt på *begrunnelser* for fadderskap og på fadderskap som *giverpraksis*. Det vil imidlertid være et hovedmål å plassere dette individperspektivet innenfor en større samfunnsmessig kontekst. Figuren på neste side illustrerer hvilke nivåer som inngår i en slik forståelse:

Figur 2: Oppgavens tema innenfor tre samfunnsmessige nivåer

Oppgavens viktigste informasjonskilder befinner seg på individnivå (C). Likevel har jeg opplevd det som vanskelig å ikke forholde seg til det institusjonelle nivået (B) når et giver-perspektiv på fadderordningene har vært hovedmålet. At fadderordningene som institusjonelt fenomen har relevans for oppgaven, skulle framgå av figuren. Kunnskap om ordningene er rett og slett nødvendig for en forståelse av appellen de har til giverne. Av den grunn har innhenting av informasjon om fadderordningenes utforming og bakgrunn også vært en viktig del av arbeidet.

Fordi oppgaven i stor grad kommer til å handle om begrunnelser for å gi, vil jeg allerede nå slå fast en viktig avgrensning med tanke på dette temaet. Som Bente Nicolaysen (2002) påpeker kan det å lete etter motivene bak frivillig innsats fort bli en hensiktsløs oppgave. Hun hevder at det offentlige fokuset på frivillighet i stor grad er rettet mot de frivilliges *motiver*. Dette gjenspeiles også i mye av frivillighetsforskningen, som til dels har dreid seg om å kategorisere de frivilliges motiver som "egennyttige" eller "uegennyttige". Mens "egennyttig" motivasjon refererer til at den frivillige innsatsen tilfører den frivillige noe, refererer "uegennyttig" motivasjon til at den frivillige handler på grunnlag av motiver som ligger i "saken" selv.

Kapittel 1: Innledning

Nicolaysen hevder at motiv-fokuset tenderer mer mot det psykologiske og moralske enn mot det samfunnsvitenskapelige. Hun viser til Hannah Arendt (1990), som påpeker at fokuset på den *”dydefulle indre motivasjonen”* har lett for å bli destruktivt fordi det fører med seg en mistanke om *”falske motiver og lumske hensikter”* (ibid:27). I stedet for å lete etter bakenforliggende motiver, vender Nicolaysen seg mot C. Wright Mills, og hevder at *”det som er interessant er hvordan de frivillige (og forskerne) drar veksel på visse typer av vokabularer av motiver for å tolke sine handlinger”* (ibid:32). Det er et slikt perspektiv på motiver som nettopp *sosiale* fenomener jeg ønsker å innta i denne oppgaven. At jeg vil være mer opptatt av sosialt funderte begrunnelser enn av psykologiske motiver, kan betraktes som et forsøk på å dreie giver-perspektivet i en mer sosiologisk retning.

1.2 Metodisk og teoretisk tilnærming

Fordi utgangspunktet for oppgaven var så åpent, og fordi det forelå lite tidligere forskning om fadderordningene, ville jeg innta en metodisk tilnærming til området som var *eksplorerende*. Det var nærliggende å bruke en induktiv framgangsmåte der empirien selv kunne danne utgangspunkt for relevante problemstillinger – noe som er karakteristisk for en *kvalitativ* tilnærming (se f.eks. Glaser & Strauss 1999, Silverman 2001). Fordi jeg ville innta et giver-perspektiv, falt valget av metodisk tilnærming mer presist på kvalitative intervjuer med faddere. Det virket opplagt at den beste måten å nærme seg faddernes synspunkter på var gjennom å snakke med dem selv.

I tillegg til å gjøre ni intervjuer med faddere, fant jeg som nevnt også ut at det var nødvendig å innhente informasjon om feltets *”institusjonsnivå”* (B i figur 2). Innledningsvis var jeg for eksempel interessert i å vite mer om fadderorganisasjonenes medlemmer. Hvor mange – og hvem – var fadderne? Spørsmål om ordningenes historiske bakgrunn oppsto også underveis. Jeg oppdaget for eksempel at de fleste store organisasjonene i løpet av 80-tallet gikk over fra å gi direkte støtte til enkeltbarn til å fordele støtten på flere mottakere – men ingen begrunnelser for hvorfor dette hadde skjedd. Svar på slike spørsmål finnes sjelden på organisasjonens nettsider eller i informasjonshefter, som ofte har et reklamepreget fokus. Jeg har derfor brukt mye tid på å lete etter informasjon om ordningene i avis- og debattartikler. I tillegg har jeg kommunisert med ansatte i ulike

Kapittel 1: Innledning

fadderorganisasjoner på telefon og e-post, og gjort to intervjuer med ansatte i Plan.¹² Disse intervjuene bidro til å gi meg et inntrykk av organisasjonenes erfaringer med fadderne – et tema jeg fant lite informasjon om andre steder. Intervjuene har i stor grad dannet grunnlaget for neste kapittel, som er en presentasjon av fadderordningene.

Oppgavens teoretiske tilnærming er styrt av et ønske om å forstå fadderskap som en særegen form for engasjement mot global, økonomisk urettferdighet. Iain Wilkinson (2005) påpeker at mye av debatten om vestlige individers forhold til lidelse langt unna er dominert av en holdning om at moralsk engasjement i en slik situasjon er vanskelig eller umulig. Dette blir gjerne begrunnet med at vi er ”nyttmaksimerende” individer som lever i en tid der egeninteresse og materialisme står høyt i kurs – eller med at massemediene bombarderer oss med informasjon som er vinklet på uheldige måter, noe som fører til en blasert eller overflatisk holdning til fattigdomsproblematikken. Tvedts skepsis overfor Plans fadderaksjon, som allerede er omtalt, er et eksempel på en slik kritisk innstilling til giverkulturen. Selv om jeg på ingen måte ønsker å avfeie slik kritikk som uvesentlig, mener jeg at den har et moralsk preg, og at mer empirisk funderte bidrag til disse problemstillingene kan være på sin plass. Jeg vil hevde at fadderordningenes enorme popularitet gjør det problematisk å avvise at det finnes et potensiale for moralsk engasjement – i hvert fall på forhånd, og uten å se nærmere på givernes egne holdninger. Fokuset jeg vil innta er i tråd med Wilkinsons:

*My interest lies in the extent to which we may be witnessing the development of cultural processes whereby sections of the population acquire a greater moral imagination for the suffering of others. My purpose is to outline an agenda for research that concentrates more upon the task of **tracing how people are moved to acknowledge and respond to 'distant suffering'** than on the extent to which they are inclined to deny the moral demands this places on them (ibid: 140, min utheving).*

Muligheter for moralsk engasjement i en vestlig, senmoderne kontekst vil være et gjennomgangstema i oppgaven. Teoretiske perspektiver på hvordan tidstypiske fenomener som massemedia og globalisering påvirker slikt engasjement, kan kaste lys over et av oppgavens hovedmål – som er å anskueliggjøre hvordan fadderskapet kan betraktes som et produkt av spesifikke, senmoderne relasjoner mellom verdens rike og fattige. Jeg vil argumentere for at fadderskapet som case har

¹² At det ble to ansatte fra Plan og ikke en annen organisasjon, skyldtes at jeg hadde opprettet god kontakt med loyalty manager i Plan tidlig i prosessen. I utgangspunktet var det bare henne jeg hadde avtalt å intervju, men da jeg kom på besøk til Plans kontor i Oslo lot de meg snakke med informasjonsansvarlig også.

Kapittel 1: Innledning

egenskaper som virker særlig tiltrekkende under kulturelle omstendigheter hvor kunnskap om den omfangsrike, globale fattigdommen har gode vilkår.

For å belyse hva relasjonen til fadderbarnet betyr for engasjement i fattigdomsproblematikken, vil jeg bruke flere teoretiske innfallsvinkler. Det emosjonelle og personifiserte fokuset i markedsføringen av fadderordningene¹³ kan umiddelbart gi inntrykk av at ordningenes appell kan knyttes til personifiserings- eller intimiseringstendenser i samfunnet som helhet. Jeg vil derfor gå nærmere inn på dette med utgangspunkt i teorier som vektlegger streben etter intimitet som typisk for senmoderne sosialt liv.¹⁴ Siden jeg mener det er problematisk å ta for gitt at relasjonen til fadderbarnet utelukkende er uttrykk for et slikt intimitetsønske, vil jeg også ta for meg alternative perspektiver på nærhets- og avstandsdikotomien. "Nærhet" er ikke ensbetydende med "intimitet", og det ville være et feiltrinn å gå ut fra at fadderskapet er like "intimt" i praksis som det en kan få inntrykk av i offentligheten.

Jeg vil også bruke sosiologiske perspektiver på gaveutveksling til å få fram aspekter ved kontakten mellom fadder og fadderbarn. Det personifiserte fadderskapet skiller seg fra veldedige forbindelser i tradisjonell forstand gjennom å være en relasjon som karakteriseres ved gjensidig utveksling av gaver.¹⁵ Hvorvidt dette trekket ved den personlige kontakten virker tiltrekkende på fadderne, og hvordan det preger fadderskapet som sosial relasjon, er spørsmål jeg vil drøfte med utgangspunkt i klassisk, samfunnsvitenskapelig gaveteori. Slike perspektiver vektlegger blant annet gavens evne til å styrke personlige bånd og skape sosialt samhold, noe som kan kaste lys over andre egenskaper ved den veldedige giverhandlingen enn de kritiske innvendingene Tvedt og andre framsetter. Gaveteorien er også egnet til å belyse ulikhetsaspekter ved giver- og mottakerrelasjoner, noe som kan få fram egenskaper ved fadderordningene som kan være problematiske.

Med den metodiske og teoretiske tilnærmingen ønsker jeg å tilnærme meg oppgavens problemstillinger på en måte som i størst mulig grad får fram "logikken" bak denne særegne måten å

¹³ Som for eksempel i Plans fadderaksjon

¹⁴ Et konkret eksempel på slik teori er Richard Sennetts forestilling om "*intimitetstyranniet*" (Sennett 1992a).

¹⁵ I tillegg til den månedlige summen eller "pengegaven" fadderer bidrar med, er det som nevnt vanlig å utveksle brev, bilder og personlige gaver med fadderbarnet.

gi på, og som kaster lys over hva slags potensiale engasjement mot global fattigdom har i det norske, senmoderne velstandssamfunnet.

1.3 Oppgavens oppbygning

Kapittel 2 er en generell presentasjon av fadderordningene (nivå B i figur 2), som viste seg å være et langt mer komplekst og mangesidig fenomen enn jeg hadde trodd. Kapitlet baserer seg på informasjonsinnhenting av typen jeg beskrev i forrige avsnitt. Hovedfokus er ordningenes historiske bakgrunn og rolle i dagens samfunn, i tillegg til en presentasjon av noen norske fadderorganisasjoner og ulike varianter av ordningene.

Kapittel 3 er en redegjørelse for de metodiske valgene jeg har tatt i forbindelse med oppgaven. Oppgavens informanter blir også presentert i metodekapitlet.

Kapittel 4 er en presentasjon av oppgavens teoretiske fundament. Kapitlet er delt inn i tre deler som på hver sin måte er relevante for den senere drøftingen av datamaterialet. Den første delen omhandler perspektiver på *giverrollen i en vestlig, senmoderne sammenheng*, med hovedvekt på hvilke muligheter for moralsk engasjement som finnes under slike omstendigheter. Del to handler om teoretiske perspektiver på *gaveutveksling*, og den siste delen tar for seg perspektiver på *intimisering og personifisering*. De to siste delene av kapitlet er særlig relevante for drøftingen av fadderbarnets rolle i fadderskapet.

Kapittel 5 er det første av tre analysekapitler, og tar for seg etableringen av informantenes fadderskap. Fokus springer altså fra individnivå (C i figur 2). I faddernes omtale av begynnelsen på fadderskapet kom det fram flere poenger som går igjen i datamaterialet som helhet. Dette gjør temaet til en naturlig analytisk introduksjon. Kapitlet tar blant annet for seg de vanligste begrunnelsene for inngåelsen av et fadderskap.

Kapittel 6 følger opp noen av trådene fra kapittel 5 i en diskusjon av hvordan et fadderskap kan betraktes som en særegen måte å forholde seg til fattigdom langt borte på. Kapitlet har et samfunnsperspektiv (A i figur 2) på den måten at jeg ønsker å begrunne fadderordningenes appell med konkrete egenskaper ved det senmoderne samfunnet.

Kapittel 7 inntar igjen et mer individforankret perspektiv (C i figur 2), og dreier seg om en bestemt egenskap ved fadderskapet som giverpraksis: kontakten med fadderbarnet. Jeg argumenterer for at denne giverpraksisen på mange måter kan betraktes som en *følge* av samfunnsforholdene som ble beskrevet i kapittel 6, og går nærmere inn på relasjonen mellom fadder og fadderbarn. I hvilken grad relasjonen kan forstås som et uttrykk for generelle intimiserings- og personifiseringstendenser,

Kapittel 1: Innledning

eller om den har andre kvaliteter som virker tiltrekkende på giverne, er en sentral problemstilling. Hvorvidt forholdet kan karakteriseres som en gjensidig gaverelasjon, er et relevant spørsmål i denne sammenhengen.

Kapittel 8 er en konklusjon med tanke på oppgavens problemstillinger. I tillegg antyder jeg noen mulige praktiske konsekvenser av studien, og kommer med forslag til videre forskning.

2 En presentasjon av fadderordningene

En fellesnevner for fadderordningene som er berørt i denne oppgaven, er at fadderer gir en månedlig sum (som oftest mellom 150 og 250 kroner) til en hjelpeorganisasjon, og får i retur mer eller mindre konkrete tilbakemeldinger på hvordan disse pengene blir brukt. Det finnes nemlig flere typer fadderordninger, og ikke alle innebærer at det blir opprettet kontakt mellom en fadder og et fadderbarn. Fadderorganisasjonen videreformidler pengene fadderer gir til et konkret barn, til et lokalsamfunn eller til alle prosjektene organisasjonen driver, og dokumenterer hvordan pengene blir brukt i magasiner, brev eller rapporter som blir sendt til fadderne. Det vanligste er at fadderer mottar rapporter om et konkret barn som det i tillegg er mulig å korrespondere med. Selv om fadderne knyttes direkte til et fadderbarn, er det likevel nesten aldri slik at pengene går til bare dette barnet¹⁶. Organisasjonene opererer som oftest med en eller flere av fire typer fadderordninger, avhengig av hvor spesifisert den økonomiske støtten og kontakten er:

1. Økonomisk støtte til og kontakt med ett barn (ikke praktisert i mitt materiale)
2. Økonomisk støtte til et prosjekt/lokalsamfunn, men kontakt med ett barn
3. Økonomisk støtte til et prosjekt/lokalsamfunn som en mottar rapporter fra
4. Økonomisk støtte til og tilfeldig utvalgte rapporter fra alle prosjektene organisasjonen driver

Den vanligste typen fadderordning i Norge er den andre: å ha kontakt med et fadderbarn samtidig som en støtter prosjektet han eller hun er en del av økonomisk. Det er for eksempel denne varianten Plan, som er den største organisasjonen, opererer med. Ordningen innebærer ofte at fadderer utveksler bilder, brev og små gaver med fadderbarnet. I følge ansatte jeg har snakket med i organisasjoner som praktiserer denne ordningen, betyr det personlige forholdet til fadderbarnet svært mye for fadderne. Men det finnes også faddere som ikke ønsker å bli involvert i en slik relasjon, og som velger fadderordninger av den tredje eller fjerde varianten i oversikten over. Begrunnelser for valg av ulike fadderskap vil være et av temaene for kapittel 7. I denne omgang vil jeg konsentrere meg om hvordan fadderordningene har utviklet seg, og om hva slags rolle de har i dagens norske

¹⁶ Ingen av fadderne i mitt materiale gir for eksempel direkte støtte til ett enkelt barn. Til tross for at de store fadderorganisasjonene fokuserer mye på enkeltbarn i markedsføringen, er det ingen av dem som praktiserer en slik direkte støtteform. Dette kommer jeg tilbake til senere.

bistandslandskap. Presentasjonen baserer seg i stor grad på de to intervjuene jeg gjorde med ansatte i Plan¹⁷ og på kommunikasjon med andre organisasjonsansatte, men også på avis- og debattartikler og informasjon fra fadderorganisasjonenes nettsider, brosjyrer og liknende.

2.1 Internasjonal bakgrunn og historisk utvikling

Plan var den første av dagens store fadderorganisasjoner som begynte å administrere fadderskap for enkeltbarn. John Langdon-Davies grunnla organisasjonen i 1937, etter å ha vært vitne til den spanske borgerkrigens ødeleggelser. Grunnleggelsen var basert på det han kalte *"the fosterparent idea"*, som i følge Plans historiebok fra 1998 *"reduced the mass misery of refugee children to just one child's story, to a solution that an English person of average means could provide"* (Howard 1998:4). Redd Barna startet med fadderskap for enkeltbarn i 1940,¹⁸ også de i Europa, mens den første SOS-barnebyen ble opprettet i Østerrike i 1949.¹⁹

Det var imidlertid ikke før etter andre verdenskrig, da det generelle fokuset på bistand og nord/sør-problematikk tiltok, at ordningene begynte å vokse i omfang. Et økende antall internasjonale organisasjoner tok fadderskap i bruk utover på 60-tallet (Thomas 2003), men det var ikke før på 80-tallet at ordningene for alvor ble populære (Brehm & Gale 2000). Magasinet *New Internationalist* slo i 1989 fast at antallet faddere på verdensbasis hadde økt fra en til to millioner siden 1980.²⁰ Dette henger nok både sammen med at 80-tallet var en generell velstandsperiode for den vestlige verden, men også med at fokuset på bistand økte, ikke bare i politikken, men også i kulturlivet. Konsertarrangementet *Live Aid* og hitsanger som *Do they Know it's Christmas* og *We Are the World* var for eksempel med på gjøre bistand til en populærkulturell farsott.

Fra 80-tallet og fram til i dag rapporterer fadderorganisasjonene om en eksplosiv popularitet. På den andre siden har fadderordningene måttet tåle mye offentlig kritikk siden den gang, noe som har påvirket ordningenes utforming. Den mest kjente kritikken ble reist av magasinet *New Internationalist* i mai 1982, som ga en hel utgave tittelen *Please do not sponsor this child. There are better*

¹⁷ Spørsmålene jeg brukte under disse intervjuene finnes i vedlegg 5.

¹⁸ http://www.savethechildren.org/mission/1940_1969.asp

¹⁹ <http://www.sos-childrensvillages.org>

²⁰ <http://www.newint.org/issue194/god.htm>

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

*ways to help.*²¹ Det var tre hovedpoenger i kritikken som kom fram. For det første ble det påpekt at administrasjonen av fadderordninger er mer ressurskrevende enn andre hjelpeordninger, siden organisasjonene må håndtere store mengder korrespondanse, oversettelser, feltrapporter og så videre. For det andre ble det hevdet at selv om et fadderskap er aldri så godt ment fra fadderens side, har det flere uheldige konsekvenser for mottakerne. Å hjelpe enkeltpersoner og ikke grupper kunne for eksempel føre til ulikhet, splittelse og misunnelse innad i lokalsamfunnet. Fadderbarnas biologiske foreldre kunne også føle seg ydmyket fordi autoriteten deres ble utfordret av andre voksenpersoner. For det tredje ble det hevdet at den personlige kontakten mellom giver og mottaker skapte et asymmetrisk avhengighetsforhold der mottakeren ble bevisst sin rolle som den ”fattige” parten og ville føle et visst press om å vise takknemlighet.

Etter dette gikk stadig flere organisasjoner bort fra praksisen med såkalte *direct benefit*-ordninger²² der faddernes bidrag gikk til enkeltbarn. Til tross for at støtten har blitt mer gruppe-orientert er det likevel fortsatt slik at de aller fleste organisasjonene fokuserer på fadderens forhold til et individuelt barn, og på betydningen av fadderens bidrag for dette ene barnet (Brehm & Gale 2000). At relasjonen til fadderbarnet opprettholdes selv om den ikke har noen forbindelse med den økonomiske støtten, er et paradoks som tyder på at den personlige kontakten er viktig i seg selv. Dette er særlig tydelig i markedsføringen av ordningene, hvor kontakten med fadderbarnet ofte karakteriseres som en sterk emosjonell relasjon.²³ Save The Children skriver for eksempel:

*When you become a child sponsor, it will forever change your life and the life of the child you sponsor. The special relationship you can develop with your child is something you'll both cherish forever.*²⁴

I 1998 publiserte Chicago Tribune en lang, kritisk artikkelserie om dette personlige fokuset, som artikkelforfatterne hevdet ikke hadde noen rot i virkeligheten. Serien het *The Miracle Merchants: Myths of Child sponsorship*, og hovedpoenget var at

(...) the notion of individual child sponsorship exists primarily as a marketing myth. Costly, time-consuming and hampered by the logistical difficulties posed by some of the poorest and most

²¹ <http://www.newint.org/issue111/keynote.htm>

²² Begrepet er hentet fra intervjuet jeg gjorde med informasjonssjef i Plan juni 2004.

²³ Se for eksempel også www.worldvision.org, www.actionaid.org, www.plan-international.org

²⁴ http://www.savethechildren.org/sponsorship/learn.asp?stationpub=i_hpddf2_sp2

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

*remote places on Earth, child sponsorship succeeds far better as a fundraising engine than it does as a vehicle for providing benefits to the children whose faces sustain it.*²⁵

Artikkelforfatterne hadde meldt seg som faddere i fire forskjellige fadderorganisasjoner²⁶ uten å avsløre at de var journalister. Etter tre år som faddere reiste de for å finne ut hvordan livene til fadderbarna hadde endret seg (uten at organisasjonene som var involvert visste det). De fant ut at barna i få tilfeller hadde dratt nytte av ordningene. I enkelte tilfeller hadde fadderbarna til og med vært døde i lengre tid.

Etter dette hadde flere fadderorganisasjoner en ny gjennomgang av ordningene sine, men de aller fleste beholdt det personlige fokuset. Som Charles MacCormack, presidenten i Christian Children's Fund forklarte reporterne i Chicago Tribune, er det navngitte fadderbarnet avgjørende for vervingen av nye faddere, selv om disse er klar over at pengene ikke går direkte til barnet: *"An awful lot of people who sign on to a personal human being will not sign on to a well"* (ibid). Selv om det kan virke paradoksalt at organisasjonene samler inn penger i fadderbarns navn når pengene ikke går til disse barna, beholder de denne praksisen fordi andre former for innsamling ikke har vist seg å fungere like bra (Thomas 2003). Fadderne genererer mye penger, både fordi de er en vedvarende inntektskilde,²⁷ men også fordi ordningene er så populære. De personifiserte fadderskapene har en enorm appell, men det er vanskelig å anslå hvor mange faddere det finnes på verdensbasis.²⁸ Norge ligger på verdenstoppen i fadderskap med nesten 6 % faddere i totalbefolkningen.²⁹ De personifiserte ordningene har imidlertid vært gjenstand for offentlig kritikk også her til lands. Birger Baug fra Plan skrev for eksempel i Bistandsaktuelt i 2003³⁰ at det er interessant at så mange i *"bransjen"*³¹ mangler vilje og evne til å forstå Plans fadderordning, når det er så mange faddere og *"rimelig oppgående*

²⁵ Fra Chicago Tribune 15. mars 1998. Artikkelen kan kjøpes på www.chicagotribune.com

²⁶ Save The Children, Childreach (en forgrening av Plan), Children International og Christian Children's Fund

²⁷ Et fadderskap varer ofte i flere år (Brehm & Gale 2000).

²⁸ Informasjonssjef i Plan meddelte meg i en e-post at Plan har omtrent 1,3 millioner faddere på verdensbasis. Siden det finnes så mange små og store organisasjoner med tilholdssted i ulike deler av verden, tror han imidlertid det er et *"nærmest håpløst prosjekt"* å anslå det totale antallet faddere på globalt plan.

²⁹ <http://www.sfm.no/Arkiv-2003/Art-Des-03/17.12-Plan-Norge.htm>

³⁰ www.bistandsaktuelt.com/Lesartikkel.asp?ID=2207

³¹ Det er verdt å merke seg begrepet *"bransje"*, fordi det antyder en parallell mellom bistandsorganisasjoner og mer *"forretningspreget"* virksomhet. Dette poenget kommer jeg tilbake til i neste del av kapitlet.

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

samarbeidspartnere” som forstår det ”temmelig intuitivt”. Innlegget hans var en kommentar til et tidligere intervju med Gro Brækken fra Redd Barna i Bistandsaktuell,³² hvor hun blant annet hadde påpekt at personifiserte fadderskap kan plassere barna i en underlegen takknemlighetssituasjon. Til dette svarer Baug:

Det er ingen fadderbarn i Plan-systemet som blir bedt om å takke for noe som helst. Men det er faktisk slik at det er normal høflighet i de fleste av verdens land å takke hvis du får tilsendt en hilsen eller en liten gave (som det for øvrig er svært strenge kriterier for, uansett hvilken vei de går). Akkurat som fadderbarnet takker faddereren for at de fikk tilsendt et brev eller en fotball, takker faddereren for tegningen og brevet de fikk fra fadderbarnet. Dette er altså noe som går begge veier. For de uinnvidde kalles det kommunikasjon.

Han understreker også at fadderordningene gir mottakerne en stemme, noe som ikke bør undervurderes:

Er ikke barna selv de beste fortellerne? Burde ikke de få anledning til direkte å kommunisere med de som så gjerne bidrar til organisasjonens arbeid? (...) Eller er ikke barn interessante som ”stemmer fra Sør”?

Et annet argument som ofte brukes for å opprettholde den personlige kontakten mellom fadder og fadderbarn er at det kan fungere positivt for faddernes holdninger. Sandro Parmeggiani, generalsekretær i Plan, formulerte det slik i en kronikk fra 2004:

Det er veldig mye lettere å si ja til å støtte og bli kjent med et enkelt barn og dets familie og lokalsamfunn, enn å si ja til å støtte ”et prosjekt i det østlige Afrika”. Slik er den menneskelige natur, det er ikke noe nedverdiggende i det. Litt flåsete går det an å sammenligne det med den eldre damen i en oppgang i Oslo, som egentlig ikke liker innvandrere, med unntak av Sharissa i samme oppgang. Ved å bli kjent med enkeltpersoner, får en sjansen til å ta en snarvei forbi fordommer og myter det ellers kunne tatt mye lengre tid å kvitte seg med.³³

Hva den personlige kontakten med fadderbarnet betyr for fadderne vil være et sentralt poeng senere i oppgaven. Dette kapitlet vil jeg avslutte med en presentasjon av de norske fadderordningene og organisasjonene. Selv om ikke faddere fra alle organisasjonene er representert i mitt materiale, er de likevel en viktig del av konteksten for oppgavens tema.

³² Se <http://www.bistandsaktuelt.com/Lesartikkel.asp?ID=2139>

³³ Vesterålen Online 7. januar 2004: <http://vol.no/magasin.asp?F=A&N=1264>

2.2 Fadderordningene i Norge

2.2.1 Bakgrunn

Av dagens tre største norske fadderorganisasjoner var det Redd Barna som først etablerte seg i Norge rett etter krigen. SOS barnebyer etablerte seg her i 1964. Det var likevel ikke før i 1996, da Plan etablerte seg i Norge, at antallet norske faddere virkelig skjøt fart. Plan beskriver etableringen i Norge som ”den desidert største suksessen til Plan noensinne”.³⁴ Organisasjonen har i dag den dominerende posisjonen blant norske fadderskapsformidlere. Siden de startet i Norge for ni år siden har de opparbeidet seg nesten hundre tusen faddere. En grunn til at Plan har vokst så raskt, har sannsynligvis med den årlige fadderaksjonen på TV2 å gjøre. Opptil 10.000 nye faddere har blitt rekruttert gjennom aksjonen hvert år, og Plan legger ikke skjul på at det er gjennom disse aksjonene de trekker flest faddere. Aksjonene sendes, som nevnt i innledningen, omtrent en gang i året på TV2. Det er et underholdende show som flankeres av kjente personer innenfor kulturliv, politikk, sport og underholdning. Parallelt med sendingene er det mulig å ringe inn for å tegne et fadderskap, og flere av samtalen tas i mot av kjente personer som kan ses på tv-skjermen. I *Norsk utviklingshjelps historie 3* omtales Plans suksess med fadderaksjonene slik:

Fra den store internasjonale organisasjonen PLAN etablerte seg i Norge i 1996 og til 2002, klarte den å skaffe over 82.000 faddere til barn i utviklingsland, de fleste via høyprofilerte TV-kampanjer og TV-show med kjente personer i beste sendetid på TV2. PLAN-Norge var ikke medlemsbasert og drev sitt omfattende virke via et hovedkvarter i Oslo. En slik orientering var et uttrykk for en mer generell tendens innenfor frivillig arbeid, der medlemsbaserte og demokratiske organisasjoner med en lokal basis ble truet av profesjonelle organisasjoner som mer ble drevet som en bedrift (Liland og Kjerland 2003:249).

I 1999 pågikk det en lang debatt i Bistandsaktuelt om nettopp dette poenget. Atle Sommerfeldt, generalsekretær i Kirkens Nødhjelp, gikk ut mot organisasjoner han mente ble styrt på denne måten. Han trakk fram organisasjoner som Plan og Leger uten grenser, som han hevdet ble drevet uten folkelig forankring hverken i mottakerlandene eller her hjemme. Den manglende forankringen i mottakerlandene mente han bidro til å skape et overtroisk bilde av at ”effektiv bistand er avhengig av at ressursene er styrt av en organisasjon i nord (...) på samme måte som i et multinasjonalt selskap”³⁵. Dette, mente han, fører til at man ”gjør utvikling på vegne av andre”, noe som igjen gjør at man ikke kan ”endre

³⁴ Sandro Parmeggiani sitert på <http://www.sfm.no/Arkiv-2003/Art-Des-03/17.12-Plan-Norge.htm>

³⁵ www.bistandsaktuelt.com/Lesartikkel.asp?ID=624

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

strukturer nasjonalt og internasjonalt som produserer fattigdom". Den manglende folkelige forankringen hjemme mente han også var uheldig, fordi utfordringene ikke bare er å "overføre størst mulig økonomiske ressurser", men også å "bygge holdninger og handlinger i det norske samfunnet slik at vi kan fastholde grunnleggende verdier som leder til engasjement for andre og villighet til global forandring" (ibid).

Sandro Parmeggiani fra Plan repliserte med at de aller fleste Plan-ansatte i mottakerlandene var lokalt ressurser, og at organisasjonen kunne yte god bistand til tross for at den ikke var medlemsbasert i Norge på samme måte som Kirkens Nødhjelp. At Plan ikke ble styrt på grunnlag av demokratiske medlemsstrukturer betydde med andre ord ikke at de var uprofesjonelle, hevdet han, snarere tvert imot.³⁶

Detaljene i debatten skal jeg ikke gå nærmere inn på, men et underliggende hovedpoeng det er verdt å stoppe litt opp ved, er at fadderorganisasjonene – ikke bare Plan – skiller seg fra andre organisasjoner gjennom større grad av kommersiell og markedsorientert virksomhet. I intervjuet jeg gjorde med loalty manager i Plan la hun ikke skjul på at dette er noe som gjelder både i rekrutteringen av nye faddere og i selve styringen av organisasjonen:

(...) Uansett, så for oss er jo den viktigste biten, det er jo lønnsomhet, det er jo det det går på – det er ingenting annet som...hva skal jeg si...redder verden...idealisme eller gode ord – altså det er... Cash is king, altså, for å si det på en kommersiell måte.

På spørsmål om denne tankegangen var noe som skilte dem fra andre hjelpeorganisasjoner, svarte hun:

Altså, vi er vel – det er vel egentlig vi som er den som har blitt ansett som mest kommersiell i forhold til at vi faktisk hele tiden har sagt at...For det første så har vi sagt at er det noen som virkelig trenger den beste hjelpen i forhold til å være eksperter på sine områder, så er det den fattige verden, for å si det sånn. Og derfor har også Plan vært veldig bevisst i utvelgelsen sin i forhold til de ansatte her. Ja, det er fint hvis du er idealist, altså, det er ikke det, men det er ikke derfor du blir ansatt. Er du god innenfor IT og du er kostnadseffektiv, så er det du som blir ansatt. Det samme gjelder innenfor markedsføring, samme gjelder altså...og så videre. Så det er en grunn til at vi er...Altså, vi er fortsatt 27 ansatte i Plan. Vi har liksom...89% av midlene våre kommer fra private givere, mens i andre organisasjoner så er det kanskje 50%. Men så er det kanskje også dobbelt så mange ansatte. Slik at de andre ansatte skiller seg kanskje fra...eller Plan skiller seg vel kanskje fra dem i forhold til at vi er den minste i forhold til antall ansatte, da. Men samtidig så har vi også den laveste kostnadsprosenten. Og flest faddere! (latter)

³⁶ www.bistandsaktuelt.com/Lesartikkel.asp?ID=584

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

Om fadderordningene representerer en mer markedsorientert trend innenfor bistandsfeltet, er et spørsmål som knytter seg til fadderorganisasjonene som institusjonelt fenomen (nivå B i figur 2), og som i stor grad faller utenfor denne oppgavens problemstillinger. Hvorvidt lav statlig finansiering tvinger organisasjonene til å drive mer kommersielt, kunne for eksempel vært utgangspunkt for en mer institusjonelt orientert studie av ordningene. Markedstankegangen som ser ut til å prege fadderorganisasjonenes virksomhet, manifesterer seg imidlertid i ett fenomen som er relevant for diskusjonene i denne oppgaven, nemlig i organisasjonenes omfattende reklamevirksomhet. At det er en sammenheng mellom fadderorganisasjonenes offensive markedsføring og det høye antallet norske faddere er det sannsynligvis liten tvil om. Til tross for at Plan er de mest synlige i mediebildet, ligger de andre store fadderorganisasjonene hakk i hæl, noe det er lett å oppdage dersom en jevnlig besøker de største dagsavisenes nettsider. Fordi markedsføringen er en så sentral del av organisasjonenes virksomhet, kan det være verdt å se nærmere på rollen den spiller når det gjelder å rekruttere faddere. Hvorvidt fadderne jeg har intervjuet har blitt rekruttert gjennom reklame, og eventuelt hva slags forhold de har til slik reklame, er et spørsmål jeg kommer tilbake til i kapittel 5. Det er for eksempel nærliggende å tenke seg at fadderordningenes ”kommersielle” suksess henger sammen med den sentimentale formen markedsføringen har,³⁷ og dette er et poeng jeg særlig vil drøfte mer inngående.

Det bør også nevnes at den anselige debatten om Plans fadderordning sannsynligvis ikke bare henger sammen med at det er den største og mest profilerte fadderorganisasjonen. Organisasjonen er også den eneste av de tre store som bare tilbyr ordninger som innebærer kontakt med fadderbarn. Plan retter seg dermed kun mot givere som ønsker slike personlige ordninger, i motsetning til SOS barnebyer og Redd Barna. Redd Barna tilbyr som nevnt ikke personlige ordninger i det hele tatt, og er nok mindre profilert som en fadderorganisasjon enn som en bistandsorganisasjon. Mitt inntrykk er også at selv om SOS barnebyer tilbyr personlige ordninger, fokuserer de ikke like mye på kontakten mellom fadder og fadderbarn i markedsføringen som det Plan gjør. Mens Plans nettsider inneholder alt fra retningslinjer for brevskriving og historier om fadderbesøk til en egen nettbutikk hvor en kan

³⁷ Plans fadderaksjon, som beskrevet i innledningen, kan fungere som et eksempel på dette.

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

kjøpe gaver til fadderbarnet, nøyer SOS barnebyer seg med konstateringer av typen: *"Gjennom brev, bilder og regelmessig informasjon tar du del i store og små hendelser i barnets hverdag"*.³⁸

2.2.2 Organisasjoner, faddere og ulike typer fadderordninger

Det finnes ingen eksakte oversikter over hvor mange organisasjoner som formidler fadderskap i Norge i dag. En oversikt jeg har fått fra Plan trekker fram tretten, noe som bekreftes av en artikkel i Dagsavisen fra juli 2001.³⁹ Det reelle antallet er imidlertid mye større, noe en raskt kan finne ut gjennom et søk på nettet. Flere organisasjoner er ikke inkluderte i Plans eller Dagsavisens lister.⁴⁰ Dessuten er det flere organisasjoner som har giverordninger som likner på fadderskap uten å kalle det for dette.⁴¹ Tabellen på neste side gir en oversikt over de tretten organisasjonene fra Plans og Dagsavisens lister. Antallet faddere i de ulike organisasjonene er rundet av, og baserer seg på tall fra Plan fra januar 2003 eller på egne telefonhenvendelser til fadderorganisasjonene.⁴² Hva slags fadderordninger organisasjonene tilbyr er kodet med tall fra en til fire og tilsvarende de fire typene ordninger jeg skrev om innledningsvis i dette kapitlet.⁴³ Tallet 1 representerer den mest personlige ordningen, og tallet 4 representerer den minst personlige ordningen.

³⁸ [http://www.e-fadder.no/cgi-](http://www.e-fadder.no/cgi-bin/sos/jsp/retrieve.do?lang=no&site=NO&nav=3.2&BV_SessionID=@@@@1615023853.1141650232@@@@&BV_EngineID=ccceaddheflgciecfngcfkmdhkhdfj.0)

[bin/sos/jsp/retrieve.do?lang=no&site=NO&nav=3.2&BV_SessionID=@@@@1615023853.1141650232@@@@&BV_EngineID=ccceaddheflgciecfngcfkmdhkhdfj.0](http://www.e-fadder.no/cgi-bin/sos/jsp/retrieve.do?lang=no&site=NO&nav=3.2&BV_SessionID=@@@@1615023853.1141650232@@@@&BV_EngineID=ccceaddheflgciecfngcfkmdhkhdfj.0)

³⁹ <http://www.dagsavisen.no/innenriks/apor/2001/07/584359>

⁴⁰ Det finnes for eksempel flere menigheter og trosfelleskap som formidler fadderordninger, se for eksempel www.sentermenigheten.no. Dessuten finnes det en hel rekke mindre organisasjoner som formidler fadderskap. Noen få eksempler er Latvias Barnefond Norge, Open Heart og Phil Nor fjernadopsjon.

⁴¹ Et eksempel på dette er hjelpeorganisasjonen Cares månedlige giverordning, som går til organisasjonens generelle arbeid. En giver av denne typen kalles en "Care-venn".

⁴² Antallet faddere kan ha endret seg siden jeg fikk denne informasjonen, og flere av de organisasjonsansatte jeg har snakket med understreker at antallet faddere er "fluktuerende". Tallene kan likevel fungere som en pekepinn.

⁴³ Se side 18

Tabell 1: Norske fadderorganisasjoner

Fadderorganisasjon	Antall faddere (omtr.)	Fadderordninger
Plan	96.000	2
SOS barnebyer	70.000	2, 3
Redd Barna	50.000	4
Misjonsalliansen	16.000	2
Strømmestiftelsen	16.000	2
Norsk-luthersk misjonssamband	8.000	2, 3, 4
Misjon uten grenser	8.000	2, 3, 4
Fadderbarnas Framtid	5.000	2
Verdens barn	3.000	1
Håpets Stjerne	2.000	1, 2, 3, 4
Normisjon	2.000	2, 4
Marys venner	1.000	1
Det norske misjonsforbund	150	2

Selv om det framgår av tabellen, er det på sin plass å understreke at ingen av de største norske fadderorganisasjonene lenger praktiserer såkalte *direct benefit*- eller direkte støtteordninger. SOS barnebyer skriver på nettsidene sine at pengene går til "*foreldreløse barn*"⁴⁴ (i flertall, min anmerkning), samtidig som de tilbyr kontakt med enkeltbarn. Plan opererer med en liknende ordning der fadderens kan ha kontakt med fadderbarnet, men er enda mer eksplisitte enn SOS barnebyer på at pengene ikke går til dette ene barnet, men til "*alle familiene som bor i fadderbarnets lokalsamfunn*"⁴⁵. Redd Barna har ikke bare gått bort fra direkte støtteordninger, men også fra kontakt mellom faddere og fadderbarn overhodet. De understreker at "*faddermidlene fordeles rettferdig og brukes der behovet er størst*".⁴⁶

Til tross for at ingen store fadderorganisasjoner praktiserer direkte støtteordninger, vil jeg hevde at det kan være lett å få dette inntrykket. I markedsføringen av ordningene, for eksempel i Plans fadderaksjon, er det et sterkt fokus på enkeltbarn og på faddernes kontakt med disse, og dersom en ikke følger med er det lett å gå glipp av informasjon om hvordan pengene blir brukt. På både Plan og

⁴⁴ <https://kampanje.sos-barnebyer.no/index.php?id=38>

⁴⁵ <http://www.plan-norway.org/involved/40974/>

⁴⁶ http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=209

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

SOS barnebyers nettsider er det også mulig å tegne seg som fadder for et enkeltbarn *uten* å få med seg at pengene ikke går til dette barnet.⁴⁷ Det betyr ikke at denne informasjonen holdes skjult, men at den ikke finnes i alle annonsene for ordningene. I flere av annonsene kan en både velge kjønn og hjemsted (i hvert fall innenfor en verdensdel) for fadderbarnet, noe som kan sies å forsterke inntrykket av at pengene en gir vil gå direkte til ett barn. Det kan også nevnes at Misjonsalliansen, som er den fjerde største fadderorganisasjonen i Norge, kaller fadderordningen sin for ”fjernadopsjon”.⁴⁸ Etter min mening er dette et begrep som i enda større grad enn begrepet ”fadderskap” gjør det nærliggende å tro at det er snakk om en direkte støtteform – selv om dette ikke er tilfellet.

Et relatert spørsmål er dessuten hva det egentlig innebærer når Plan skriver at pengene går til et ”lokalsamfunn” eller når SOS barnebyer skriver at pengene går til en ”barneby”. Vil det for eksempel være slik at lokalsamfunnet eller barnebyen får noen hundre kroner mindre i måneden dersom en fadder sier opp fadderskapet sitt? Etter min mening høres dette ut som en ordning som både er vanskelig å administrere og lite planleggingsvennlig. Likevel svarte informasjonssjef i Plan meg slik på spørsmål om dette:

Hvis du avslutter fadderskapet, så blir det overført til noen andre. Det barnet blir da tatt inn igjen i bunken med alle de andre, og så får det sannsynligvis en ny fadder igjen i løpet av ikke så altfor lang tid. Som regel så skjer det ganske fort. Og hvis man ikke hadde fått en ny fadder, så hadde lokalsamfunnet bare fått en veldig liten del mindre.

Han understreket imidlertid at antallet faddere er et så stabilt tall at dette sjelden er en aktuell problemstilling, noe som høres rimelig ut. Poenget i denne sammenhengen er heller ikke å gå organisasjonsregnskapene i sømmene, men å få fram både hva fadderne *tror* pengene deres blir brukt til og hva de *vil* at pengene deres skal bli brukt til. Om det er viktig for fadderne at pengene deres øremerkes til bestemte barn eller lokalsamfunn, er et spørsmål jeg vil gå nærmere inn på i kapittel 7 om fadderbarnet.

Når det gjelder *hvem* som er faddere finnes det lite informasjon, og ikke noe offentliggjort statistikk. Flere av de ansatte i organisasjonene jeg har snakket med har imidlertid bekreftet at de fleste

⁴⁷ per 12. oktober 2005.

⁴⁸ <http://www.misjonsalliansen.no/index.cgi?menuitem=21>. Betegnelsen ”fjernadopsjon” brukes også av flere mindre fadderorganisasjoner.

Kapittel 2: En presentasjon av fadderordningene

fadderne i Norge er kvinner. Som et eksempel anslo loyalty manager i Plan at 70 % av fadderne deres var kvinner. Hun kunne dessuten fortelle at blant fadderne som ringer til organisasjonen for å bli medlem hender det at fadderskapet blir registrert på telefonnummerets eier, som ofte er en mann. Selv om en mann står oppført som fadder, kan altså den aktive fadderens være mannens kone. Dette mente loyalty manageren å ha sett flere eksempler på gjennom senere brev, tilbakemeldinger og så videre. Om antallet kvinnelige faddere var oppe i 80 % ville det ikke overraske henne. En ansatt i Redd Barna jeg snakket med mente at minst 60% av fadderne deres var kvinner, om ikke flere. Hun hadde også et klart inntrykk av at i tilfeller der en hel familie sto oppført som fadder, var det som regel kvinnen som tok initiativet. Selv om kjønsspørsmålet ikke er et hovedtema for oppgaven, vil jeg i analysen av datamaterialet trekke fram noen egenskaper ved ordningene som kan tenkes å appellere mer til kvinner enn til menn.

2.3 Avslutning og momenter til oppfølging

Formålet med dette kapitlet har i hovedsak vært å gi en generell presentasjon av fadderordningene. Som nevnt opplevde jeg at en viss kunnskap om ordningene som institusjonelt fenomen (B i figur 2) var nødvendig før jeg begynte å se nærmere på givernes eget perspektiv.

Enkelte av temaene som er omtalt i det foregående vil bli fulgt opp senere i oppgaven. Jeg mener for eksempel at oppgavens giver-perspektiv er velegnet til å kaste lys over debattene omkring både markedsføringen av ordningene og fadderbarnets rolle i fadderskapet. Hensikten med markedsføringen og fadderbarnet er å trekke flere faddere, og faddernes egne holdninger til dette kan derfor være en interessant innfallsvinkel til spørsmålene som er reist i de offentlige debattene. En forståelse av hvilke egenskaper ved den personifiserte fadderrelasjonen som ser ut til å tiltrekke så mange faddere, kan også være relevant informasjon for fadderorganisasjonene selv. I oppgavens analysedel vil jeg komme tilbake til dette. Før jeg kommer så langt vil jeg imidlertid presentere det metodiske opplegget og teoretiske grunnlaget for oppgaven.

3 Metode

I det følgende vil jeg ta for meg gjennomføringen av studien. Kapitlet vil følge de ulike stadiene i undersøkelsen tilnærmet kronologisk. Jeg vil diskutere valg av metodisk tilnærming, utvelging av informanter, forberedelsen og gjennomføringen av intervjuene samt analysen av materialet. I tillegg vil jeg drøfte etiske problemstillinger knyttet til arbeidet og metodens vitenskapelige holdbarhet.

3.1 Valg av tilnærming

Siden jeg ønsket et metodisk opplegg som var induktivt og eksplorerende, og siden oppgavens problemstillinger var knyttet til et giver-perspektiv, falt hovedvalget av metode på kvalitative intervjuer med faddere. Jeg var interessert i hvordan fadderne forklarer og fortolker ulike aspekter ved fadderskapet sitt. Siden kvalitative data kan uttrykkes med tekst⁴⁹ er de særlig egnet til å danne slike sammensatte bilder av et fenomen.

I begynnelsen av prosjektet arbeidet jeg mer med vide temaområder og spørsmål enn problemstillinger, og jeg var godt i gang med arbeidet før noen presise problemstillinger begynte å ta form. Selv om jeg til tider opplevde det som frustrerende å ikke vite nøyaktig hva jeg var ute etter, medfører den kvalitative tilnærmingens eksplorerende karakter ofte at utforming av problemstilling skjer parallelt med datainnsamling og analyse av materialet (Repstad 1993). I løpet av analysen så jeg også at framgangsmåten åpnet for uante problemstillinger og bidro til å utelukke temaer jeg hadde trodd skulle være mer viktige.

3.2 Utvelging av informanter

Et kvalitativt utvalg kan ikke bli ”representativt” i statistisk forstand. Likevel er det i høyeste grad mulig å hevde at kvalitative utvalg kan danne grunnlag for en viss generalisering,⁵⁰ og dette er én grunn til å tenke over hvilke utvalgsriterier en vil bruke. En annen grunn til å bruke litt tid på utvelgingen er at det kan være en fordel å ha en sammensetning av informanter som både er variert

⁴⁹ Kvalitative data kan uttrykke alt fra bilde, tale, bevegelse, lukt og så videre, men en tekstuell framstilling av slike fenomener er det vanligste.

⁵⁰ I stedet er det ofte snakk om en ”analytisk” form for representativitet, noe jeg kommer tilbake til i avsnitt 3.5.1

Kapittel 3: Metode

og tilspisset. Dette kan bidra til større variasjon i datamaterialet, noe som kan danne grunnlag for flere analytiske diskusjoner.

I utgangspunktet ville jeg intervju faddere av begge kjønn og i alle aldre. Variasjon med tanke på kjønn, alder og etnisitet tenkte jeg kunne gi interessante funn fordi det er generelle kategorier som til enhver tid kan tenkes å påvirke egne erfaringer og handlinger. Som nevnt er også flesteparten av norske faddere kvinner, noe som kunne tyde på at kjønn var en relevant kategori å ta hensyn til. Fordi oppgavens tema i utgangspunktet ikke var knyttet til slike sosiale kategorier, bestemte jeg meg likevel for å ikke legge avgjørende vekt på dette i utvelgelsesprosessen. Jeg ville i hvert fall se an hvor mange informanter som meldte seg før jeg tok slike hensyn.

Til å begynne med ønsket jeg bare å intervju faddere fra Plan, fordi det var denne organisasjonen jeg først hadde interessert meg for. Plan var (og er) den største fadderorganisasjonen i Norge. En grunn til at jeg fattet interesse for organisasjonen var nok rett og slett at den var så synlig i mediebildet. Fadderordningen deres virket dessuten systematisk og profesjonelt gjennomført, med jevnlig oppfølging fra Plan og klare retningslinjer for kontakten mellom faddere og fadderbarn. Jeg syntes også det var et interessant paradoks at Plans fadderskap hadde et veldig personlig fokus samtidig som det ofte ble påpekt at pengene ikke gikk direkte til fadderbarnet. Dette kunne være et tegn på at det personlige var viktig i seg selv.

Plan møtte meg med stor velvilje da jeg henvendte meg til dem, men var ikke så begeistret for ideen om å bare skrive om deres faddere. Årsaken var at en hovedoppgave er et offentlig dokument, og at en ren "Plan-oppgave" kunne bli brukt av andre organisasjoner i konkurranseøyemed. Å omtale bistand som en konkurransepreget virksomhet slo meg først som underlig, men som en av de Plan-ansatte jeg snakket med påpekte⁵¹ er det ikke gode ord og tanker som hjelper verdens fattige. Siden organisasjonens mest stabile inntektskilde er fadderne, blir det ofte kamp om dem på markedet med andre fadderorganisasjoner. Dette ga meg et ytterligere tegn på at fadderordningene kan ses på som en slags kommersiell virksomhet med et godt formål.

⁵¹ Se kapittel 2.

Kapittel 3: Metode

På grunn av disse innvendingene var det utelukket å bare intervju faddere fra Plan. Jeg bestemte meg derfor for å se på faddere fra alle norske fadderorganisasjoner som mulige informanter. Jeg fant også ut at det å snakke med faddere fra flere organisasjoner kunne være en fordel, fordi det kunne belyse oppgavens tema fra flere vinkler. Det kunne for eksempel tenkes at faddere uten fadderbarn⁵² ville ha en annen vinkling på fadderbarn-tematikken enn faddere med fadderbarn.

Jeg tok derfor kontakt med de fire største fadderorganisasjonene (Plan, SOS barnebyer, Redd Barna og Misjonsalliansen). Disse organisasjonenes fadderordninger har ulike særtrekk. Karakteristisk for Plan er det personlige forholdet til fadderbarnet. SOS barnebyer skiller seg ut gjennom fokuset på lokalsamfunnene eller de såkalte ”barnebyene” barna bor i. Redd Barna tilbyr ikke kontakt mellom faddere og fadderbarn i det hele tatt, mens Misjonsalliansen skiller seg ut gjennom sin religiøse tilknytning.

Jeg kontaktet organisasjonene via e-post, presenterte prosjektet mitt og spurte om de var villige til å hjelpe meg med å få tak i informanter. SOS barnebyer og Redd Barna ga meg høflig avslag, mens Plan og Misjonsalliansen skrev at de ville hjelpe meg. Vi ble enige om at disse skulle sende ut et visst antall brev til faddere i Bergensområdet med forespørsel om å delta i undersøkelsen. Det var jeg som skrev brevet (se vedlegg 1) og sendte det videre til organisasjonene. Deretter foretok organisasjonene et utvalg på henholdsvis 50 og 30 faddere⁵³ i området, og sendte ut brevet jeg hadde skrevet til disse. Slik ville altså fadderens identitet være ukjent for meg inntil de eventuelt tok kontakt selv. Organisasjonene var svært hjelpsomme i arbeidet med å sende ut brev. Utvalget de foretok blant fadderne ble gjort med tanke på variasjon i materialet, både med hensyn til alder og kjønn, men også med hensyn til lengden på fadderskapet, antall fadderbarn og så videre. Som resultat av dette tok fire faddere fra Plan og en fadder fra Misjonsalliansen kontakt med meg og sa seg villige til å delta i

⁵² Som for eksempel i Redd Barnas fadderordning.

⁵³ Plan sendte 50 brev, og Misjonsalliansen sendte 30 brev. Jeg ville at organisasjonene skulle sende ut så mange brev som mulig, fordi jeg antok at responsen ikke ville bli overveldende. Grunnen til dette var at jeg gikk ut fra at et fadderskap sannsynligvis ikke var en sentral del av de potensielle informantenes hverdag.

Kapittel 3: Metode

studien. Fadderen fra Misjonsalliansen mistet jeg dessverre kontakt med etter flere forsøk.⁵⁴ Etter brevene hadde jeg altså fire informanter, alle fra Plan – og var i den forstand like langt.

For å komme i kontakt med flere faddere, også fra andre organisasjoner, valgte jeg å benytte den såkalte ”snøballmetoden”. Snøballmetoden er en enkel, men ofte effektiv metode som gjerne omtales i to varianter: Den ene varianten er at eksisterende informanter setter en i kontakt med andre informanter, mens den andre varianten er at man ber eksisterende kontakter, for eksempel venner og kolleger, om å etablere kontakt med bekjenskaper. Det var den siste varianten av metoden jeg benyttet meg av. Dette fungerte veldig effektivt og skaffet meg fem nye informanter ganske raskt. Tre av disse tilhørte andre organisasjoner enn Plan. To av de nye informantene hadde jeg aldri truffet før, mens de tre andre var det jeg vil karakterisere som bekjente. Jeg kjente dem på den måten at jeg ved noen anledninger hadde tilbrakt tid sammen med dem sammen med felles kjente, men ingen av dem var det jeg vil karakterisere som nære venner. Jeg hadde heller ikke snakket med dem om fadderskapet deres tidligere. Til tross for at jeg ikke kjente dem godt, kunne dette likevel representere et problem. Bekjenskap kan for eksempel gjøre informantene mindre presise i forhold til fakta, dersom de antar at intervjueren vet litt om dem på forhånd. Det kan også være et problem fordi informantene vil spille opp til det de tror er intervjuerens holdninger til temaet, noe som vil gå ut over både studiens reliabilitet og validitet⁵⁵ (se f.eks. Repstad 1993). På den annen side kan det tenkes at en samtale mellom bekjente vil fungere bedre enn en samtale mellom fremmede. I dette tilfellet vil jeg si at jeg karakteriserer forholdet til informantene jeg kjente litt fra før som godt. De tre informantene hadde nokså ulike holdninger til fadderskapet sitt, noe som tyder på at de ikke forsøkte å tilpasse seg mine holdninger til temaet. Det virket heller ikke som om noen av dem syntes det var vanskelig å takle at jeg stilte kritiske eller vanskelige spørsmål. Samtalene kom kanskje litt raskere i gang enn samtalene med informantene jeg ikke kjente, men bortsett fra det skilte de seg ikke stort fra de andre intervjuene.

⁵⁴ Innledningsvis hadde jeg en avtale med informanten som ble avlyst på grunn av sykdom. Jeg snakket deretter med ham på telefon, og da ba han meg om å ringe tilbake senere fordi han skulle reise til utlandet. Etter dette ringte jeg flere ganger uten å få svar.

⁵⁵ Se avsnitt 3.5.2

Kapittel 3: Metode

Av de ni intervjuene jeg gjorde med faddere, gikk en transkripsjon til min store frustrasjon tapt på grunn av en teknisk feil ved overføring fra en datamaskin til en annen.⁵⁶ Selv om intervjuet gikk tapt hadde jeg likevel gått gjennom det såpass mange ganger at jeg hadde dannet meg et godt inntrykk av hovedpoengene i det. På den måten kan en likevel si at intervjuet er en del av bakgrunnsinformasjonen for den foreliggende analysen.

Den endelige sammensetningen av informanter (med unntak av det ene intervjuet som gikk tapt, og som derfor ikke vil bli referert til senere i oppgaven) ble som følger:

Tabell 2: Informanter og bakgrunnsinformasjon

Navn (fiktivt)	Alder	Yrke	Egne barn	Lengde på fadderskap	Organisasjon	Fadderbarn
Stine	28	Student	Nei	6-7 år	Redd Barna	Nei
Magnus	28	Student	Nei	Snart 1 år	Plan	Ja
Ingrid	53	Lærer	Ja	4 år	SOS barnebyer	Nei
Hege	24	Barne- og ungdomsarbeider	Nei	2 år	Plan	Ja
Åse	62	Arbeid i kommuneadm.	Ja	6 år	Plan	Ja
Katrine	26	Fysioterapeut	Nei	2 år	Strømmestiftelsen	Ja
Elin	25	Student	Nei	2 måneder	Plan	Ja
Anne	38	Konsulent	Ja	2 år	Plan	Ja

Enkelte egenskaper ved sammensetningen av informanter bør kommenteres:

Kjønn: Alle informantene, med unntak av én, er kvinner. Dette skyldes rett og slett at jeg bare fikk tak i en mannlig informant bortsett fra den andre aktuelle mannlige informanten jeg mistet kontakten med før det ble noe intervju. Som nevnt betraktet jeg en jevn kjønnsfordeling mer som en eventuell bonus enn som en avgjørende betingelse. Av tidshensyn ville jeg derfor ikke gå gjennom nye rekrutteringsrunder for å få tak i flere mannlige faddere. Som omtalt i kapittel 2 er det dessuten slik at majoriteten av norske faddere er kvinner, så utvalget kan ses på som en gjenspeiling av dette.

⁵⁶ Dette intervjuet var også med en av informantene jeg kjente litt fra før. Hun var student, i likhet med flere av de andre informantene, og hadde et fadderbarn i SOS barnebyer.

Kapittel 3: Metode

Alder: Majoriteten av informantene er ganske unge, og en god del er studenter. Men siden to av informantene er godt voksne med barn som har flyttet hjemmefra og en informant er i småbarnsfamilie, er også andre aldersgrupper representert. At det er såpass mange studenter i materialet kan skyldes at studenter i større grad enn andre potensielle informanter identifiserer seg med min situasjon som student eller med hovedoppgavens formål, og derfor har lettere for å si ja til å stille opp som informanter. En kunne kanskje tro at de fleste studentene var i snøballutvalget, siden jeg selv er student, men slik er det ikke. Det er like mange studenter i snøballutvalget som i utvalget jeg skaffet gjennom brev. Dessuten er de to eldste informantene i snøballutvalget.

Egne barn: Årsaken til at jeg har inkludert "egne barn" som relevant opplysning i oversikten, er at jeg spurte informantene om de har omtalt fadderskapet sitt mye i samtaler med eventuelle egne barn. Å bruke fadderskapet aktivt for å bevisstgjøre egne barn om forholdet mellom fattig og rik er i følge flere av informantene og de organisasjonsansatte jeg har snakket med ganske vanlig.

Organisasjon: De fleste informantene er faddere i Plan. Plan er den desidert største fadderorganisasjonen i Norge, så dette kan ses på som en gjenspeiling av dette. De tre som ikke er faddere i Plan er faddere i henholdsvis SOS barnebyer (den nest største organisasjonen), Redd Barna (den tredje største organisasjonen) og Strømmestiftelsen (den femte største organisasjonen).

Fadderbarn: Alle informantene, med unntak av to, har et fadderbarn som de forholder seg til. Fordi relasjonen til fadderbarnet er et av hovedtemaene i oppgaven, synes jeg det er en fordel at så mange informanter har fadderbarn. De to informantene som ikke har fadderbarn representerer imidlertid en interessant motvekt til fadderne med fadderbarn.

Oppsummert kan en si at det endelige utvalget hovedsaklig består av nokså unge, kvinnelige faddere med fadderbarn i de største fadderorganisasjonene. I utvalget finnes det likevel en mann, noen eldre faddere og noen faddere uten fadderbarn som på disse punktene representerer en motvekt til majoriteten. Selv om en kan se for seg en mer ideell sammensetning av informanter, er det ikke uvanlig at en i vitenskapelige sammenhenger må arbeide utfra det utvalget en klarer å legge til grunn. I den foreliggende analysen har jeg har forsøkt å gjøre maksimalt ut av variasjonen som finnes i mitt utvalg.

3.3 Intervjuene

Selv om informasjonsinnhenting i forbindelse med oppgaven har vært av ymse slag, er det intervjuene med fadderne som danner grunnlag for selve analysen og oppgavens funn. Her vil jeg beskrive gjennomføringen av disse intervjuene.

3.3.1 Kvalitativt intervju som metode

Et kvalitativt forskningsintervju er i større eller mindre grad styrt av forskeren, men en fellesnevner for slike intervjuer er at informanten skal få uttrykke seg fritt og med egne ord. På denne måten tenker en seg at en i større grad nærmer seg informantens subjektive betraktninger, enn om en for eksempel hadde operert med forhåndsdefinerte svaralternativer. I denne studien har jeg brukt en såkalt *semi-strukturert* intervjuform. Denne formen kjennetegnes ved at temaene er fastlagt på forhånd, men at rekkefølgen på dem blir bestemt underveis. Informanten kan i løpet av samtalen bringe inn nye momenter og innspill som intervjueren kan velge å følge opp.

3.3.2 Forarbeid og utforming av intervjuguide

Foucault har hevdet at en bør ha som mål å lese og studere ”alt” for å få den rette kulturelle kompetansen eller kjennskap til området en skal begi seg inn på (Neumann 2001). Dette lar seg selvfølgelig ikke gjøre i praksis, men det er likevel åpenbart at brede kunnskaper om et fenomen er nødvendig for å kunne stille relevante og viktige spørsmål.

Den innledende perioden av prosessen var mye preget av å sette seg inn i aktuelle teoretiske perspektiver. Som nevnt finnes det lite forskningsbasert litteratur om fadderordningene å forholde seg til. Lesningen dreide seg derfor først og fremst om perspektivene jeg beskrev i innledningen, og som er tema for neste kapittel. Jeg samlet også inn mye informasjon fra organisasjonenes nettsider i starten, for å få oversikt over hvilke organisasjoner som tilbød hva slags fadderordninger og så videre. I tillegg til praktisk informasjon for faddere og andre interesserte, inneholder mange av organisasjonenes nettsider dokumenter som årsrapporter, handlingsplaner osv, samt muligheter for å bestille brosjyrer og annen informasjon i posten. Alt slikt jeg kom over benyttet jeg meg av. Jeg snakket også litt med venner og bekjente som var faddere, og diskuterte ellers prosjektet med de fleste som ville høre på. Gjennom samtaler med venner fikk jeg faktisk flere innspill til mulige problemstillinger. Det var for eksempel påfallende mange som mente det måtte være interessant å se

Kapittel 3: Metode

nærmere på om fadderne ga for å ”få noe tilbake”, eller for å ”bøte på sin egen dårlige samvittighet”. Dette fokuset på om ”motivene” for å gi var ”gode” eller ”dårlige” var, som beskrevet i innledningen,⁵⁷ en problemstilling jeg ikke ønsket å gå inn på. Likevel viste *bevisstheten* omkring egne ”motiver” seg å være et tema som gikk igjen i veldig mange av intervjuene, og det er ikke sikkert jeg hadde snappet opp dette like raskt dersom det ikke var så mange bekjente av meg som hadde vært opptatt av det samme. Flere temaer og problemstillinger oppsto på samme måte.

Jeg bestemte meg for å fokusere på tre temaer i intervjuene. Det ene var tanker omkring fattigdom, det andre var holdninger til bistand og det å gi, og det tredje var forholdet til fadderbarnet. Slik jeg så det var disse områdene brede nok til å dekke det jeg var ute etter og til å åpne for at fadderne kunne komme med nye innspill. Neste skritt var å utforme en intervjuguide. En intervjuguide er en oversikt over emnene som skal tas opp i intervjuet, og brukes som hjelpemiddel for intervjueren. I tillegg til å være en tematisk oversikt inneholder mange intervjuguider også forslag til spørsmål.

Den første intervjuguiden jeg lagde var ganske detaljert, og inneholdt flere spørsmålsforslag. Jeg hadde med forslag til spørsmål fordi formuleringene i seg selv kunne vise seg å være viktige. Jeg ville at spørsmålene skulle være så forståelige og enkle som mulig. Så langt det var mulig prøvde jeg å stille konkrete og ikke generelle spørsmål. I stedet for å spørre ”hvorfor ble du fadder?” ba jeg for eksempel informantene fortelle om omstendighetene rundt begynnelsen på fadderskapet sitt. Jeg brukte også noen bilder og reklamemateriell fra organisasjonene som jeg ba fadderne om å kommentere (se vedlegg 3), og formulerte enkelte skriftlige påstander de ble spurt om ta stilling til (se vedlegg 4). Dette kunne både gjøre spørsmålene mer konkrete, og bidra til å ta oppmerksomheten vekk fra selve intervjusituasjonen.

Jeg forkortet og endret litt på intervjuguiden underveis. Etter at jeg hadde gjort noen intervjuer kjente jeg intervjuguiden så godt at den ikke lenger trengte å være så detaljert. I de innledende intervjuene presenterte jeg fattigdoms- og bistandsspørsmålene først, for så å komme inn på temaer knyttet til fadderbarnet. En tommelfingerregel er nemlig at sensitive eller vanskelige temaer ikke skal åpne et intervju (se f.eks. Thagaard 1998:87-88), og jeg antok først at fadderbarnet måtte være det mest personlige og sensitive samtaleemnet. Etter å ha gjort et par intervjuer på denne måten skjønte

⁵⁷ Se kapittel 1.1.

Kapittel 3: Metode

jeg imidlertid at det kunne være vel så vanskelig å snakke om fattigdom og bistand. Fattigdom og bistand byr tross alt på mange tunge, politiske problemstillinger, mens forholdet til fadderbarnet for mange viste seg å være et mer lettbeint og morsomt tema. Dette ga meg både et inntrykk av at relasjonen til fadderbarnet ikke nødvendigvis var så ”intim” som jeg hadde trodd på forhånd, og førte til at jeg endret på rekkefølgen slik at fattidoms- og bistandstematikken kom til slutt. Intervjuguiden i sin endelige og mest brukte versjon er i vedlegg 2.

3.3.3 Gjennomføringen av intervjuene

I brevet informantene hadde mottatt i posten før intervjuene (vedlegg 1), sto det at intervjuet kunne gjøres hjemme hos dem eller et annet sted hvis de ønsket. Fem intervjuer ble foretatt hjemme hos informantene; de fire resterende ble foretatt på et kontor, på kafé og på to lånte undervisningsrom på universitetet. Alt i alt hadde jeg ingen sterk opplevelse av at lokaliteten for intervjuene påvirket intervjusituasjonen, men to poenger kan trekkes fram: Intervjuene som foregikk i informantenes hjem, hadde for det første det opplagte fortrinnet at de fant sted i en avslappet atmosfære for informantene. For det andre hadde alle informantene jeg intervjuet hjemme bilder og brev fra fadderbarnet sitt liggende i nærheten. De fem jeg intervjuet hjemme viste meg uoppfordret slike ting, noe som både ga meg mer utfyllende informasjon og gjorde at vi fikk noe mer konkret å forholde oss til. Intervjuene som foregikk andre steder hadde ikke dette fortrinnet, men det var heller ingen av disse informantene som hadde hatt kontakt med fadderbarnet sitt, og som dermed kunne hatt slike ting å vise fram i et eventuelt hjemme-intervju.

Intervjuene varierte i lengde, men de fleste var på omtrent en time. Alle intervjuene begynte med at jeg fortalte litt om prosjektet, og ble avsluttet med at jeg spurte om informanten hadde noen egne tilføyelser. I løpet av intervjuet presenterte jeg temaene for informanten i den rekkefølgen jeg hadde satt dem opp i intervjuguiden, med mindre informanten selv foregrep noen temaer. Fleksibilitet i form av det å kunne ta i mot nye innspill fra informanten, komme med oppfølgingsspørsmål og eventuelt endre på rekkefølgen på de oppsatte temaene, er et av det semi-strukturerte intervjuets fortrinn fordi det kan bidra til å frambringe ny, relevant kunnskap. Selv opplevde jeg denne fleksibiliteten som ganske anstrengende. Å beherske fleksibiliteten et kvalitativt intervju krever, forutsetter et langt høyere oppmerksomhetsnivå enn de fleste andre samtaler gjør. Steinar Kvale skriver at forskningsintervjuet først og fremst skiller seg fra hverdagslige samtaler gjennom *”en metodisk bevissthet rundt spørreformen, fokusering på dynamikken i interaksjonen mellom intervjueren og den*

Kapittel 3: Metode

intervjuede, og en kritisk innstilling til det som blir sagt” (Kvale 2001:31). Selv hadde jeg en sterk opplevelse av at jeg ble tvunget til å lytte langt mer konsentrert enn under hverdagslige samtaler. Jeg syntes derfor det var en stor fordel at jeg kunne bruke opptaksutstyr⁵⁸ under intervjuene. På den måten slapp jeg å ta notater og kunne konsentrere meg om å lytte. Under transkriberings- og analysefasen hendte det likevel at jeg angret på at jeg ikke hadde stilt oppfølgende spørsmål noen steder i intervjuene, eller at jeg hadde stilt for mange oppfølgingsspørsmål når jeg egentlig kunne ha gått videre. Slike problemer ble det imidlertid lettere å forholde seg til etter at jeg hadde gjort noen intervjuer. Som Christensen m.fl. (1998:9) understreker, karakteriseres den kvalitative forskningsprosessen vel så mye av ulike former for ferdighetskunnskap som kun kan tilegnes gjennom praktisk erfaring, som av regelfølgning og vel overveide beslutninger.

Siden forskningsintervjuet er en vitenskapelig metode, mener jeg det er viktig å være bevisst hva slags kunnskap det er mulig å innhente på denne måten. Tove Thagaard tar med utgangspunkt i blant annet Miller og Glassner (1997) til orde for en mellomposisjon i forhold til to måter å oppfatte intervjudata på:

Intervjudata oppfattes som beskrivelser av hendelser i informantens liv. I den forstand representerer intervjusituasjonen den ”ytre” verden. Men samtidig ses intervjudata som en gjenspeiling av hvordan informanten forstår egne erfaringer, og hvordan informanten oppfatter forskeren (Thagaard 1998).

Etter min oppfatning representerer dette utgangspunktet en realistisk måte å oppfatte intervjudata på. For det første innebærer det at en slipper å lete etter en ubesudlet, ”egentlig” mening i informantenes uttalelser.⁵⁹ For det andre slipper en også med dette utgangspunktet å avvise innholdet i det informanten sier, eller relasjonen det har til verden utenfor intervjuet. Mening oppfattes som noe som oppstår i selve intervjusituasjonen, som et resultat av samspillet mellom forsker og informant, *samtidig* som de kan tas på alvor og underkastes en analyse.

Med et slikt utgangspunkt vil jeg hevde at en av forskningsintervjuets største utfordringer er å skape

⁵⁸ MiniDisc eller mp3-spiller med opptaksfunksjon, som gir god lyd kvalitet og er små i størrelse, slik at de ikke er veldig forstyrrende under selve intervjuet.

⁵⁹ Steinar Kvale omtaler en slik posisjon i ”gruvearbeider”-metaforer. Kunnskap forstås i henhold til et slikt syn som ”skjult metall”, og intervjueren fungerer som en ”gruvearbeider som henter det verdifulle opp i dagen” (Kvale 2001:19).

Kapittel 3: Metode

en god gjensidig forståelse mellom intervjuer og informant. En kan sette opp en lang liste over kvalifikasjoner intervjueren bør ha for å øke denne gjensidige forståelsen.⁶⁰ Under intervjuene bestemte jeg meg for å konsentrere meg om tre hovedpunkter: å spørre på en så enkel og forståelig måte som mulig, å lytte aktivt og konsentrert, og å komme med oppfølgingsspørsmål der jeg mente det var aktuelt. Det største utfordringen for meg ble å lytte konsentrert. Jo mer konsentrert jeg var når jeg lyttet, jo lettere ble det å stille oppfølgingsspørsmål. I tillegg til å lytte konsentrert prøvde jeg å gjøre lyttingen så aktiv som mulig og å vise informanten at jeg forsto hva han eller hun mente gjennom bekræftende spørsmål og kommentarer. Dette opplevde jeg som spesielt viktig når vi kom inn på kontroversielle og moralsk ladede temaer, som for eksempel motiver for å gi, forholdet mellom fattig og rik, egoisme versus altruisme og så videre.

Alt i alt vil jeg si at intervjuene fungerte godt. Selv de korteste intervjuene, som kunne virke lite informative med en gang, viste seg å inneholde mye informasjon jeg kunne bruke i analyseprosessen. Informantene var velvillig innstilt og gjorde sitt ytterste for at jeg skulle få den informasjonen jeg var ute etter. I etterkant av intervjuene kontaktet jeg enkelte av informantene for å stille oppfølgende spørsmål, og dette var heller aldri noe problem.

3.4 Analyse av datamaterialet

Analysen av datamaterialet viste seg å bli den mest krevende delen av prosessen. Datamaterialet var omfattende og variert, og i begynnelsen var jeg usikker på i hvilken ende jeg skulle begynne. Det finnes ingen standardprosedyre for kvalitative analyser, men det finnes mange råd om teknikker en kan bruke. Karen Christensen (1998) bruker for eksempel betegnelsene *horisontale* og *vertikale* analyser, der horisontale analyser er temasentrerte og omfatter det samlede intervjumaterialet, mens vertikale analyser går i dybden med hvert intervju for seg. Jeg brukte begge disse teknikkene på ulike måter gjennom hele analyseprosessen.

Det første, nødvendige skrittet i analysen var imidlertid å transkribere intervjuene. Transkripsjonen innebar at jeg fikk gått gjennom intervjuene i et lavt tempo og hver for seg. Dette ga meg en god repetisjon av hva som hadde blitt sagt, i tillegg til at jeg fanget opp en del nye momenter.

⁶⁰ Steinar Kvale (2001:93) setter for eksempel opp en liste over ti kvalifikasjonskriterier en intervjuer bør ha.

Kapittel 3: Metode

Etter at jeg hadde transkribert intervjuene var jeg ivrig etter å komme i gang med analysen, og lagde flere oversikter over temaer jeg syntes det var verdt å gå videre med. Det mest interessante under denne delen av prosessen var at jeg oppdaget at informantene i stor grad diskuterte fadderskapet sitt i motsetningsfylte vendinger. Et konkret eksempel på dette var at flere av fadderne sa at de satte stor pris på den personlige kontakten med fadderbarnet, samtidig som de ga uttrykk for at de ville distansere seg mot for stor grad av slik kontakt. Noen ganger skjedde dette bevisst og gjennomtenkt, med begreper som ”*på den ene siden (...) og på den andre siden*”. Andre ganger skjedde det mer spontant, med uttrykk som ”...*Eller nei, det mener jeg egentlig ikke*”. Jeg satte opp temaer som ble omtalt på denne måten i oversikter til videre arbeid, både på et teoretisk og empirisk plan.

Neste skritt ble å lage sammendrag av hvert intervju (en teknikk Steinar Kvale (2001:124) kaller *fortetting*). Jeg forsøkte meg også på såkalte temasentrerte eller horisontale framgangsmåter, der jeg klippte ut sitater fra alle intervjuene og organiserte dem i små bunker. Begge disse måtene å jobbe på gjorde meg i stor grad mer familiær med datamaterialet.

Flere av de analytiske begrepene og kategoriene oppsto gradvis og i flere trinn. De to analytiske punktene jeg har konsentrert meg mest om, og som jeg vil presentere i det første analysekapitlet, oppsto for eksempel på en slik måte. Punktene er to utbredte måter å begrunne fadderskapet på, som jeg har kalt ”å gjøre *noe* (ikke alt)” og ”å hjelpe *noen* (ikke alle)”. Prosessen som førte til at jeg endte opp med disse hovedpunktene, begynte med en fornemmelse av at flere informanter omtalte fadderskapet sitt som en *overkommelig* måte å hjelpe på. Nøyaktig hva dette innebar klarte jeg ikke helt å sette fingeren på før jeg hadde arbeidet mer med materialet. Det var imidlertid flere ting som satte meg på bestemte spor i dette arbeidet. Jeg kom for eksempel over flere reklamer for fadderordninger som brukte slagord som ”*Ingen kan hjelpe alle, men alle kan hjelpe en!*”⁶¹ Jeg fant ut at dette var en argumentasjonsform som gikk igjen blant mange av informantene, noe som etter hvert endte opp i punktet om ”å hjelpe *noen* (ikke alle)”. Etter at jeg hadde identifisert dette poenget, fikk jeg dessuten øye på et beslektet argument som også gikk igjen flere steder i datamaterialet. Mange av fadderne ga også uttrykk for at de ønsket å velge ut *et enkeltstående formål* å støtte i mylderet av mulige måter å gjøre dette på. Dette endte etter hvert opp i punktet om ”å gjøre *noe* (ikke alt)”. For ikke å foregripe

⁶¹ Se for eksempel <http://www.nmu.no/inter/fjern/fjern.php> og <http://home.c2i.net/ffanebus/bolivia/main.html>

begivenhetenes gang vil jeg ikke gå nærmere inn på dette her, men framgangsmåten er illustrerende for hvordan mye av analysearbeidet fungerte.

Det bør også nevnes at analyseprosessen ble drevet fram av arbeidet med teori. Mange av de teoretiske perspektivene jeg leste bidro for eksempel til å sette meg på sporet av analytiske poenger. Det omvendte forekom kanskje enda oftere; jeg opplevde det som enklere å trekke inn de teoretiske perspektivene i analysen etter hvert som jeg fikk et større grep om det empiriske materialet. Helt fram til arbeidets slutfase har jeg jobbet med å dempe, forsterke og omorganisere ulike teoretiske perspektiver i tråd med funnene fra intervjuene.

3.5 Generaliserbarhet, reliabilitet og validitet

I sin klassiske betydning er generaliserbarhet, reliabilitet og validitet begreper som ikke uten videre lar seg overføre til kvalitativ forskning (Widerberg 2001). Enkelte kvalitative forskere har avvist begrepene som undertrykkende, positivistiske og hemmende for kreativ, kvalitativ forskning (Kvale 2001:159). Andre har forsøkt å erstatte begrepene med andre språkuttrykk som for eksempel overførbarhet, troverdighet og bekreftbarhet (Thagaard 1998:20). Sigmund Grønmo (2004) påpeker at selv om språkuttrykkene erstattes, er det ofte samme type kvalitetsvurderinger som blir liggende til grunn. I tråd med dette argumenterer Steinar Kvale (2001:160) for ikke å avvise begrepene, men rekonsptualisere dem slik at de blir relevante for intervjuforskningen. Etter min oppfatning er dette et plausibelt argument, og jeg vil i det følgende kort drøfte de tre begrepene i relasjon til min egen studie.

3.5.1 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet vil i forbindelse med kvalitative intervjuer dreie seg om hvorvidt det informantene sier kan sies å gjelde for andre enn dem selv. I hvilken grad er det mulig å generalisere når en bare har noen få informanter i datamaterialet? Kvale (ibid:161) tar til orde for at kvalitative data kan danne grunnlag for en *analytisk* generaliseringsform. Slike generaliseringer innebærer at forskeren argumenterer eksplisitt for at funn kan brukes som rettleiding i liknende situasjoner, og baserer seg på en såkalt assertorisk logikk. Poenget er at forskeren må presentere tilstrekkelig informasjon og solid argumentasjon, slik at en type generalisering kan forekomme. Som konkret eksempel bruker Kvale Freuds terapeutiske kasus-historier, som var så grundige og levende at dagens Freud-lesere fremdeles generaliserer dem til egne kasuser. Gjennom eksplisitt argumentasjon kan kvalitative

Kapittel 3: Metode

studier si noe om hvordan det kan være i liknende tilfeller og situasjoner. En slik analytisk generaliseringsmåte avhenger dermed av god utnyttelse av datamaterialet. Å presentere empirien så grundig og variert som mulig er et mål jeg har forsøkt å etterstrebe i oppgavens analysedel.

Det er imidlertid verdt å nevne at betydningen av generaliserbarhet ikke bør overdrives. I et sammensatt samfunn er kontekstualisert kunnskap vel så viktig som generalisert kunnskap. Konteksten eller rammeverket for min studie er utvalget, og det er viktig å ha klart for seg at utvalget setter visse grenser for hva denne oppgaven sier noe om. Fordi det bare er en mann i utvalget kan en for eksempel ikke hevde at dette er en oppgave om mannlige faddere. Det kan også tenkes at oppgavens problemstillinger kan belyses med momenter som mitt datamateriale ikke får fram i det hele tatt. Selv om jeg vil hevde at datamaterialet mitt kan si noe om det å være fadder i dagens samfunn – ikke bare noe om erfaringene til fadderne jeg har intervjuet – er det også viktig å være klar over slike begrensninger.

3.5.2 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet har med forskningsfunnenes konsistens å gjøre. I forbindelse med kvalitative forskningsintervjuer dreier reliabilitet seg først og fremst om å motvirke en vilkårlig subjektivitet (Kvale 2001:164). Å ta opp intervjuer på bånd er for eksempel med på å øke en undersøkelses reliabilitet. Det samme er en grundig transkripsjon som tar sikte på å gjengi informanten så presist som mulig. Andre eksempler vil være bevisstgjøring omkring og eventuelt reduksjon av ledende spørsmål, og å bruke intervjusitater som en sentral del av forskningsrapporten, inkludert spørsmålene som fremkalte bestemte svar (Silverman 2001:230). Alt dette har jeg så langt som mulig prøvd å etterstrebe. Jeg har også forsøkt å bruke sitater som utmerker seg ved å være typiske eller atypiske, og som preges av motsetninger og paradokser, slik at det helhetlige inntrykket av datamaterialet blir så bredt som mulig.

Validitet er et mer generelt begrep enn reliabilitet, og kan i stor grad sidestilles med “gyldighet” eller “sannhet”: *“By validity, I mean truth: interpreted as the extent to which an account accurately represents the social phenomena to which it refers”* (Hammersley 1990:57). Spørsmålet om validitet vil nødvendigvis inkludere spørsmålet om hva slags kunnskap det er mulig å innhente gjennom intervjuer, som jeg var inne på i avsnitt 3.3.3. Som jeg skrev der er utgangspunktet mitt å betrakte intervjudata som en kombinasjon av informantens konkrete erfaringer før intervjuet fant sted og konstruksjoner som oppstår i selve

intervjusituasjonen. Fordi dette synet innebærer en avvisning av at kunnskap på en objektiv måte kan avspeile virkeligheten, vil det være umulig å finne fram til en metode som garanterer hundre prosent valid eller sikker kunnskap. Det betyr imidlertid ikke at en må forkaste validitetskriteriet. Selv om en ikke søker etter absolutt, sikker kunnskap kan en etterstrebe å produsere forsvarlige, velbegrunnede utsagn. I følge Kvale (2001) avhenger en slik type validitet i stor grad av den håndverksmessige kvaliteten på undersøkelsen. Dette innebærer at validitetskravet bør gjennomsyre hele forskningsprosessen, og at funnene "*kontinuerlig må sjekkes, utspørres og tolkes teoretisk*" (ibid:167). Under selve intervjuene innebærer dette blant annet at en foretar en grundig utspørring om meningen med det som blir sagt og en "*på-stedet-kontroll*" av informasjonen som gis. Under analysen vil det innebære å ha et kritisk syn på egne tolkninger, samt at tolkningene er logisk konsistente. Alt dette er mål jeg har forsøkt å etterstrebe under hele prosessen.

3.6 Etske betraktninger

Som Silverman (2001) påpeker, har man som kvalitativ forsker et særlig ansvar overfor individene man forsker på, fordi man blir personlig involvert i disses liv. Informert samtykke og anonymitet er to prinsipper som ofte vektlegges når det er snakk om å forske på andre individer (se f.eks. ibid:271, Kvale 2001:67-68). Alle forskningsprosjekter ved norske universiteter, også dette, er forpliktet til informert samtykke og anonymitet etter avtale med Personvernombudet hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste.⁶²

Informert samtykke innebærer i følge Personvernombudet at samtykket fra informantene skal være *frivillig, uttrykkelig* og *informert*. Disse kravene må kunne sies å være oppfylt i forhold til de fire informantene som meldte seg etter å ha fått brevet fra Plan.⁶³ De fem informantene jeg fikk kontakt med via snøballutvelging meldte seg enten direkte til meg fordi de hadde hørt om oppgaven min, eller ble satt i kontakt med meg via felles bekjente. Selv om det er umulig å være helt sikker på at de ikke følte en viss forpliktelse til å delta, ga ingen av dem inntrykk av det, og jeg prøvde å være veldig forsiktig med å trenge meg på innledningsvis.

⁶² Dette prosjektet ble meldt til Personvernombudet i august 2003. Se mer informasjon på http://www.nsd.uib.no/personvern/melding/pvo_meldeskjema.cfm.

⁶³ Se vedlegg 1.

Kapittel 3: Metode

Alle informantene fikk litt informasjon om hva prosjektet mitt dreide seg om i forkant av intervjuene (skriftlig eller muntlig), og i begynnelsen av hvert intervju fortalte jeg mer detaljert om hva jeg kom til å spørre om. Flere informanter sa ved slutten av intervjuene at spørsmålene jeg hadde stilt dem var omtrent som forventet, noe som kan tyde på at informasjonen de fikk på forhånd ga et godt bilde av hva som skulle foregå.

Informantenes anonymitet er blant annet ivarettatt gjennom at jeg har gitt dem fiktive navn og tonet ned dialektforskjeller gjennom å transkribere alt på bokmål. Intervjuopptakene slettet jeg etter at intervjuene var transkribert. Gjennom avtalen med Personvernombudet har jeg også forpliktet meg til å behandle all informasjon konfidensielt. De to Plan-ansatte jeg intervjuet er de eneste som ikke er beskyttet gjennom anonymitet. Dette skyldes hovedsaklig at de er intervjuet i kraft av å inneha en offentlig rolle (ansatt i Plan), ikke i kraft av å være privatpersoner. Ingen av dem ga meg heller informasjon som kan karakteriseres som sensitiv eller personlig.

Et annet moment en bør være klar over, som Steinar Kvale (2001) problematiserer, er etiske aspekter ved forholdet mellom forsker og informant. Kvale hevder at en bør reflektere over balansegangen mellom å ta informantene på alvor, og å unngå en overidentifisering med dem som i verste fall medfører tap av kritisk perspektiv. Dette er ikke bare et spørsmål om reliabilitet, som nevnt overfor, men også et spørsmål om å bevare informantenes integritet i framstillingen. Jeg har tenkt på dette flere ganger i løpet av arbeidet med oppgaven, spesielt under arbeidet med analysen. Mer presist har jeg vært redd for at mine egne holdninger kunne føre til at informantenes utsagn ble framstilt i et skjevt eller ufordelaktig lys. Selv om det er umulig å kvitte seg med egne holdninger, er det mulig å forsøke å motvirke slike tendenser gjennom å reflektere mest mulig over dette underveis. Jeg har derfor prøvd å være bevisst på at informantene skal kunne kjenne seg igjen i min framstilling av dem. Det er fullt mulig å behandle informantenes utsagn på en rettferdig måte uten å miste det kritiske perspektivet. I analysearbeidet har jeg forsøkt å være minst like bevisst på å gi informantene en ”stemme” som å kategorisere, tolke og diskutere.

4 Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet presenterer jeg teoretiske perspektiver på oppgavens problemstillinger i tre tematiske deler. Perspektivene vil danne bakteppe for analysen av datamaterialet i de neste kapitlene.

Del 4.1 tar for seg perspektiver på senmoderne relasjoner mellom rike og fattige. I oppgavens analysedel vil jeg argumentere for at fadderskapet som bistandsform i stor grad kan begrunnes med samfunnstrekkene som beskrives her. Hovedtemaet er hvordan fenomener som globalisering og massemedia kan tenkes å påvirke vestlige holdninger til fattigdom og bistand. Slike fenomener kan på ulike måter sies å bringe lidelser langt unna *nærmere*. Økt grad av informasjon og gjensidig avhengighet gjør noe med avstandsdimensjonen, og at dette har konsekvenser for hvordan vi forholder oss til såkalt "*distant suffering*" (Boltanski 1999) er en utbredt påstand blant flere samfunnsvitere.

Resten av kapitlet (del 4.2 og 4.3) tar for seg perspektiver som er relevante for den senere diskusjonen av relasjonen til fadderbarnet. Del 4.2 omhandler et helt generelt aspekt ved de personlige fadderordningene. Grunnleggende sett kan fadderskapet nemlig betraktes som en gaverelasjon, definert av gjentatte, regelmessige overføringer av penger og gaver mellom givere og mottakere.⁶⁴ Perspektiver på hvilke sosiale mekanismer som knytter seg til gaveutveksling kan derfor belyse viktige egenskaper ved relasjonen mellom fadder og fadderbarn.

Del 4.3 tar for seg en annen teoretisk innfallsvinkel til fadderbarn-tematikken. At så mange faddere ønsker en slik personlig kontakt kan tenkes å ha med en økende personfokusering og intimisering i samfunnet som helhet å gjøre. Jeg tar derfor for meg perspektiver på slike intimiseringstendenser, og setter disse opp mot alternative forståelser av personifiseringsbegrepet. Et spørsmål jeg vil følge opp i oppgavens analysedel er nemlig om kontakten mellom fadder og fadderbarn består av andre dimensjoner enn intimitet.

⁶⁴ Som nevnt i kapittel 2 er det i tillegg til den månedlige summen fadderer bidrar med også mange som sender små, personlige gaver til fadderbarnet – og som får slike gaver i retur.

4.1 Forholdet mellom rike og fattige i senmoderniteten

Som beskrevet i innledningen, kan enkelte egenskaper ved det senmoderne samfunnet sies å gjøre forholdet mellom rike og fattige radikalt annerledes enn tidligere. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på noen slike egenskaper, og drøfte på hvilke måter disse kan tenkes å påvirke vestlige individers forhold til den globale fattigdomsproblematikken. Jeg vil konsentrere meg om to punkter: For det første økte materielle ulikheter på verdensbasis, og for det andre massemedias rolle når det gjelder å bringe fattigdom langt unna nærmere. Hovedvekt vil ligge på det siste punktet. I analysen av datamaterialet vil jeg gå nærmere inn på hvordan fadderordningenes appell kan forstås som et produkt av samfunnstrekkene som beskrives her. Et hovedspørsmål vil være om disse trekkene ikke bare forsterker et moralsk krav om å hjelpe, men også om de framkaller et ønske om å hjelpe på spesielle måter.

4.1.1 Globale, materielle ulikheter og det moralske kravet om å hjelpe

Når en sammenlikner dagens vestlige forbruksnivå med at mer enn to milliarder av verdens befolkning lever på mindre enn to amerikanske dollar per dag,⁶⁵ er det vanskelig å fraskrive seg et ansvar for å gjøre noe. Som filosofen Peter Singer slår fast, er logikken enkel:

First premise: If we can prevent something bad without sacrificing anything of comparable significance, we ought to do it.

Second premise: Absolute poverty is bad.

Third premise: There is some absolute poverty we can prevent without sacrificing anything of comparable moral significance.

Conclusion: We ought to prevent some absolute poverty (Singer 1993:230-31).

Selv om dette argumentet sannsynligvis er grunn nok til å gi for de aller fleste, kan det innvendes at det ikke er like innlysende at det å motarbeide fattigdom nødvendigvis skal skje gjennom bistand.⁶⁶ Forestillingen om at en bør dele av sin egen rikdom har en så dyp kulturell og historisk forankring at den i mange sammenhenger tas for gitt, og ikke avkreves noen videre begrunnelse.

Bistand er et fenomen med bred tilslutning og støtte i den norske befolkningen (se f.eks. Tvedt 2003), noe som antakelig – i hvert fall delvis – kan forklares med at den har en lang historisk

⁶⁵ http://siteresources.worldbank.org/INTGEP2005/Resources/GEP107053_Ch01.pdf

⁶⁶ Fattigdom kan for eksempel også bekjempes gjennom en endring av internasjonale, politiske strukturer og handelsmønstre (Se f.eks. Monbiot 2005).

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

bakgrunn i vestlige samfunn. Idéhistoriker Christine Amadou (2003) sporer for eksempel det moralske kravet om å gi eller hjelpe til kristendommens framvekst og dens tradisjon for barmhjertige gaver eller almisser. Terje Tvedt (1990) understreker at flere av forestillingene som har dominert bistanden er et idéhistorisk produkt av den moderne framskrittsoptimismen som fikk gjennomslag på 1800-tallet, basert på opplysningsfilosofisk tenkning. Forestillingen om ”utvikling” som en positiv forbedringsprosess er dypt forankret i vestlig tenkning (ibid:24), og har i stor grad påvirket troen på at fattige land kan hjelpes til å gjennomgå den samme utviklingsprosessen som vestlige land har gjennomgått i nyere tid. Bistanden har dessuten beslektede idéhistoriske røtter i naturrettslig tankegang og i menneskerettighetene, som stadfester at *”frihet fra frykt og nød”* er et av de *”høyeste mål”*⁶⁷.

Bistand kan også begrunnes utfra en slags skyldfølelse over at det er et årsaksforhold mellom velstanden i rike land og fattigdommen i utviklingsland. Vestens kolonialisering av den tredje verden og utviklingen av en global markedsøkonomi som virker til de rike landenes fordel, er eksempler på historiske fenomener som kan bidra til en slik skyldfølelse (Degnbol Marinussen 1994).

Den ubehagelige kløften mellom rike og fattige kan dessuten sies å ikke bare være av materiell, men også av kulturell art. Zygmunt Bauman (2004, 2005) betrakter for eksempel de fattige som ”modernitetens utstøtte”, på den måten at de i stadig større grad faller utenfor et samfunn som utvikler seg fra et produsentsamfunn til et forbrukersamfunn. Samfunnets fattige blir overflødige både som arbeidstakere og forbrukere, og ender som tapere uten noen sosial funksjon. Vestlige forbrukerindivider klarer seg utmerket godt uten de marginaliserte fattiges deltakelse. Parallelt med utstøtingen av de fattige, som Bauman vektlegger, må det imidlertid kunne sies at velstandssamfunnets *bevissthet* om de fattiges eksistens har bedre forutsetninger enn noensinne. Det er ikke bare omfanget av marginaliserte, menneskelige lidelser – men også mengden av *informasjon* om slike lidelser – som preger forholdet mellom rike og fattige i nyere tid. Som omtalt i kapittel 2 var ideen bak de første fadderordningene i 1937, i hvert fall i følge grunnleggeren Langdon-Davies, at de *”reduced the mass misery of refugee children to just one child’s story”* (Howard 1998:4, mine uthevninger). Dersom en slik reduksjon av masse-lidelse er noe som appellerer til potensielle givere, er det ikke vanskelig å tenke seg at fadderordningene er populære i dag.

⁶⁷ <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/nrr.htm>

4.1.2 Massemedia, avstand og innlevelse

Mer enn noengang før blir en eksponert for informasjon som har sin opprinnelse langt borte. Mediesamfunnet har redusert avstandsdimensjonen på en måte som gjør at lidelser på den andre siden av jordkloden har blitt en naturlig del av hverdagen. Som filosofen Alain Finkielkraut påpeker er vi i en helt annen situasjon enn forfedrene våre fordi vi ikke lenger kan forsvare likegyldighet overfor slike lidelser med uvitenhet: ”*public indifference can no longer be attributed to ignorance as it once could*” (Finkielkraut 1998:141).

At likegyldighet overfor lidelser langt unna er utbredt, er en påstand en støter på i flere sammenhenger. Ofte legges skylden for en slik likegyldighet på massemediene. Finkielkraut er for eksempel selv en representant for denne påstanden, og begrunner det med at jo mer lidelse en blir eksponert for gjennom media, jo mindre orker en å bry seg. Tanken er at en som tilskuer til slike fenomener blir overeksponert og blasert. Dette fenomenet blir ofte kalt *compassion fatigue* (Tester 2001, Wilkinson 2005), og har med *mengden* av slike presentasjoner å gjøre. Andre typer innvendinger mot mediapresentasjoner har med *kvaliteten* på dem å gjøre, og går ut på at selve framstillingen har uheldige konsekvenser. En variant av dette argumentet er Terje Tvedts innvendinger mot Plans fadderaksjon, som ble omtalt i innledningen. Et annet argument av denne typen framsettes av Zygmunt Bauman, som hevder at tv-mediet har liten evne til moralsk appell. På tv kan en uten blygsel stirre på fremmede mennesker, fordi de ikke er fysisk tilstede. Tv-apparatet fjerner de fremmedes ubehagelige tilstedeværelse,⁶⁸ men også deres moralske integritet. Gjennom representasjonen på tv får de fremmede en *telemediert* form. I det Bauman kaller *telebyen* begrenser de fremmedes nærvær seg til fysisk overflate og har ingen substans:

De främlingar (de ytor av främlingar) som tv-tittaren konfronteras med är ‘telemedierade’. Det finns, trösterikt nog, en glasskärm som deras liv begränsar sig till. Reduceringen av deras existensform til ren yta är nu äntligen påtagligt självklar, otvetydig, teknologisk garanterad (...) Man kan nu öppet och utan fruktan stirra på främlingar - ungefär som lejonerna på zoo; man ryser av den rytande besten men kommer aldrig nära huggtänderna (...) (Bauman 1995:220)

De telemedierte fremmede er nære som objekter, men fjerne som handlingssubjekter. De framstår som nytelsesobjekter som kan fjernes fra skjermen når de ikke lenger engasjerer:

⁶⁸ At fremmedes tilstedeværelse er ubehagelig er blant annet et kjent poeng hos Simmel, som i essayet *Storbyene og åndslivet* (Simmel 1990b) beskriver strategier de fremmede i storbyen bruker for å unngå hverandre. Det er også et tema som er kjent fra Goffmans analyser av ansikt-til-ansikt-interaksjon (Goffman 1967).

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

I telestaden är främlingarna sanerade och ofarliga, som sex med kondom, (...) en klarblå himmel utan ett enda möln. Njutningen behöver altså inte förstöras av eftertanke eller beräkning, omsorgen kan glömmas bort, ingen tanke på konsekvenserna behöver uppröra samvetet eller förgifta njutningen. (ibid:221)

Dette argumentet fastslår altså, i likhet med argumentet om *compassion fatigue*, at det på grunn av moderne medier har blitt vanskelig å engasjere seg i lidelser som befinner seg langt borte. Blant nordmenn ser for eksempel det sosiale engasjementet for mennesker i Afrika generelt sett ut til å være lavere enn engasjementet for andre nordmenn, enda lidelsene blant de førstnevnte er større og langt mer utbredte. Peter Singer hevder at det ikke finnes noen god moralsk grunn til at det skal være på denne måten:

No doubt we do instinctively prefer to help those who are close to us. Few could stand by and watch a child drown; many can ignore a famine in Africa. But the question is not what we usually do, but what we ought to do, and it is difficult to see any sound moral justification for the view that distance, or community membership, makes a crucial difference to our obligations (Singer 1993:232).

Om det virkelig er slik at den moralske forpliktelsen til å hjelpe blir svakere jo lengre unna de lidende befinner seg, er en problemstilling jeg vil gå videre med i oppgavens analysedel. Det vil for eksempel være relevant å diskutere i hvilken grad informantene oppfatter seg selv som ”overveldede” eller ”handlingslammede” i møte med lidelser langt unna. Om mulighetene for moralsk engasjement under den vestlige senmoderniteten er like små som en kan få inntrykk av i perspektivene som er omtalt så langt, er et spørsmål jeg mener det er relevant å belyse med faddernes egne betraktninger.

Luc Boltanski tar blant annet utgangspunkt i Singers overnevnte argument i boken *Distant Suffering* (1999). Han hevder også at en tilskuer som møter lidelse langt unna står overfor store problemer, men knytter ikke dette så mye til massemedias innflytelse. Problemene har heller sine røtter i det han kaller en *politics of pity*. Dette er et begrep han låner fra Hannah Arendt (1990), som betegner en måte å forholde seg til andres lidelse på som ble introdusert etter den franske revolusjonen for over to hundre år siden:

In fact, the hypothesis of this book is that the spectacle of suffering, incongruous when viewed at a distance by people who do not suffer, and the unease that this spectacle infallibly provokes – so evident today when eating our evening meal we see famished or massacred bodies paraded before our eyes in our home – is not a technical consequence of modern means of communication, even if the power and expansion of the media have brought misery into the intimacy of fortunate households with unprecedented efficiency. Similarly, the problems posed to the spectator (should he continue his meal, as if it was nothing?) are not (...) absolutely new. They emerged at the same time that pity was introduced into politics (Boltanski 1999:12)

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

Boltanski bruker Arendts skille (1990) mellom *pity* (eller ynke) og *compassion* (eller medfølelse) for å forklare hva *politics of pity* går ut på. Medfølelsen kan betegnes som ”ekte” og ”indre”, mens ynken er ”uekte” og ”utvendig”. Medfølelse innebærer at en blir grepet av en annens lidelse, og kan sammenlignes med kjærlighet. Den er en gjennomstrømmende lidenskap som fører til velgjerninger, personlige offer og handling, ikke til følelsesutbrudd eller ord: *”its language consists in gestures and expressions of countenance rather than in words”* (ibid:6) Ynken er derimot sentimental, argumentativ, utvendig og innebærer ingen sterk identifikasjon med dem som lider. Ynken er *”not stricken in the flesh, and keeps its sentimental distance”*, skriver Arendt (1990:89). Boltanski framhever to kjennetegn ved *politics of pity*: For det første at den skiller skarpt mellom de som lider og de som ikke lider. Ynken innebærer ingen sterk identifikasjon med de lidende. For det andre kjennetegnes *politics of pity* ved et fokus på å se og på det som blir sett, eller på *”the spectacle of suffering”*, som Boltanski skriver. Dette står i opposisjon til et fokus på handling. *Politics of pity* er:

(...) distinguished by not being centred directly on action (...) but on observation: observation of the unfortunate by those who do not share their suffering, who do not experience it directly, and who, as such, may be regarded as fortunate or lucky people. (Boltanski 1999:3)

Det som kan framstå som moderne handlingslammelse er i følge Boltanski ikke nødvendigvis et nytt fenomen. Det nye i vår tid er at *politics of pity* innebærer en særegen håndtering av lidelse på avstand og en *”massification of a collection of unfortunates who are not there in person”* (ibid:13). Han drøfter hvilke reelle muligheter en har til å reagere når en blir eksponert for lidelse som eksisterer langt borte fra en selv, og mener at det er vanskelig å følge Peter Singer når han hevder at nærhet og avstand ikke utgjør noen moralsk forskjell. *Mulighetene* til å utføre en hjelpende handling øker nemlig med graden av nærhet:

The disjunction between the possibilities of information and possibilities of action, and increasing uncertainty concerning the action needed, make the assimilation of not killing and not letting die defended by Peter Singer somewhat disturbing, and provide stronger support to arguments which rank the obligation to help in accordance with a principle of distance (be concerned with those close to you first of all) (Boltanski 1999:16).

Dette betyr ikke at Boltanski går inn for det sistnevnte. Han drøfter i detalj motsetningen mellom to former for engasjement: på den ene siden det sentimentale og selv-absorberende, og på den andre siden det altruistiske og oppofrende. Den sentimentale ynken kan unngås gjennom en forpliktelse han knytter til handlingens kraft: *”To prevent the unacceptable drift of emotions towards the fictional we must maintain an orientation towards action, a disposition to act (...)”* (ibid:153). I en slik sammenheng er det

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

avgjørende å skille mellom "*the world of representation*" og "*the world of action*". Effektiv handling er "*informed by representation*", men må ha sin grunnleggende forankring i "*the world of action*" (ibid:154). Boltanskis drøftinger befinner seg altså i stor grad innenfor den moralske sfæren, og dreier seg særlig om hvordan en kan forsvare eller begrunne ulike måter å relatere seg til den globale fattigdommen på. Spenningsforholdet mellom *sentimentalitet* og *handling* står sentralt i disse diskusjonene, og et hovedpoeng er altså at moralsk engasjement i siste instans bør være grunnfestet i handlingssfæren.

Motsetningsparene Boltanski skisserer kan danne grunnlag for interessante diskusjoner av denne oppgavens problemstillinger. Hvordan forholder for eksempel fadderne seg til spenningsforholdet mellom sentimentalitet og handling i omtalen av eget engasjement? Boltanskis drøftinger er i hovedsak basert på annet tekstmateriale, noe som gjør at mer individbasert empiri kan tilføre diskusjonene hans andre perspektiver. Det bør også sies at siden Boltanski i så stor grad befinner seg innenfor den moralske sfæren – med vekt på hvordan handlinger kan begrunnes og rettferdiggjøres – kan en forståelse av moralsk engasjement som *praksis* også tenkes å utvide perspektivet han anlegger. Selv om begrunnelser for engasjement er et hovedtema også i denne oppgaven, er det i tillegg et mål å se nærmere på hvordan slikt engasjement arter seg på et mer konkret plan. Et eksempel på dette er hvordan fadderskapet fungerer som gaverelasjon.

4.2 Gavebyttet

Et fadderskap karakteriseres i stor grad ved utveksling av ulike typer gaver, noe som kan tenkes å forme relasjonen mellom giver og mottaker på bestemte måter. Gaveutveksling er nemlig et fenomen som er knyttet til en lang rekke sosiale forventninger og prosesser. Mottakelsen av en gave kan for eksempel oppleves som et tegn på vennskap, men også som ubehagelig dersom man ikke vil ha noe med giveren å gjøre, eller ikke har muligheten til å returnere en like fin gave. Å nekte å ta imot en gave kan imidlertid være en stor fornærmelse mot giveren. Hvordan forutsetningene, normene og reglene for gaveutveksling virker i ulike samfunn er grundig beskrevet i forskjellige deler av samfunnsvitenskapene.

I fadderskapet skjer gaveutvekslingen i stor grad mellom konkrete enkeltpersoner. I analysen av materialet vil et sentralt tema være hvordan gavene preger relasjonen mellom fadder og fadderbarn, og i hvilken grad dette aspektet virker tiltalende på giverne. Her vil jeg først presentere noen klassiske

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

samfunnsvitenskapelige perspektiver på gaveutveksling. Etterpå vil jeg kort ta for meg noen mer moderne bidrag til temaet, før jeg trekker fram spørsmål til oppfølging i oppgavens analysedel.

4.2.1 Klassiske perspektiver på gaveutveksling

*Hør, har du en venn
og du tror vel om ham,
og du vil ha gagn av vennen,
bland sinnet ditt med ham
og send ham gaver,
søk ham ofte opp.*
fra *Håvamål*

Dette er en av flere strofer fra *Håvamål* som Marcel Mauss (1995) åpner det klassiske essayet *Gaven* med. Versene ”fører leseren direkte inn i den tanke- og idéverden som skal presenteres”, som Mauss skriver (ibid:9), og i verset overfor er kanskje det viktigste poenget illustrert, nemlig at hensikten med gaveutveksling er å opprettholde sosiale bånd og styrke samhold. Strofene fra *Håvamål* konstaterer også at en skal ”gjengjelde gave med gave”, for ”den som gir, vil ha noe igjen”. Mauss hevder nemlig at utvekslingen av gaver kun i teorien er en frivillig handling. I realiteten er gaveutveksling en forpliktende handling som styres av fastlagte normer og forventninger. At dette er normer og forventninger som gjør seg gjeldende i et fadderskap skal jeg vise flere eksempler på senere, men det er umiddelbart lett å se at fadderskapet nettopp er en vedvarende sosial relasjon som opprettholdes av giver- og mottakerhandlinger på begge sider. Fadderen er riktignok den eneste som bidrar med pengegaver, men både fadder og fadderbarn (eller -organisasjon) utveksler brev, rapporter og små, personlige gaver med hverandre. Plan har til og med etablert en nettbasert ”Plan-shop”, der en enkelt og greit kan bestille små gaver til fadderbarnet sitt.⁶⁹ Det er ikke vanskelig å tenke seg at denne gaveutvekslingen kan bidra til å styrke relasjonen mellom giver og mottaker, slik Mauss slår fast.

Det bør nevnes at selv om Mauss beskriver gaveutveksling i det han kaller ”primitive” og ”arkaiske” samfunn, er det ikke vanskelig å kjenne seg igjen i essayet for moderne lesere. Gaveutveksling er et fenomen som ser ut til å forekomme i alle samfunn vi kjenner til (Hessen & Hylland Eriksen 1999:205). I samfunnene Mauss beskriver danner gavebytter selve det økonomiske fundamentet. I moderne samfunn har penger overtatt mange av gavenes tidligere funksjoner, og gaveutvekslingen er flyttet inn i mer intime sfærer som tegn på vennskapelige bånd. Hvorvidt gaveforholdet til

⁶⁹ <http://www.planshop.no/planShop/default.asp>

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

fadderbarnet kan betraktes som en ”intimisert” variant av veldedighetsrelasjonen, vil være et viktig spørsmål i analysen av datamaterialet.

Gavebyttet består av tre elementer: å gi, å motta og å yte tilbake. Disse elementene utgjør sterke sosiale forpliktelser som følger hverandre. Et av gavens viktigste kjennetegn er i følge Mauss at den er noe *mer* enn en ting som overrekkes:

Når gaver gis og byttes, er ikke den mottatte tingen bare en ting. Selv når giveren har gitt den fra seg, er den fremdeles hans. Gjennom gaven har han et tak på mottakeren, slik eieren av en ting som er stjålet har et tak på tyven (Mauss 1995:27).

Gaven er altså ladet med en usynlig kvalitet som er knyttet til giveren som person. Denne kvaliteten kaller Mauss for gavens *hau*. *Hau* er årsaken til at det i våre samfunn er moralsk betenkelig å kvitte seg med noe en har fått i gave. *Hau* er også grunnen til at det er forventet at en tar i mot en gave; å avvise en gave er det samme som å avvise giveren. At vi som regel kjøper en ting til noen i bursdagsgave i stedet for å gi penger har med *hau* å gjøre; vi vil at gaven skal være personlig.

Det sentrale punktet i Mauss’ analyse er at en gave alltid skaper et krav om gjengjeldelse (ibid:17). En gave bør gjengjeldes, og gjengjeldelsen forventes som regel på et senere tidspunkt enn mottakelsen.⁷⁰ At gjengjeldelsen ikke skjer umiddelbart gjør at mottakeren havner i en diffus takknemlighetsgjeld overfor giveren. Takknemlighetsgjelden knytter et bånd mellom partene, og skaper en ikke-uttalt, men sterk sosial forventning om gjenytelse. De fleste opplever det som ubehagelig å ikke kunne gjengjelde en gave. I boken *Gifts and Poison* (1971:24) påpeker antropologen F.G. Bailey at ordene ”gave” og ”gift” stammer fra den samme germanske språkkroten. Dette illustrerer en dobbelthet han mener er til stede i alle gavebytter, nemlig at de både er fellesskapsdannende og konkurransepregede. Selv om en storslått gave er aldri så godt ment, kan den oppleves som ydmykende for mottakeren dersom den ikke kan gjengjeldes. Mauss poengterer det samme:

Veldedighet er fremdeles sårende for den som aksepterer den, og vi gjør moralske anstrengelser for å forsøke å tone ned den ubevisste og fornærmende paternalismen hos den rike ”meséne” (Mauss 1995:191).

⁷⁰ Dette er for øvrig noe av det som skiller gaveutveksling fra handel, der byttet er en umiddelbar situasjon som avsluttes raskt og nøkternt.

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

På hvilke måter potensialet for asymmetri og paternalisme som ligger i alle gaverelasjoner preger fadderskapet, er et viktig spørsmål å følge opp i analysen. I hvilken grad kan en gaverelasjon mellom to individer med så ulike materielle forutsetninger karakteriseres som gjensidig?

Graden av gjensidighet kan også tenkes å henge sammen med graden av sosial avstand. Antropologen Marshall Sahlins (1972) nyanserer Mauss' begrepsapparat gjennom å skille mellom tre former for resiprositet eller bytterelasjoner i førmoderne samfunn. Spekteret av gjensidighetsformer kan defineres ved hjelp av to ekstremer og et midtpunkt.⁷¹ Det ene ytterpunktet kaller han ”*generalisert resiprositet*”. Denne gjensidighetsformen gjelder blant ens nærmeste, for eksempel i familien. Her opererer en med et prinsipp om å yte etter evne og ta etter behov, og forventningen om gjenytelse er svak. Midtpunktet i tredelingen kaller Sahlins ”*balansert resiprositet*”, som er et direkte bytteforhold, for eksempel en handelsrelasjon. Denne resiprositetsformen gjelder innenfor et større territorium, som for eksempel landsbyen en bor i. Prinsippet her er å ta og gi omtrent like mye. Den siste resiprositetsformen er ”*negativ resiprositet*”, som gjelder utenfor ens eget område. Dette er den usolidariske resiprositetsformen, som dreier seg om å tjene på et bytteforhold og få tilbake mer enn en yter. Sahlins inkluderer alt fra pruting og gambling til tyveri og svindel i denne kategorien.

Det kan tenkes at kontakten med fadderbarnet representerer et ønske om å skyve giverhandlingen i retning av en mer generalisert resiprositetsform. Selv om Sahlins skrev om samfunn som befinner seg langt foran vårt eget i tid, mener jeg det er mulig å trekke paralleller mellom de avstandsbetingede resiprositetsformene og måter vi forholder oss til lidelser nært og fjernt på. Dersom en ser på mediedekningen ulike typer katastrofer får, må det i alle fall kunne sies å være tilfelle. Pressedekningen øker ofte i takt med antallet nordmenn involvert, som for eksempel under flomkatastrofen i Sørøst-Asia julen 2004. Det fører også gjerne til at donasjonene øker; Leger Uten Grenser gikk for eksempel ut under flomkatastrofen og ba om at midlene som ble gitt kunne brukes til andre formål også.⁷² På den annen side ser det også ut til at vi får stadig mer negativ resiprositet også innenfor vårt eget samfunn, i hvert fall dersom handelsrelasjoner hvor målsetningen er individuell fortjeneste faller innenfor denne kategorien. I siste del av *Gaven* uttrykker Mauss bekymring over en slik utvikling og skriver at ”*det er våre vestlige samfunn som svært nylig har gjort mennesket*

⁷¹ Det er viktig å understreke at tredelingen i det virkelige liv vil bestå av glidende overganger og sammensetninger.

⁷² Se for eksempel http://mozon.no/andre_saker/andre_saker/stopper_innsamlingen_til_ofrene.

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

til et 'økonomisk dyr'" (Mauss 1995:207). Han foreslår å gjeninnføre en slags gaveinstitusjon i det moderne samfunnet og argumenterer for et samfunn der de rike bør ta seg av de fattige, eller virke som såkalte *"kasserere for sine medborgere"* (ibid:196).

Som Thomas Hylland Eriksen påpeker i *Gavens* etterord, er det her mulig å spore en selvmotsigelse hos Mauss: Hvordan kan det være ønskelig med et samfunn basert på veldedighet når gavebyttet nødvendigvis fører med seg et krav om gjengjeldelse som skaper et ubalansert maktforhold mellom giver og mottaker? Hvorvidt en slik maktbalanse er et aspekt ved gaverelasjonen som fadderne selv gjør seg refleksjoner om, vil jeg se nærmere på i analysen av datamaterialet.

Det bør også presiseres at gaveutvekslingen i fadderskapet tar to hovedformer. Den ene typen er den månedlige pengegiven fadderer gir til fadderorganisasjonen (og som fordeles på ulik måte, jf. kap. 2); den andre typen er gavene som utveksles mellom fadder og fadderbarn. At pengegiven er mindre personifisert enn de øvrige gavene, er i seg selv interessant. Pengeutveksling er nemlig også i den klassiske sosiologien beskrevet som et fenomen som i større grad enn gaveutveksling er løsrevet fra de personlige relasjonene som er involvert. Georg Simmel er for eksempel opptatt av denne kvaliteten ved penger i klassikeren *The Philosophy of Money* fra 1900:

Money represents the moment of objectivity in exchange activities, as it were, in pure isolation and independent embodiment, since it is free of all the specific qualities of the things exchanged and thus per se has no biased relationship to any subjective economic element (Simmel 1990a:436).

Gaver er ladet med en slags personlig kvalitet eller *han*, med Mauss' ord, mens penger er nøytrale. Penger er i følge Simmel for det første uberørt av hva de angir verdien til; de setter kvantitative verdier på kvalitative størrelser. For det andre har penger ingen subjektiv forbindelse til personen de kommer fra; en hundrelapp er en hundrelapp uansett hvem som eier den. Simmels pengeanalyse dreier seg i stor grad om å illustrere hvordan den omseggripende pengeøkonomien gjør sosial distanse til et stadig mer fremtredende karakteristika ved moderne samfunn.

Den klassiske gave- og pengediskursen kan plasseres innenfor en teoretisk kontekst som dominerte det forrige århundrets sosiologi, nemlig forståelsen av overgangen fra førmoderne til moderne samfunn. Mens gaveutveksling som sosialt fenomen kan knyttes til førmoderne samfunn, er pengeøkonomien karakteristisk for moderne samfunn. Denne utviklingen kan også relateres til

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

Ferdinand Tönnies' skille mellom *Gemeinschaft* (tradisjonelle samfunnstyper) og *Gesellschaft* (moderne samfunnstyper) (Tönnies 1990). Mens handlingene i *Gemeinschaft* er preget av følelser, vane og samvittighet, er handlingene i *Gesellschaft* preget av individuell nyttelogikk og nøktern saklighet.⁷³ En fellesnevner hos både Mauss, Simmel og Tönnies kan sies å være at utviklingen av den vestlige moderniteten innebar en overgang fra gavebaserte økonomier i *Gemeinschaft*, der individene var lokalt forankret og hadde sterke bånd til hverandre, til pengebaserte markedsøkonomier i *Gesellschaft*, der individene er forankret i større geografiske kontekster og lever relativt uavhengig av hverandre.

Å plassere fadderordningenes appell innenfor et moderne *Gesellschaft*-samfunn der sosiale relasjoner blir stadig mer anonyme, formaliserte og nyttepregede er vanskelig. I så fall måtte en betrakte fadderskapet som uttrykk for en slags motbevegelse eller tilbakevending til egenskaper ved samfunnene Mauss og Sahlins beskriver, der gaver befester personlige relasjoner mellom konkrete individer. Det er flere trekk ved det personifiserte fadderskapet som kan tolkes som forsøk på å gjøre en upersonlig økonomisk transaksjon til en mer personlig, gavepreget relasjon. At fadderer i tillegg til den månedlige pengegaven – som likner en mer tradisjonell og anonym veldedighetsforbindelse – også sender små, personlige gaver til fadderbarnet, er et godt eksempel på dette. Forskjellen på hvordan penger og gaver fungerer i fadderskapet vil jeg gå videre med i oppgavens analysedel.

4.2.2 Gaveutveksling i moderne samfunn

Mens gaveutveksling i førmoderne samfunn var en sentral del av samfunnsøkonomien, er den i moderne samfunn mer knyttet til intimsfæren. Gaver utveksles i større grad som tegn på vennskap, og har lite med overordnede samfunnsstrukturer å gjøre. Viviana Zelizer påpeker at moderne former for gaveutveksling er et fenomen som i sosiologien ofte har blitt sett på som ”sentimentale etterlevninger” et kapitalistisk samfunn:

Until recently, sociologists, obsessed by the corrosive effects of modernization, disregarded gifts as sentimental residuals of a lost world of intimacy and community – made further visible by the feminization of the gift economy (Zelizer 1994:77).

⁷³ Den klassiske sosiologiens karakteristikk av moderne individer som utpreget individualistiske, finnes også hos Max Weber (1990), som betrakter moderne handlingstyper som *formålsrasjonelle*, og hos Émile Durkheim (1997), som viser til såkalte *anomiske* samfunnstrekk. Et anomisk samfunn innebærer blant annet manglende grad av integrasjon og økt individuell søken etter behovstilfredsstillelse.

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

Selv om en slik forståelse av moderne gaveutveksling kan ha mye for seg, presiserer Zelizer at gaver ikke nødvendigvis er uttrykk for stor grad av intimitet. Det finnes en rekke typer gaver; enkelte bedrifter gir for eksempel gaver til ansatte ved høytider, noe som i større grad må betraktes som en formell godtgjørelse enn som et uttrykk for personlig nærhet. Gaver kan også brukes i bestikkelses- og korrupsjonsøyemed. Zelizers poeng er at gaver uttrykker ulike *grader* av to dimensjoner mellom individer: intimitet og likhet. Poenget kan ses på som en forlengelse av Mauss' beskrivelser av hvordan gavebyttet preges av delikate sosiale balanser. Kunsten å gi en passende gave kan være avgjørende for de sosiale relasjonene som blir definert:

A gift to inferiors (...) quickly slips into charity, while a gift to superiors becomes a tribute. That is why the personalization of gifts matters greatly: gifts must be appropriate in character and value to the relation between the parties, revealing the degree of intimacy and equality between giver and recipient (ibid:78).

I en forståelse av de personifiserte fadderordningene som gavefenomen er dette poenget et interessant innspill. Hvordan fadderne reflekterer omkring ”passende” og ”upassende” gaver kan kaste lys over graden av likhet og intimitet i relasjonen til fadderbarnet.

Antropologen Maurice Godelier problematiserer også forestillingen om at gaveutveksling i moderne samfunn kun er et personlig anliggende som ikke har noe med markedet eller staten å gjøre – men fra et annet perspektiv enn Zelizers. Til tross for at gaveutveksling har et etisk og logisk aspekt *“which are not those of the market and of profit, which are even opposed to them and resist them”* (Godelier 1999:207-8), mener han å se visse tegn til at gaveutveksling igjen er i ferd med å bli et offentlig anliggende, gjennom måten ulike veldedige aktiviteter sprer seg på. Fordi den materielle kløften mellom rike og fattige har vokst så enormt, kan en til og med gå så langt som å si at veldedighet er en slags betingelse for reproduksjonen av samfunnet, på samme måte som gaveutveksling var det i tidligere tider. Veldedighet skiller seg imidlertid fra gaveutveksling på den måten at det ikke er gjensidighet i relasjonen mellom giver og mottaker. Partene er ukjente for hverandre, og mottakeren har ikke noe å gi tilbake:

(...) in this new context, it is no longer possible to give to someone you know, and even less so to expect anything other than impersonal gratitude. The giving of gifts has become an act that creates a bond between abstract subjects: a donor who loves humankind and a recipient who, for a few months, the duration of a charity drive, embodies the world in distress (ibid:5).

Fadderordningene er en bistandsform som bryter med dette veldedighetsbildet. Dette er i seg selv en god grunn til å undersøke om fadderskapet er et uttrykk for at giverne ønsker bistandsrelasjoner som er mindre anonyme og mer personlige.

4.3 Intimisering og personifisering

I en artikkel på Plans nettsider med tittelen ”Derfor får du skrive med barna”, fremmer de syv punkter for å begrunne fadderordningen de opererer med. Ett av punktene er:

Det er ofte slik med oss mennesker at vi er mest opptatt av dem som står oss nærmest. Som en bistandsorganisasjon ønsker vi selvfølgelig at du skal være opptatt av de menneskene som står nederst på den globale, sosiale rangstigen. Blir du kjent med fadderbarnet og familien, tror vi at det øker ditt engasjement for å gjøre verden til et bedre sted – for alle.⁷⁴

I forbindelse med denne oppgaven er det verdt å spørre hvilke mekanismer det er som gjør at et enkeltmenneskes skjebne ser ut til å engasjere mer enn en større gruppes skjebne. Det er ikke bare ”de som står oss nærmest” vi er mest opptatt av, som Plan skriver. Vi ser rett og slett ut til å engasjere oss mer i ansikter og enkeltskjebner enn i fakta og statistikk, selv om enkeltskjebnene ikke er kjente for oss fra før. Dette er særlig tydelig i nyhetsbildet, der enkeltmenneskers historier ofte får uforholdsmessig stor oppmerksomhet proporsjonalt sett.⁷⁵

Fordi jeg senere i oppgaven vil drøfte hvorvidt ønsket om et fadderbarn kan forstås som et uttrykk for personifisering i samfunnet som helhet, presenterer jeg i det følgende noen teoretiske perspektiver på slike tendenser. Først tar jeg for meg Richard Sennetts og andres beskrivelser av hvordan samfunnet i stadig større grad preges av intimisering og sentimentalisering. For å belyse at personifisering kan ta flere former enn den Sennett beskriver, tar jeg deretter for meg noen andre perspektiver på sosial nærhet og avstand. Dette danner grunnlaget for den senere diskusjonen av hvilke former for personlig kontakt fadderne ønsker å ha – og ikke ha – med fadderbarnet.

⁷⁴ www.plan-norway.org/news/newsupdate/skrivebrev/?view=printable

⁷⁵ Et eksempel på hvordan en enkelthistorie kan få stor betydning er den såkalte ”Mehmet-saken” som fikk stor oppmerksomhet i media vinteren 2004. Den lille gutten Mehmeds blodsykdom kunne bare kureres ved hjelp av en ulovlig prøverørsteknikk. Historien om Mehmet, som fikk store oppslag i media, førte etter hvert til at loven som forbød denne prøverørsteknikken ble endret.

4.3.1 Intimitetstyranniet

I *The Fall Of Public Man* (1992b) framsetter Richard Sennett en sterk kritikk av det han betrakter som en økende intimisering av offentligheten. Han hevder at det moderne samfunnet karakteriseres av en overbevisning om at sosiale relasjoner er virkelige og troverdige jo mer personlige og intime de er (Sennett 1992a). Samfunnets onder forstås som uttrykk for upersonlighet og kulde, mens godene forstås som uttrykk for nærhet og varme. Sennett kaller denne overbevisningen for en *"intimitetsideologi"*, og hevder at denne nærmer seg det tyranniske når den omformes til en målestokk for sannhet som anvendes på alle slags samfunnsproblemer. Det såkalte *"intimitetstyranniet"* innebærer at vi bare *"bryr oss om institusjoner og begivenheter når vi kan se at det er personligheter til stede i dem"* (Sennett 1992a:40).

Sennett hevder at intimitetstyranniet står i motsetning til det siviliserte. Det siviliserte definerer han som *"den aktivitet som beskytter folk fra hverandre og likevel tillater dem å ha glede av hverandres selskap"* (Sennett 1992a:14). Den siviliserte omgangsformen er ikke avhengig av intimitet for å fungere godt. Å bære en slags sosial maske er sentralt for den siviliserte væremåten, fordi dette gjør at folk kan være sosiale uavhengig av hvilke private følelser de måtte ha. Mens et sivilisert samfunn er et typisk *Gesellschaft*⁷⁶-samfunn som blir opprettholdt av en delikat balanse mellom det private og det offentlige, er intimsamfunnet et samfunn der konvensjoner og normer har brutt sammen til fordel for et økt fokus på det subjektive og intime. Sosialt liv i intimsamfunnet domineres av en forventning om ekthet og autensitet: *"Er det virkelig slik jeg føler meg? Mener jeg virkelig det? Er jeg oppriktig?"* (ibid:20). Når en slik fiksering på motiver og private forhold blir trukket inn i det offentlige rommet, blir skillet mellom det private og det offentlige stadig mer utydelig. Intimideologien er i følge Sennett en destruktiv *Gemeinschaft*-ideologi som har mange uheldige konsekvenser for samfunnslivet.

Et produkt av intimsamfunnet er at fellesskapet, eller det Sennett kaller 'brorskapet', forfaller: *"Brorskap er blitt et spørsmål om innlevelse i en utvalgt gruppe mennesker kombinert med avvísning av dem som ikke befinner seg innenfor nærmiljøet"* (ibid:17). Dette skyldes at folk en ikke kjenner personlig faller utenfor det egendefinerte fellesskapet. Marshall Sahlins' sosialt definerte, moralske sfærer har på denne måten paralleller til Sennetts analyse:

⁷⁶ Det er verdt å merke seg at Sennett gjentatte ganger bruker begrepene *Gesellschaft* og *Gemeinschaft* for å skille mellom det siviliserte samfunnet og intimsamfunnet.

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

Et samfunn som frykter upersonlighet oppmuntrer til fantasier om et kollektivt liv som har skarpe naturlige grenser. Hvem "vi" er blir en svært spesiell fantasiforestilling: ens umiddelbare naboer, kolleger på arbeidsplassen, eller familien. Å identifisere seg med folk man ikke kjenner (...) blir vanskelig. Upersonlige etniske bånd, ikke mindre enn upersonlige bindinger til en klasse, skaper ingen virkelig forbindelse; en har følelsen av å måtte kjenne andre som personer for å bruke "vi" for å beskrive forholdet til dem (ibid:93).

Sennett betrakter det økte fokuset på det personlige som ødeleggende, ikke bare for en velfungerende offentlighet, men også for sosialt fellesskap i sin alminnelighet. Han vektlegger med andre ord positive sider ved moderne *Gesellschaft*-samfunn, men mener å se tendenser til *Gemeinschaft*-pregede relasjoner som kan virke destruktive. Kanskje ville Sennett ment at det å argumentere for at en må bli kjent med folk for å bry seg om dem, som i argumentet til Plan overfor (se avsnitt 4.3), var et eksempel på intimideologiens logikk. Hvorvidt fadderne jeg har intervjuet bruker en slik argumentasjon, vil jeg drøfte mer inngående i kapittel 7.

Christopher Lasch og Thomas Ziehe beskjeftiger seg ved de samme trekkene ved samfunnet som Sennett, men foretar andre analyser av årsakene til slike trekk. Mens Sennett går dypt kulturhistorisk til verks, konsentrerer de to seg mer om egenskaper ved det moderne samfunnet. Lasch hevder i *The Culture of Narcissism* (1979) at det moderne mennesket først og fremst skaper personlig mening ved å vende seg innover i seg selv, og at dette skyldes at den økte kunnskapen om miljøtrusler, krigsfarer, kriminalitet og så videre får individene til å miste følelsen av å ha noen innvirkning på omgivelsene og den ytre verden:

Impending disaster has become an everyday concern, so commonplace and familiar that nobody any longer gives much thought to how disaster might be averted. People busy themselves instead with survival strategies, measures designed to prolong their own lives, or programs guaranteed to ensure good health and peace of mind (ibid:4).

Parallellene til forestillingen om *compassion fatigue*, som ble beskrevet i kap. 4.1.1, er tydelige. I begge tilfellene dreier det seg om håndtering av samfunnstendenser som befinner seg utenfor umiddelbar rekkevidde. Hvorvidt kontakten med fadderbarnet er et uttrykk for at giverne – i mangel på følelse av samfunnsmessig innflytelse – vender seg mot den mer private eller intime sfæren, er et spørsmål som kan trekkes inn i de påfølgende analytiske diskusjonene.

Mens Lasch begrunner subjektiveringstendensene med individenes *begrensninger* overfor storsamfunnet, forklarer Thomas Ziehe (1993) subjektiveringen med økt grad av individuelle handlingsmuligheter. Den personlige valgfriheten som karakteriserer moderniteten medfører en form

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

for "*kulturell frisetting*", som gjør at identitet i mye større grad enn før er noe som velges, ikke noe som arves eller tas for gitt. En av de kulturelle tendensene som oppstår i håndteringen av dette⁷⁷ er en lengsel etter å oppleve nærhet og intimitet. Dette kan fungere som et korrektiv til Laschs poeng: Økt kunnskap om samfunnsmessige trusler og lidelser trenger ikke nødvendigvis å føre til at en slutter å bry seg om "*how disaster might be averted*" (Lasch 1979:4); det kan også tenkes å føre til økt bevissthet omkring egne handlingsmuligheter og forsøk på å styre disse i bestemte retninger. I Ziehes beskrivelser tar disse retningene en subjektiverende form, og hvorvidt dette er noe som gjenspeiles i faddernes beskrivelser av kontakten med fadderbarnet, er et relevant for drøftingene i analysedelen.

Intimiseringsendenser ser absolutt ut til å være til stede i fadderorganisasjonenes markedsføring av ordningene, noe jeg har vist flere eksempler på allerede. Det kan imidlertid tenkes at dette fortoner seg annerledes for fadderne selv. Sennett, Lasch og Ziehe beskriver intimiseringsendenser som særlig karakteriseres ved en dragning mot følelsesmessig nærhet og ekthet, og jeg mener det er problematisk å ta for gitt at det utelukkende er slike tendenser som gjør de personifiserte fadderskapene populære. Dersom en ser for seg en skala med ekstrem nærhet på den ene siden og ekstrem avstand på den andre, vil dette være en nærhetsform som plasserer seg langt mot den førstnevnte siden. Det kan tenkes at den personlige kontakten med fadderbarnet består av andre nærhetsformer også.

4.3.2 Dimensjoner ved sosial nærhet og avstand

Lynn Jamieson (1998) drøfter den økte betydningen såkalt "*disclosing intimacy*" (eller avslørende intimitet) tillegges i mange beskrivelser av det senmoderne samfunnet. At intimitetsformen betegnes som "avslørende" innebærer at den er innadvendt og søker et uttrykk for noe som er genuint eller naturlig. Dette er også sentrale punkter i Sennett, Lasch og Ziehes analyser av det subjektiverende intimsamfunnet.

Jamieson mener at den store betydningen såkalt avslørende intimitet har fått i moderne samfunn like mye skyldes et økt offentlig fokus som en reell forandring i enkeltmenneskers privatliv:

⁷⁷ Ziehe skiller mellom tre kulturelle tendenser eller "sökande rörelser" (Ziehe 1993:155) som svar på moderniseringstendensene: subjektivering, ontologisering og estetisering. Fordi det bare er den første som er relevant her vil jeg ikke gå nærmere inn på de to andre.

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

(...) Widespread stories about personal life have changed much more dramatically than private practices. In other words, 'disclosing intimacy' is not becoming the crux of personal life as it is lived, despite a much greater emphasis on this type of intimacy in public stories about personal life (ibid:158).

I forbindelse med denne oppgaven er det etter min oppfatning verdt å spørre om det emosjonelt ladde bildet av de personlige fadderordningene som framsettes i offentligheten gjennom markedsføring og massemedier, gjenspeiles i faddernes egne holdninger. Det er ingen selvfølge at det er samsvar mellom hvordan fadderskapet framstår i offentlige kanaler og hvordan det arter seg i praksis. Jeg mener i det minste det er nødvendig å se nærmere på givernes egne holdninger for å si noe om dette.

Et annet perspektiv som kan nyansere intimitetsbeskrivelsene fra forrige avsnitt, er Simmels betraktninger omkring sosial fremmedhet slik de kommer til uttrykk i essayet *Den fremmede* fra 1908. Den fremmede er ikke først og fremst kjennetegnet ved stor sosial avstand fra en selv, hevder han. Det er heller slik at forholdet til den fremmede karakteriseres ved en kombinasjon av nærhet og avstand. Fremmedhet er en særegen måte å tilhøre en gruppe på, fordi den fremmede både er i og utenfor gruppen på en gang. I motsetning til *"innbyggerne på Sirius"*, som Simmel skriver, er ikke den fremmede helt ikke-eksisterende for oss. Den fremmede er ikke knyttet til gruppen gjennom slektskaps-, steds-, eller yrkesmessige bånd, men har en mobil status. Et uttrykk for dette er den fremmedes objektivitet:

He is not radically committed to the unique ingredients and peculiar tendencies of the group, and therefore approaches them with the specific attitude of "objectivity". But objectivity does not simply involve passivity and detachment; it is a particular structure composed of distance and nearness, indifference and involvement (Simmel i Wolff 1965:404).

Objektiviteten eller nøytraliteten den fremmede har gjør at man kan gå til ham for å søke råd eller komme med tilståelser som en ønsker å holde tilbake i nærmere relasjoner. I følge Simmel kan den fremmede ofte være vitne til den mest *"overraskende åpenhet"* (ibid:404). Dette skyldes at man har det mest allmenne til felles med den fremmede, noe som gir relasjonen en nøytral karakter. Med de nærmeste har man derimot mer spesifikke ting til felles, noe som gjør at de individuelle forskjellene er lettere å legge merke til og gir disse relasjonene en mer intens karakter. Den fremmede kan på en helt annen måte sies å være nær og fjern på en gang:

The stranger is close to us, insofar as we feel between him and ourselves common features of a national, social, occupational, or generally human, nature. He is far from us, insofar as these

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

common features extend beyond him or us, and connect us only because they connect a great many people (ibid:406).

Kombinasjonen av det som er allment felles og det som er individuelt eller spesifikt definerer mange relasjoner, hevder Simmel. Personlige likheter og nære forhold som føles spesielle kan for eksempel like gjerne ses på som konkrete uttrykk for noe som eksisterer på et mer generelt plan for tusenvis av andre individer. En gjensidig forelskelse som føles unik til å begynne med kan for eksempel kunne ut i en følelse av at den er et tilfeldig uttrykk for *"a generally human destiny (...), an experience that has occurred a thousand times before"* (ibid:406). Den generelle og det spesielle er altså til stede i mange sosiale forhold, ikke bare i forholdet til den fremmede. Hvordan dette manifesterer seg i forholdet mellom fadder og fadderbarn, som i alle fall i utgangspunktet er fremmede for hverandre, vil jeg se nærmere på senere i oppgaven.

4.4 Oppsummering og spørsmål til analyse

De teoretiske perspektivene som er beskrevet så langt kaster etter min oppfatning lys over to generelle hovedtemaer, som kommer til å danne strukturen for analysen av datamaterialet i de neste kapitlene. Det første temaet er forholdet mellom rike og fattige i nyere tid, og ble behandlet i del 4.1. Det andre temaet dreier seg om hvordan det personifiserte fadderskapet kan plasseres innenfor motsetningen mellom *Gemeinschaft*-pregede, personlige relasjoner på den ene siden og *Gesellschaft*-pregede, upersonlige relasjoner på den andre siden. Innenfor dette temaet faller både teoriene om gaveutveksling (del 4.2) og teoriene om intimisering og personifisering (del 4.3).

Det første temaet (forholdet mellom rike og fattige i nyere tid) kommer jeg til å gå videre med i kapittel 6. Her vil hovedspørsmålet være hvordan en som rik forholder seg til vissheten om den massive fattigdommen i fjerne deler av verden. Jeg vil konsentrere meg om hvilke *muligheter til handling* som finnes under slike omstendigheter. Perspektivene jeg presenterte på media, avstand, og innlevelse i del 4.1.2 kan danne utgangspunkt for en slik drøfting. At fadderne har forpliktet seg til en vedvarende hjelpeordning kan etter min oppfatning tyde på at bildet av det vestlige velstandsindividet som "handlingslammet" eller "blasert" er for ensidig. Hovedmålet med kapittel 6 er å utforske dette nærmere. Om spesielle former for engasjement kan sies å ha en særlig appell innenfor rammene av samfunnstrekkene som er omtalt her, vil være et viktig spørsmål. Forholdet

Kapittel 4: Teoretiske perspektiver

mellom sentimentalitet og handling, som sto sentralt i både Arendts og Boltanskis analyser, kan trekkes inn i en slik diskusjon.

Det andre hovedtemaet (det personifiserte fadderskapet i spenningsforholdet mellom *Gemeinschaft*- og *Gesellschaft*-relasjoner) vil jeg ta for meg i kapittel 7. Et hovedspørsmål er om fadderskapet representerer et slags ønske om tilbakevending til *Gemeinschaft*-pregede gaverelasjoner som karakteriseres av gjensidighet og personlig kontakt. Skal en følge teorien som er presentert så langt, er det flere spørsmål som kan stilles i denne sammenhengen. For det første vil jeg se nærmere på om og i tilfelle hvordan Mauss' gavelogikk kommer til uttrykk blant fadderne. Hvorvidt de omtaler fadderskapet sitt som et fenomen som står i opposisjon til pengeutvekslingens nøkterne logikk, som beskrevet av Simmel, er en forlengelse av dette spørsmålet. Er det slik at fadderne ønsker å tilføre bistandsrelasjonene Maurice Godelier karakteriserer som "upersonlige" større grad av personlig gjensidighet? Hvordan denne gjensidigheten eventuelt påvirkes av gaverelasjonens muligheter for asymmetri, vil også være et relevant spørsmål å diskutere.

Sennetts analyse av hvordan moderne individer i stadig større grad søker det personlige i anliggender som i utgangspunktet er offentlige, kan også kaste lys over relasjonen til fadderbarnet. Er for eksempel fadderskapet en type "personifisert bistand" som knytter solidaritet til personlig bekjentskap og større grad av intimitet (som mye av organisasjonenes markedsføring kan gi inntrykk av), eller er det andre kvaliteter ved relasjonen til fadderbarnet som virker forlokkende? At en relasjon er "nær" eller "personlig" kan innebære så mangt. Av den grunn mener jeg det er viktig å ikke bare se nærmere på hva slags kontakt fadderne *ønsker* å ha med fadderbarnet – men også på om det finnes former for kontakt de *ikke* vil ha, og ikke minst på hva slags kontakt de faktisk *har*. Relasjonen mellom fadder og fadderbarn er etter min oppfatning særlig egnet til å kaste lys over interessante aspekter ved dikotomien mellom nærhet og avstand, fordi den kjennetegnes ved personlig kontakt mellom parter som i utgangspunktet ikke kjenner hverandre, og som befinner seg langt unna hverandre både fysisk og materielt.

Før jeg går videre med disse temaene, vil jeg innlede analysedelen av oppgaven med et kapittel om etableringen av informantenes fadderskap. Kapitlet kan ses på som en introduksjon til datamaterialet i sin helhet.

5 Etableringen av fadderskapet

Man kan ikke redde hele verden. Men hvis alle bidrar med litt, så hjelper det liksom.

Hege (24)

Alle intervjuene ble innledet med at informantene fortalte om etableringen av fadderskapet sitt. Omstendighetene rundt begynnelsen på fadderskapet sier mye om hva det er ved ordningene som appellerer til fadderne. Dette kapitlet vil omfatte to temaer: for det første *hvordan* fadderskapet begynte, og for det andre begrunnelser informantene bruker til å forklare *hvorfor* de ble faddere. Perspektivet tar altså utgangspunkt i individnivå (C i figur 2). Temaene som blir tatt opp her kan ses på som innfallsporter til de neste analysekapitlene, noe jeg vil utdype i kapitlets konkluderende oppsummering.

5.1 Innmeldingen

Det mest påfallende ved begynnelsen på informantenes fadderskap er at alle bortsett fra to forteller at de bestemte seg for å bli faddere etter å ha sett en reklame i form av en annonse, et tv-program eller en pop-up på internett. Blant unntakene – det vil si de to som *ikke* nevner å ha sett noen reklame – beskriver den ene innmeldingen som noe hun selv tok initiativ til etter å ha tenkt på det en stund, primært fordi hun hadde hørt mye bra om SOS barnebyer. Hun utdyper imidlertid ikke dette nærmere. Den andre ble vervet gjennom en venninne, og har dermed en innmelding som i likhet med de reklame-rekrutterte informantene ble satt i gang av en ytre, utløsende faktor. Hun ser på det at hun ble fadder i Strømmestiftelsen som et tilfeldig resultat av at venninnen spurte, og sier at hun like gjerne kunne støttet en annen organisasjon, ikke nødvendigvis gjennom fadderskap.

Fordi majoriteten av fadderne ble rekruttert gjennom reklame, mener jeg det er verdt å vie litt plass til denne. En annen god grunn til å skrive litt om reklame er – som omtalt i kapittel 2 – at organisasjonene rekrutterer så mange faddere gjennom markedsføring. Plans årlige fadderaksjon er vel det mest opplagte eksemplet. Holdningene denne oppgavens informanter hadde til fadderskapsreklamer viste seg dessuten å gjenspeile flere av hovedfunnene i datamaterialet som helhet, noe som kan ses på som en tredje grunn til å bruke litt plass på den her. Jeg kommer ikke til å konsentrere meg så mye om reklamene i seg selv, men om hva slags reaksjoner fadderne har på disse.

Tidligere var det en utbredt forestilling at individer reagerte passivt og nærmest programmerbart på effektene av reklame og massemedia, og mange snakker for eksempel fortsatt om at reklamen kan ha "subliminal" eller underbevisst påvirkning (Schwebs og Østbye 1999:215). Reklame blir ofte sett på som et fenomen som appellerer til *irrasjonelle* sider ved bevisstheten. Dersom en ser på reklamene for fadderskap, som finnes i store mengder på internett og tv, bærer den også preg av å ha en *emosjonell* appell. Reklamene kjennetegnes ved en form som er fargerik, fengende og følelsesladet. Annonser på internett viser ofte fram bilder av fadderbarn i tillegg til korte slagord. Mange av dem tilbyr øyeblikkelig innmelding og inneholder noen få, nødvendige felter en må fylle ut med personlig informasjon i tillegg til eventuelle ønsker om fadderbarnets kjønn og kontinent. Den årlige fadderaksjonen på TV2, som står for mesteparten av fadderrekrutteringen i Norge, bærer også sterkt preg av et fokus på enkeltbarn og personlige, emosjonelt ladede historier. Loyalty manager i Plan fortalte meg også at mange av dem som blir rekruttert gjennom tv-aksjonen kommer inn på "*emosjonelt grunnlag*", og begrunnet det med at tv-mediet er godt egnet til å gi et levende og følelsesladet bilde av hvordan et fadderskap kan arte seg. Hvorvidt informantene jeg har snakket med omtaler innmeldingen sin som en emosjonelt motivert handling, og om dette innebærer at innmeldingen i noen grad kan karakteriseres som "irrasjonell", vil jeg drøfte i det følgende. Jeg kommer til å argumentere for at til tross for at reklamen til en viss grad utløser emosjonelle reaksjoner ser ikke dette ut til å være av avgjørende betydning for innmeldingen. Informasjonen jeg har fått tyder på at det er to andre egenskaper ved reklamen som har sterkest appell: det ene er reklamens *tilgjengelighet*, og det andre er reklamens fokus på *muligheter til handling*.

5.1.1 Reklame og tilgjengelighet

Michael Schudson hevder at reklame har langt mindre påvirkningskraft enn annonsører og kritikere hevder, og at "*advertising agencies are stabbing in the dark much more than they are practicing precision microsurgery on the public consciousness*" (Schudson 1984:xiii). Han hevder også at individer stort sett ser ut til å feste seg ved mediaframstillinger de allerede kjenner seg igjen i eller er enige i. Det siste poenget ser i høyeste grad ut til å passe for informantene i denne oppgaven. Flere av dem som ble rekruttert gjennom reklame sier at de hadde tenkt på å bli faddere *før* de så reklamen, og ingen beskriver innmeldingen som et resultat av reklamen alene. De fleste forteller at de hadde et ønske om å støtte et "godt formål", og at reklamen fungerte som en utløsende faktor som fikk dem til å sette planen ut i livet. Det største fortrinnet reklamen har i denne sammenhengen ser ut til å være at den er *tilgjengelig*.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

At reklamen er tilgjengelig innebærer både at den er utbredt, og at den tilbyr en praktisk enkel innfallsport til et fadderskap. Hege, som meldte seg som fadder etter å ha sett Plans fadderaksjon på TV2, forteller for eksempel en typisk historie om at fadderaksjonen fikk henne til å gjøre noe etter å bare ha *"tenkt på det"* en stund:

*Nei, jeg har liksom tenkt på det lenge, men så blir det ofte veldig mye bare sånn "ja ja". **Tenke på det, tenke på det, tenke på det.** Så...men det var gjennom en sånn tv-aksjon på tv, at jeg så...det var sånn **"greit – nå skal jeg ringe."** Og – ja. Så det var da jeg ringte og fikk fadderbarnet⁷⁸.*

Hun kan ikke huske at det var noe spesielt fra tv-programmet som appellerte til henne:

*Det var liksom ikke noe spesielt, det var bare det at jeg hadde...på en måte...tenkt på det lenge, men jeg tror det er litt sånn der mangel på...**"hvor skal jeg få tak i det hen"**, liksom? Altså, det der at du ikke har det så lett **tilgjengelig**. Så når jeg da liksom...greit. Da tastet jeg inn telefonnummeret og ringte til de, liksom. Så da ble det mye **enkler**, på en måte.*

På samme måte som Hege forteller Magnus at han *"hadde gått og tenkt på det en stund"*, men at *"det blir sånn at du roter deg ikke til å gjøre noe"*. En dag han satt og surfet på internett kom han imidlertid over en pop-up-reklame fra Plan, og benyttet sjansen til å melde seg inn. På spørsmål om hvorfor det ble akkurat Plan, svarer han at han synes Plan virker som en seriøs organisasjon, og presiserer at dette inntrykket kan ha med Plans omfattende markedsføring å gjøre:

*Det var bare de... Det var de som var mest **synlige**, kan du si. Jeg tror ikke akkurat Redd Barna er noe dårligere... Det var de som var i **søkelyset** – de **var der**, så det var lett å komme i kontakt med de, da. Jeg føler at...det var stort sett derfor, kan du si. Så hadde det dukka opp en Redd Barna-boks den dagen, så kan det godt hende at det hadde blitt Redd Barna også (latter)*

At det like gjerne kunne blitt en annen organisasjon, bekrefter at reklamens tilgjengelighet er av stor betydning. Katrine, som ble vervet av en venninne, forteller også at det hele var *"ganske tilfeldig"*, og at dersom venninnen ikke hadde spurt henne, kunne det godt hende at hun hadde blitt vervet gjennom andre kampanjer. Det *"tilfeldige"* i sitatene her er altså ikke fadderskapet i seg selv, men tidspunktet for innmeldingen og valget av fadderorganisasjon. At selve innmeldingen har et vilkårlig preg, betyr altså ikke at fadderskapet i seg selv ikke er velbegrunnet. Elin har for eksempel klare oppfatninger om hvorfor hun valgte å bli fadder, og sier at hun har hatt lyst til det siden hun var liten, da familien hennes hadde et fadderbarn gjennom SOS barnebyer. Likevel beskriver hun sin egen innmelding som veldig impulsiv:

⁷⁸ Uthevningene i faddernes sitater er mine egne, og brukes for å understreke de de analytiske poengene.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

*Pop-up på internett ikke sant. Sitter og leser en eller annen nettavis, slår av nettavisen, pop-up: "Vil du bli Plan-fadder?" Så tenker jeg : **Ja ja**, fikk jo studielån. Krysser av på ja og skriver navnet mitt.*

Anne er en av de reklame-rekrutterte fadderne som har en innmelding som skiller seg litt ut, på den måten at det var en av døtrene hennes som overtalte henne til å bli fadder etter at de hadde sett Plans fadderaksjon sammen. Hun er den eneste av informantene som har små barn, og utelukker ikke at hun kunne ha blitt fadder uten datterens overtalelse. Likevel presiserer hun at hun sannsynligvis hadde trengt en "pådriver":

Jeg tror nok jeg måtte hatt en sånn pådriver, nå går jo de SOS barnebyer rundt omkring med de permene sine. Så hvis jeg treffer på en, så kan det vel være, kanskje. Men sånn helt av meg selv, det tror jeg ikke jeg hadde kommet på.

Det samlede inntrykket fra de reklame-rekrutterte fadderne (og den ene fadderens som ble vervet av en venninne) er altså at de trengte en "trigger" eller praktisk enkel mulighet for å sette i gang innmeldingen. I denne sammenhengen ser allestedsnærværende og tilgjengelig reklame ut til å spille en stor rolle.

5.1.2 Reklame og handlingsmuligheter

Selv om fadderskapsreklamenes tilgjengelighet ser ut til å være viktig for innmeldingen, betyr ikke det at fadderne ikke har oppfatninger om reklamenes innhold. Fadderne beskriver ofte sine egne reaksjoner på slik reklame gjennom referanser til spenningsforholdet mellom sentimentalitet og handling – et motsetningspar som også var sentralt i Luc Boltanskis drøftinger av reaksjoner på fattigdomspresentasjoner (se kap. 4.1.2). Her vil jeg vise noen eksempler på hvordan fadderne omtaler sine egne reaksjoner med tanke på dette spenningsforholdet.

Flere av informantene forteller om tv-reklamer i forbindelse med den årlige fadderaksjonen på TV2 som har gjort inntrykk på dem. To faddere forteller for eksempel spontant om den samme reklamen fra aksjonen, som Hege beskriver slik::

*Jeg husker...jeg vet ikke hvem det var som hadde den reklamen, men det var...en reklame som gikk på tv, en lang periode. Det var en bitteliten jente, om hun var fra Bolivia eller noe sånt. Hun satt og surret plastikk rundt føttene sine, en **utrolig søt jente**. Og da husker jeg, den reklamen, helt på slutten der, når hun sto og smilte...Det var liksom sånn "Gud, se på hvor **forferdelig** hun har det og så **glad** som hun egentlig er fordi hun liksom..." Og det gjorde liksom **kjempeinntrykk** på meg, det fjeset altså. Jeg ser hun liksom for meg enda.*

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

Reklamen hun refererer til fortalte på en rørende måte historien om en liten jente som med Plans hjelp hadde fått bedre levevilkår – og skikkelige sko på føttene etter å bare ha brukt plastposer i lengre tid. Selv om Hege og mange andre informanter forteller at de reagerer emosjonelt på slike reklamer, er det ingenting i materialet som tyder på at beslutningen om å melde seg inn var irrasjonell eller utelukkende basert på emosjonelle impulser.⁷⁹ Når det gjelder reklame, er det overveiende inntrykket fra intervjuene at informantene bevisst *skiller* mellom emosjonelle og rasjonelle reaksjoner på denne.

Dette kan illustreres gjennom noen konkrete eksempler. Under alle intervjuene ba jeg informantene kommentere fire forskjellige bilder av barn hentet fra ulike bistandsorganisasjoner (se vedlegg 3). To av bildene kan karakteriseres som ”optimistiske”. Det første av disse viste to smilende gutter som holdt rundt hverandre, og under sto det: *”Oscar og Carlos har fått et nytt hjem i barnebyen i Bogota, Colombia”*. Det andre bildet viste en tilsynelatende fornøyd familie som sto ved siden av biskop Rosemarie Kohn, som holdt sønnen i familien på armen. De to andre bildene hadde et tristere preg. Ett av dem viste noen alvorlige barn som satt ved siden av hverandre, og ved siden av bildet sto det *”Mammas siste ønske før hun døde var at vi alle skulle få gå på skolen”*. Det siste bildet viste et lite barn fra en sultkatastrofe. Da jeg ba informantene om å kommentere disse bildene med tanke på hvilke de trodde appellerte mest til folks giverlyst, fikk jeg mange interessante og utdypende svar. Mange av svarene var nettopp en lang diskusjon av *både* de emosjonelle og de rasjonelle reaksjonene bildene utløste. Som kommentar til bildene med negativt fokus (av barnet fra sultkatastrofen og søsknene som hadde mistet moren sin) nevnte for eksempel alle informantene tilbøyeligheten til å reagere med dårlig samvittighet, sjokk eller begge deler. I tillegg til å trekke fram slike emosjonelle reaksjoner uttrykte de imidlertid også klare og rasjonelle *vurderinger* av disse reaksjonene. På den ene siden argumenterte de for at reaksjonene kunne være nødvendige. *”Det kan være vi trenger det”*, sier for eksempel Katrine, og får støtte av Magnus:

*Det er følt å si det, men av og til så må du gi mennesker et **sjokk**. Du må av og til **skremme vettet** av folk. Altså, det høres ganske kynisk ut, men altså, det mener jeg (...) Vi er nødt til å gi dem et lite **trøkk** i livet deres for å skjønne egentlig hva som foregår.*

⁷⁹ Informantene har tvert imot klare og gjennomtenkte begrunnelser for fadderskapet sitt, noe jeg kommer tilbake til i neste avsnitt.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

Jeg tolker Magnus' utsagn slik at han mener det kan være på sin plass med en tankevekker for å relatere seg til den globale fattigdommen, og at det ikke skal være nødvendig å pynte på virkelighetsbildet for folk som selv ikke lever under slike forhold. Eller som en annen informant, Ingrid, påpeker: *"Det er jo sånn det **er**"*.

På den annen side ønsker mange informanter helt tydelig å distansere seg fra de emosjonelle reaksjonene framstillingene kan utløse. Stine sier for eksempel om bildet av de foreldreløse søsknene:

*Denne her fra Redd Barna, den appellerer mer til din dårlige samvittighet. Noe som noen reagerer **veldig negativt** på. Jeg tror ikke den hadde ført til at jeg ville bli fadder. Hadde jeg fått den, så tror jeg nok at min dårlige samvittighet hadde ført til at jeg hadde lagt det vekk, fordi at det er **ubehagelig** å tenke på. Det er ubehagelig å tenke på at her sitter det tre unger som...som er foreldreløse i Afrika. Altså, for meg så fungerer dårlig samvittighet **veldig** dårlig som en måte å få meg til å være med på ting på.*

Svært mange informanter uttrykker et liknende syn, og understreker at de ikke ønsker å basere giverhandlinger på dårlig samvittighet. Elin sier for eksempel at hun synes det er bedre at organisasjonene appellerer til *"et ønske om å gjøre godt"* enn til *"dårlig samvittighet"*, og Åse sier at hun ikke ser poenget i å ha dårlig samvittighet, for *"da kan du gå rundt og ha dårlig samvittighet for veldig mye"*. Det hjelper jo ingen, som hun påpeker. Samtlige informanter uttrykker et visst ubehag over de emosjonelle reaksjonene som blir utløst av enkelte av reklamene, og noen sier at dette også gjelder for reklamene med et mer optimistisk fokus. Om bildet av de to smilende guttene som holder rundt hverandre, sier for eksempel Stine:

*Jeg tror...jeg tror den fra SOS barnebyer kanskje appellerer veldig lett fordi at du ser to veldig **glade** barn. Og, de er glade fordi, som det står, at de har fått et nytt hjem. Da tenker du...altså, da blir det lett at du tenker at "oj, hvis det er sånn det fungerer så vil jo jeg gi og" (...) Ja altså, det er **helt teit**, det...er er virkelig teit...Det er jo det, fordi at jeg vet jo at de der [peker på bildet av de foreldreløse barna] **fins**, men...å se folk som smiler appellerer til meg. Så det er jo helt sånn utrolig **enkel psykologi** dette her, men...men det gjør det.*

At Stine omtaler reaksjonene sine som *"enkel psykologi"* mener jeg tvert imot må tas som et tegn på at de *ikke* er det. Hun uttrykker snarere en reflektert holdning til de emosjonelle reaksjonene reklamen utløser. De oppstår, men hun er ikke sikker på om hun liker det. På samme måte sier Ingrid: *"Jeg blir mange ganger provosert av billedbruk (...) Jeg synes at bilder blir brukt veldig sånn som **manipulering** i øyeblikket, av media, da"*.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

Alle informantene gir klart uttrykk for at de synes det er bedre med et fokus på hva som *blir gjort* og *kan gjøres*, enn et fokus på det triste eller håpløse. Ingrid sier for eksempel at når hun støtter noe, "(...) så tenker jeg ikke i forhold til de bildene som mediene viser fram og sånn, men mer hva **gjør** de, hva vet jeg at de har **gjort**." Hege tror også organisasjonene har mer å hente på et fokus på handling enn på sentimentalitet:

*Altså, folk reagerer sikkert...når du ser en sånn [trist] reklame, så vil nok flere få en litt sånn "oj" – akkurat i det de ser det kanskje, men jeg tror ikke at det – i det lange drag så tror jeg ikke at det er det som hjelper, på en måte. Jeg tror det hjelper mye mer å se **konkret** at "Nå – se **her**, her holder Plan på og arbeide. **Disse** barna har fått nye fotballer, de har...de har bygd skolebygg til de, se hvor fint de har det...se hvor glade de er og hvor lite som skal til". Det er jo ikke mye å gi – det er ikke mye de ber om for at det skal bli så mye bedre. Så jeg tror nok at i det lange drag så vil nok det – ja, appellere til folk på en mye mer positiv måte. Det tror jeg.*

For å konkludere kan en altså si at selv om mange informanter ble rekruttert gjennom reklame, er responsen på denne langt fra entydig. Inntrykket fra et samlet datamateriale er at informantene på den ene siden forteller at reklamen utløser emosjonelle reaksjoner hos dem, samtidig som de ikke ønsker å dvele ved disse. Heller enn å fokusere på dårlig samvittighet eller følelse av å bli overveldet, vil de fokusere på reelle situasjoner og hva som kan gjøres. Med Arendts og Boltanskis begreper⁸⁰ kan en si at de tar avstand fra sider ved den såkalte *ynken*, som nettopp er kjennetegnet ved sentimental sinnelagsfiksering. De ønsker tvert imot konstruktive framstillinger som fokuserer på handling. Dette samsvarer med en rekke forskningsfunn som tyder på at folk responderer mest på appeller om å gi som viser mulighetene til å *gjøre noe* med lidelsene som blir presentert (Se f.eks. Wilkinson 2005:149, DFID & BBC 2002:8). Forholdet mellom sentimentalitet og handlingsmuligheter vil jeg komme mer detaljert tilbake til senere.

5.2 Begrunnelser for fadderskapet

Alle informantene oppgir klare begrunnelser for hvorfor de valgte å bli faddere. Selv om det kanskje er innlysende, bør det sies at den vanligste begrunnelsen for fadderskapet rett og slett er et ønske om å hjelpe noen som ikke har det like bra som en selv. Fadderne omtaler gjerne dette som en selvfølge som ikke trenger noen videre forklaring. Magnus sier for eksempel at det er "*helt fremmed*" for han å ikke engasjere seg for å hjelpe når han "*ser at noen trenger det*". Her vil fokuset imidlertid være begrunnelser for hvorfor folk velger nettopp *fadderskap* som en måte å gi på – i motsetning til andre

⁸⁰ Se kapittel 4.1.2.

måter å gi på. Jeg er med andre ord mer ute etter begrunnelser for fadderskapet enn begrunnelser for det å gi i seg selv.

Det er særlig to måter å argumentere for fadderskapet på som går igjen i alle intervjuene. Begge argumentene kan ses på som forlengelser av ønsket om konkret handling, som ble omtalt i forrige avsnitt. Den ene argumentasjonstypen har jeg kalt ”å gjøre *noe* (ikke alt)”. Denne varianten handler om at informantene ønsket å gjøre *noe*, i betydningen *et eller annet*, for å støtte folk som lever i fattigdom. Flere informanter sier at det finnes så mange formål å støtte, og at de ønsket å finne ett eller noen få formål å *konsentrere* seg om. For enkelte innebærer også fadderskapet at de sier nei til å støtte andre formål. Den andre typen begrunnelser har jeg kalt ”å hjelpe *noen* (ikke alle)”. Denne måten å argumentere på blir særlig brukt av dem som har et fadderbarn, og dreier seg om at det er umulig å hjelpe alle som lider. Informantene som argumenterer for at de ønsker å hjelpe *noen* enkeltindivider, sier at det er bedre å gjøre *litt* for *noen få* enn å gape over altfor mye.

Begge disse måtene å argumentere på innebærer en logikk som dreier seg om *avgrensning*, noe som kan betraktes som en fornuftig reaksjon på det å bli eksponert for store, overveldende og harde fakta om den globale fattigdommen. Når informantene argumenterer på disse måtene, er det nettopp for å unngå følelsen av håpløshet eller apati, og i stedet fokusere på realistiske, konkrete handlingsmuligheter. Da ønsker de ikke å sikte for stort. I det følgende vil jeg kort vise hvordan fadderne bruker slike argumenter, og på hvilke måter jeg vil bruke disse argumentene som grunntemaer for den videre framstillingen i oppgaven.

5.2.1 Å gjøre *noe* (ikke alt)

Argumentet om å gjøre *noe* bunner ikke i noen ambisjon om å ”*redde verden*”, men om å bidra med ”*litt*”, som flere informanter understreker. Stine, som ble fadder etter å ha sett en reklame i en brosjyre, forteller for eksempel dette:

Der sto det: ”for tre kroner dagen, så kan du...” Så tenkte jeg hallo, dette har jeg egentlig råd til” Og jeg var ikke...jeg har ikke vært spesielt engasjert i sånne ting før, så da tenkte jeg ja ja, ok, dette kan jeg gjøre. Så da bare sendte jeg inn en sønn lapp.

Vektleggingen av at *dette* var noe hun kunne gjøre, fordi hun ikke hadde vært engasjert i noe liknende tidligere, er et typisk uttrykk for ønsket om å gjøre *noe*. Et fadderskap er et godt alternativ dersom en ønsker et konkret alternativ å støtte, nettopp fordi det er en forpliktende, vedvarende avtale som er økonomisk overkommelig.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

Å velge ut et fast formål å støtte er viktig for mange av fadderne. Selv de som støtter flere organisasjoner enn fadderorganisasjonen har et bevisst forhold til hva de støtter og hva de ikke støtter. Å velge ut ett eller flere formål å støtte blir ofte begrunnet med at en ikke kan støtte alt – nettopp fordi det finnes så mye å støtte. Åse sier for eksempel at *”man kan ikke holde på og bare gi og gi heller”*, og Katrine sier at *”folk må jo nesten få velge ut hvilke saker de synes de vil støtte. Jeg får jo hele tiden telefoner fra....forskjellige ting”*. Hege er kanskje den som gir klarerest uttrykk for logikken i det å velge ut formål en vil støtte:

*Sånn som jeg er så lei av disse her Amnesty eller hva det er som står i byen, de har sikkert **hundre** sånn derre som står på gaten ikke sant, og jeg møter de hver **eneste** dag når jeg kommer hjem fra jobb, så går jeg der, så møter jeg minst tre av de som stopper meg. Og jeg liksom forklarer det samme hver eneste dag, at jeg er Plan-fadder, og jeg har en sak til som jeg støtter – og det er av personlige årsaker, liksom, og det har jeg bestemt meg for. **De to tingene** skal jeg støtte, **that's it**, og jeg kan ikke støtte **alt**. Fordi at da ville det ikke vært noe hjelp i det likevel. Da kan jeg heller gi mer til de tingene som jeg har bestemt meg for å støtte (...) Så det er liksom – det er bare et valg jeg har tatt, at de to tingene, de ønsker jeg å støtte. Og er det da folk som ringer eller spør meg om noe annet, så – nei. Det er liksom ikke...fordi at jeg kan ikke støtte og hjelpe **alt**, men jeg kan gi litt til noen **få**, og så hjelper det.*

Et fadderskap må kunne sies å være skreddersydd for argumentet om at det er bedre å gi mye til ett formål enn å gi litt til mange formål. I likhet med Hege begrunner flere av fadderne at de ikke gir til ”alt” med det at de er faddere. Katrine, som er fadder i Strømmestiftelsen, sier for eksempel at hun har *”fått sånne kampanjer med Plan og...disse andre, tv-aksjonen og sånt”*, men at det ikke er like aktuelt å gi til disse etter at hun ble fadder i Strømmestiftelsen. Stine sier at *”vanligvis når jeg får sånne brev, så hiver jeg de bare, og det...fordi, at, du ser at du har dårlig økonomi og så kan du på en måte: ”Ja, men jeg er jo Redd Barna-fadder”*. Å velge ut *noe* å støtte gir mening fordi en får en klarere følelse av at pengene gir resultater. Elin sier for eksempel at hun ofte pleier å gi penger til tiggere, men er skeptisk til hvor mye nytte de får av pengene hennes:

*Sånn som hvis jeg gir 20 kroner til en sånn hver gang jeg treffer på han. Så er det fem stykker jeg pleier å gi til, det er sånne som bare er snille. Og...jeg har tenkt på hvor mye jeg egentlig gir til de, så...Det var kanskje ikke så gjennomtenkt. Fordi at...ok, det **forsvinner** jo bare ut i et **hull** der likevel. Så hvis jeg kutter liksom ned på tjuekroningene der, og heller gir femkroninger til de. Og så...heller gir det til noen andre som virkelig får **utnytta** de pengene litt mer. Så...men det er vel et behov for å gi **et eller annet**.*

Poenget om at pengene ikke bare *”forsvinner ut i et hull”* når en samler dem omkring ett formål er illustrerende. På mange måter kan en si at det er det motsatte som skjer gjennom fadderskapet; i stedet for å *”forsvinne”* blir pengene akkumulert og konsentrert omkring ett formål. Selv om det

ikke er snakk om mye penger ukentlig eller månedlig, blir det over tid til ganske mye: som oftest mellom 2000 og 3000 kroner i året. Til tross for at dette ikke er summer som kan utrette mirakler, kan de utrette *litt* – og dette er nettopp kjernen i argumentet om å gjøre *noe* (ikke alt).

5.2.2 Å hjelpe *noen* (ikke alle)

Avgrensningslogikken i argumentet om å gjøre *noe* finnes i en annen variant i argumentet om å hjelpe *noen*. På spørsmål om hva hun tror en persons innsats kan bety for å løse fattigdomsproblemene i verden, svarer Katrine:

*Jeg tror i alle fall at en person kan gjøre mye for å løse **noen** sine problemer i verden. Det tror jeg (...) Men fattigdomsproblemene i verden, det tror jeg...det blir kanskje litt lite. Da tror jeg vi må ha de høye, eller de store politikerne.*

Dette argumentet dreier seg – i likhet med argumentet om å gjøre *noe* – om at en ikke kan gjøre alt, men at en kan begrense seg til å hjelpe *noen*. Fadderorganisasjonene kommer dette argumentet i møte gjennom å tilby personlige fadderskap, hvor de synliggjør konkrete mottakere av hjelpen som blir gitt. På det samme spørsmålet som Katrine fikk overfor svarer Åse:

*Jo, det tror jeg nå absolutt, at en persons innsats kan bety mye for å løse fattigdomsproblemene i verden. Jeg tror faktisk det. At en person ikke kan gjøre noe – det er **bare tull** (...) For eksempel det å melde seg som fadder for ett barn, sånn som Plan er satt opp da, at pengene går til landsbyen. Det er ikke bare...da er det **ett menneske** som kan gjøre mye for den **ene landsbyen** (...) Det er klart, man kan ikke gjøre det helt store. Men det er jo ikke det som er meningen heller, sånn. I hvert fall ikke vanlige mennesker. Som ikke sitter på millionene, mener jeg! (latter) For **da** kan jo et menneske gjøre ganske mye! (latter)*

Fadderskapet tilfredsstiller altså ikke bare ønsket om å gjøre *litt* gjennom det å være en fast, forpliktende avtale, men også gjennom å innsnevre mottakerne til ett eller flere konkrete individer.⁸¹ Dette gir fadderne en klar følelse av at pengene deres gir resultater som har betydning for enkeltmennesker. På spørsmål om hun ville vært fadder dersom hun ikke hadde fått et fadderbarn, svarer Hege:

*Nei. Altså, det var jo det som gjorde at jeg valgte å bli med i det. Det var fordi at du får ...du får på en måte **ditt** barn som du skal ta vare på eller sånn...gjennom brev og skrive til hverandre og bli kjent med hverandre og...og sånne ting, og jeg tror det at hvis ikke...hvis ikke du på en måte...ser noenting igjen av det så...da **forsvinner** det bare, på en måte. Det er liksom "Ja ja. Pengene mine går nå til et eller annet, men...jeg vet ikke helt hva", liksom. Her får du på en måte bekreftet det at det faktisk **fungerer**. Det **skjer** noe, sant, det kommer oppdateringer om hva de har*

⁸¹ Selv Redd Barna, som opererer med helt upersonlige fadderskap og oppgir at pengene brukes der behovet er størst, sender utfyllende rapporter til giverne der de trekker fram enkeltmottakere.

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

*gjort i det miljøet der han bor...de har bygget skolebygg og...og sånne ting, og da er det liksom: "OK, her **skjer** det faktisk noe". Så det er jo det at man får det **bekreftet**. Det er derfor jeg liksom har valgt å støtte Plan, da.*

Nesten alle informantene som har fadderbarn bruker liknende argumenter. Magnus sier for eksempel at en av grunnene til at han ble Plan-fadder var at han ville gjøre noe som han kunne se at "førte til noe". Elin fortalte meg at hun hadde lest en kronikk om Herman Friele, hvor han hadde uttalt at det ikke var noen vits i å bruke mye penger på økte lønninger for kaffeprodusentene i sør. Dette hadde han begrunnet med at det ville bety minimalt for hver enkeltarbeider når pengene ble fordelt. Kronikkforfatteren hadde imidlertid argumentert for at denne logikken ikke holder, noe Elin sier seg helt enig i:

*Jeg husker ikke hvor mange hundre tusen [kroner] det var, men hvis det var sånn en halv million i året eller et eller annet. Så kunne en hjelpe så og så mange tusen fra å dø. Man kunne bygge så og så mange skoler. De ville ha...hvis du hadde et fadderbarn i ti år. Eller uansett, hvis han hadde **hundre** fadderbarn i ti år. Hvor mye kunne han....**så** mye kunne han få for de pengene han sa ikke nytta. Og hundre fadderbarn i ti år, eller...jeg husker ikke hvor mange det var snakk om. Men den summen med penger, da. Som blir **ingenting** når du snakker om å hjelpe kaffebøndene i hele det markedet som han driver i....**så**, det er selvfølgelig ingenting der. For det ville bli så lite per person. Men hvis han hadde brukt det på en helt annen måte...for eksempel på Plan-fadderbarn – så ville han få så **utrolig** mye mer igjen for pengene.*

Her kommer hovedpoenget i argumentet om å hjelpe *noen* (ikke alle) tydelig fram: Gjennom å hjelpe ett eller noen få mennesker i stedet for mange, får en "*mer igjen for pengene*" på den måten at hver enkeltmottaker kan få mer hjelp.

5.3 Oppsummering og poenger til den videre framstillingen

De to begrunnelsene for fadderskapet som nå er omtalt: å gjøre *noe* (ikke alt) og å hjelpe *noen* (ikke alle) – kan ses på som særegne måter å forholde seg til den globale fattigdommen på. I det senmoderne, vestlige samfunnet blir en mer enn noengang før konfrontert med informasjon om krig, sult og katastrofer som rammer store grupper av mennesker langt unna. I en slik situasjon er det logisk å foreta en utvelgning av handlingsmulighetene en står overfor. Det er dette fadderne gjør når de argumenterer for at det er mer logisk å gjøre *noe* og hjelpe *noen* enn å "redde hele verden". Fadderskapet egner seg godt for en slik "avgrensningslogikk" av to årsaker: for det første fordi det representerer en forpliktende og vedvarende måte å gi på (tilfredsstiller ønsket om å gjøre *noe*), og for det andre fordi det synliggjør konkrete mottakere av hjelpen (tilfredsstiller ønsket om å hjelpe *noen*).

Kapittel 5: Etableringen av fadderskapet

Begge måtene å argumentere på kan dessuten ses på som uttrykk for et fokus på handlingsmuligheter i møte med lidelse langt unna. Dette kan knyttes til Luc Boltanskis drøfting av spenningsforholdet mellom *"the world of action"* og *"the world of representation"* som to måter å forholde seg til fattigdom på.⁸² At fadderne heller ønsker å innta rollen som handlende individ enn distansert, beveget tilskuer i møte med fattigdom, kommer tydelig fram gjennom argumentene om å gjøre *noe* og hjelpe *noen*. I møte med fadderskapsreklamer var det også tydelig at fadderne ønsket å fokusere på handlingsmuligheter, og at de ikke ønsket å fortape seg i de emosjonelle reaksjonene reklamene kunne utløse.⁸³ Heller så det ut til å være reklamenes tilgjengelighet som var avgjørende for faddernes innmelding.

Den videre framstillingen består av to kapitler som kan ses på som videreføringer av argumentene om å gjøre *noe* og hjelpe *noen*. Argumentet om å gjøre *noe* går jeg videre med i kapittel 6, som handler om faddernes holdninger til fattigdom som globalt fenomen. Kapitlet dreier seg hovedsaklig om hvilke handlingsmuligheter en har som rik og vestlig stilt overfor vissheten om den utbredte fattigdommen i fjernere deler av verden. Kapittel 7 kan ses på som en videreføring av argumentet om å hjelpe *noen*, og handler om relasjonen mellom fadder og fadderbarn

⁸² Se kapittel 4.1.2

⁸³ Det kan innvendes at informantene kanskje ikke ønsker å presentere seg selv som et lett og ureflektert "bytte" for reklame, og at dette kan påvirke hva de sier under intervjuene. Etter min oppfatning blir dette imidlertid spekulasjoner som faller inn under "motiv-fokuset" på giverhandlingen, som jeg ønsker å distansere meg fra. Hovedmålet her vil ikke være å lete etter "egentlige" motiver, men å tolke faddernes utsagn som logiske og sosialt funderte begrunnelser.

6 Holdninger til den globale fattigdommen

Hvor skal du sette grensene for hva folk skal gjøre? Skal folk få lov til å ha Mercedes, eller skal de holde seg til Fiat?

Elin (25)

For å utdype påstanden om at et fadderskap kan betraktes som en særegen måte å forholde seg til den globale fattigdommen på, tar dette kapitlet for seg faddernes måter å tilnærme seg denne på. Hovedtema er muligheter for moralsk engasjement i en vestlig, senmoderne kontekst, og kapitlet dreier seg på den måten mer om *begrunnelser* for handling enn om *praksis*. Dette sammenfaller med Luc Boltanskis (1999) fokus som ble beskrevet i oppgavens teoridel. Kapitlets tema har dessuten et samfunnsperspektiv (A i figur 2) på den måten at det dreier seg om muligheter for handling under særegne samfunnsmessige omstendigheter. Neste kapittel vil i større grad omhandle den konkrete giverpraksisen – som jeg på mange måter mener kan betraktes som et *resultat* av begrunnelsene for handling som omtales her.

Kapitlet består av tre hoveddeler. Del 6.1 handler om hvordan fadderne – som medlemmer av det rike, vestlige samfunnet – forholder seg til fattigdom i fjerne deler av verden. Del 6.2 tar for seg faddernes holdninger til bistand. I del 6.3 oppsummerer jeg, og argumenterer for at fadderskapet er en bistandsform som virker spesielt tiltrekkende på grunn av egenskaper ved forholdet mellom rike og fattige under senmoderne samfunnsforhold.

6.1 Holdninger til fattigdom

Tanken om at en som rik har et moralsk ansvar for folk som er fattige, er en utbredt, kulturell forestilling.⁸⁴ Likevel er det mange som mener at altfor lite blir gjort med den globale fattigdommen. Det idéhistoriske tidsskriftet *Arr* viet for eksempel en hel utgave til dette paradokset i 2003, og redaktør Espen Schaanning skrev på lederplass:

Hver dag dør om lag 30.000 barn av sult og underernæring i den tredje verden. Likevel settes ikke dette øverst på den politiske dagsorden i Norge. Man setter himmel og jord, og ikke minst utrolige ressurser, i bevegelse for å redde et hvilket som helst norsk barn i nød. At barn dør som fluer

⁸⁴ Se kapittel 4.1.1.

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

andre steder registreres knapt og betraktes i alle fall ikke som vårt ansvar. Dette var utgangspunktet. Arr ville undersøke hvorfor det er blitt slik (Schaanning 2003:1).

Mange vil nok umiddelbart nikke gjenkjennende til disse poengene, og det er vel ingen overdrivelse at det er en ubehagelig forskjell i måten vi håndterer lidelser nært og fjernt på. Jeg mener imidlertid at Schaanning overdriver når han skriver at barn som dør av sult andre steder *"knapt registreres"* eller *"i alle fall ikke betraktes som vårt ansvar"*. Dersom en bruker denne oppgavens informanter som referansegrunnlag, er ikke dette bare en overdrivelse, men direkte feilaktig. Ansvar for å hjelpe er i høyeste grad til stede hos fadderne. Flere gir også – i likhet med Schaanning – uttrykk for at de ikke synes det blir gjort *nok*. Av den grunn tror jeg det er verdt å lete etter andre forklaringer på hvorfor de fleste av oss ikke *"setter himmel og jord i bevegelse"*, som Schaanning skriver, for å gjøre noe med den utbredte fattigdommen. Fadderne jeg snakket med var selv svært opptatte av denne problemstillingen, og i dette delkapitlet vil jeg vise hvordan dette kom til uttrykk.

Spørsmålet om hvor mye en *bør* gjøre ble i intervjuene ofte satt opp mot spørsmålet om hvor mye en *kan* gjøre. I Boltanski analyse av forholdet til *"distant suffering"* som ble presentert i oppgavens teoridel var dette også et hovedtema. Han beskriver dilemmaet slik:

In effect, when confronted with suffering all moral demands converge on the single imperative of action. Commitment is commitment to action, the intention to act and orientation towards a horizon of action. But what form can this commitment take when those called upon to act are thousands of miles away from the person suffering, comfortably installed in front of the television set in the shelter of the family living room? (Boltanski 1999:xv)

For å belyse hvor langt en såkalt *"horizon of action"* kan strekke seg under slike omstendigheter, har jeg valgt å dele inn den videre framstillingen i det jeg vil kalle *krav til* og *barrierer for* moralsk handling i møte med fattigdom langt unna. Et eksempel på et krav kan være den moralske forestillingen om at en som rik har et ansvar for å hjelpe folk som er fattige, og et eksempel på en barriere kan være fysisk avstand, som gjør det umulig å *"act directly to affect the circumstances in which the suffering takes place"*, som Boltanski påpeker (ibid:i).

Min påstand er at kravene og barrierene som jeg skal omtale her oppleves som særlig sterke på grunn av tre egenskaper ved det senmoderne samfunnet som jeg beskrev innledningsvis i oppgaven,⁸⁵

⁸⁵ Se kapittel 1.1

nemlig økt materiell kløft mellom den rike og fattige delen av verden, globalisering og massemedia. Et sentralt poeng i det følgende vil være å vise hvordan dette manifesterer seg i datamaterialet.

6.1.1 Krav om handling

Alle de tre egenskapene som er nevnt overfor kan sies å øke presset om å gjøre noe med den globale fattigdommen. Det er imidlertid det første punktet – store materielle ulikheter – som brukes oftest av informantene når de begrunner ansvaret for handling. Å forsvare sin egen rikdom i en verden hvor fattigdom er så utbredt, er ikke enkelt. Det moralske kravet om handling ser ut til å springe ut av en viss skyldfølelse over egen rikdom, og over at en ikke gjør *nok* for å hjelpe. Skyldfølelse over egen rikdom kommer for eksempel til uttrykk når Hege sier at hun ofte får dårlig samvittighet av å se bilder av fattigdom på tv:

*Jeg får helt **ondt**, og det er litt sånn '**æsj**'. Her sitter jeg og klager og bor i bokollektiv, liksom, og...helt tragisk, men...Tenk hvor galt de har det, egentlig. Så det gir meg en litt sånn ekkel følelse (...) Du sitter i en **varm sofa** gjerne, når du ser det på tv, liksom, og de sitter og fryser.*

De materielle kontrastene er altså ikke enkle å forholde seg til, noe som gjerne blir forsterket av skyldfølelse over at en ikke gjør *nok*. Katrine sier følgende om det å ikke gjøre nok:

*Jeg synes jo man **bør** gjøre noe. Men jeg synes hverken jeg selv eller andre er flinke nok til å bry seg. Så...ja, vi burde gjøre noe, men veldig få gjør det (...) Det kan godt være at vi rett og slett...ja, vi er sløve. Det er vi jo. Men jeg vet ikke hvorfor vi...fordi vi kan ikke si at vi ikke **vet**. Nei, for vi vet jo egentlig **mer enn nok**.⁸⁶*

Jeg vil hevde at når Katrine sier at "*vi er sløve*" – så er denne påstanden *i seg selv* et uttrykk for at dette ikke er hele sannheten. At fadderne i det hele tatt reflekterer over at de ikke gjør nok, må tas som et tegn på at de ikke er likegyldige til fattigdomsproblematikken. Det er flere eksempler fra intervjuene som kan brukes til å illustrere dette. Fadderne ser ut til å ville holde en slags distanse til disse problemene – men uten å overdrive. Dette er spesielt tydelig når de omtaler sin egen "dårlige samvittighet" med en viss ambivalens. Når jeg spør Stine om hun synes folk bør ha dårlig samvittighet fordi de ikke gjør mer, svarer hun for eksempel:

*Nei. Nei, det blir **for dumt**! Det er så **utrolig masse** en kan gå rundt og ha dårlig samvittighet for, og...jeg bor i Norge. Jeg har det **veldig, veldig bra**. Jeg har utrolig dårlig økonomi, men jeg har jo ikke noe problem med å skaffe meg den maten jeg trenger. Jeg klager over at jeg ikke har nok*

⁸⁶ Her kommer poenget om at det på grunn av moderne medier ikke er mulig å forsvare passivitet med uvitenhet, tydelig fram. Se også kapittel 4.1.2

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

*klær. Men hadde jeg gått inn i skapet mitt og gått med på å bruke det jeg hadde kjøpt for fem år siden, så hadde jeg jo faktisk hatt **utrolig mye**, ikke sant. Altså...jeg har ikke dårlig råd sånn sett. Men jeg kan ikke gå rundt og ha dårlig samvittighet over at jeg har mat hver dag, og det har ikke alle i Zimbabwe. Da...da blir du **helt ødelagt**. Så en slags **distanse** er en nødt til å skape og.*

Til tross for at Stine sier at en er nødt til å skape "en slags distanse", og mener det blir "for dumt" å ha dårlig samvittighet, gir hun uttrykk for en kollektiv orientering og ansvarsfølelse gjennom å presisere at hun har det "veldig, veldig bra" i forhold til mange. Hun mener også at det ikke er helt berettiget å klage over at hun ikke har nok klær, fordi hun vet at hun "ikke har dårlig råd sånn sett" – det vil si i forhold til alle dem som har mye dårligere råd. At hun tror det er viktig med en viss distanse, innebærer altså ingen ansvarsfraskrivelse. Hun følger opp med å si:

*Men en kan være litt **bevisst** på hvordan en lever livet sitt, og...kanskje, hvis en skal gå og kjøpe seg en bil, så kan en ta den som ikke er hundre tusen dyrere – for da har en de hundre tusen ekstra, og så kan en tenke 'Hva kan jeg bruke disse på?' Det går litt mer på sånn, at en trenger ikke **alltid** ha det dyreste og fineste, og så har en da kanskje litt mer penger som en da kan vurdere å bruke på en litt mer ålreit måte enn å bare kjøpe ting til seg selv.*

Kravet om handling takles altså av Stine, som av så mange andre av fadderne, ved å gjøre *litt* og ikke *alt*. Poenget om avgrensning av handlingsmuligheter går altså igjen også i denne sammenhengen: Fadderne ser ut til å ville flytte fokus fra sine egne emosjonelle reaksjoner (i dette tilfellet dårlig samvittighet) og fra kravet om å legge alt annet på hylla for å engasjere seg – til et fokus på overkommelige handlingsløsninger (som for eksempel å "ikke alltid ha det dyreste og fineste", som Stine sier). Kravet om handling møtes gjennom å trekke en grense mellom hva en velger å gjøre og ikke gjøre. Et annet konkret eksempel på dette er Elins spørsmål fra begynnelsen av kapitlet, om folk skal "gå lov til å ha Mercedes", eller om de skal "holde seg til Fiat". Hun sier også:

*Noen gir **veldig mye** for samfunnet. Noen er opptatt av å...for eksempel å...ja. Jeg fyrer jo i ovnen. Jeg burde jo ikke gjort det her, fordi at lufta her er dårlig nok. Jeg burde brukt strøm. Men samtidig så burde jeg brukt lite strøm, fordi vi har så lite strøm. Og så tenker jeg på...og jeg blir **drittlei** av å tenke på så mye sånt...Sånn, jeg har liksom en pose med glass som skulle hives der, en pose med vinflasker som skulle pantes der, en pose med flasker, en pose med aviser, og så noen ganger så er jeg bare så **utrolig lei** av å samle på alle disse posene, og så hender det – det hender stort sett ganske ofte – at ting går der det ikke burde gå.*

Elin kommer med flere slike eksempler under intervjuet, og må sies å være den informant som drøfter kravene til handling mest inngående. Hun sier for eksempel at hun "alltid har dårlig samvittighet", samtidig som hun følger opp rett etterpå med å understreke at hun "nekter å ha dårlig samvittighet". Selv om dette er en selvmotsigelse gir den mening som en måte å møte kravene til

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

handling på. Hun vil ikke akseptere skyldfølelse og dårlig samvittighet som en måte å håndtere disse kravene på.

At fadderne reflekterer så mye omkring disse spørsmålene, gjør det vanskelig å hevde at det er snakk om noen likegyldighet eller blaserthet i måten å relatere seg til fattigdom på. Dette er i hvert fall ikke noe uttømmende bilde. Iain Wilkinson (2005) hevder at vektleggingen av slike negative måter å relatere seg til fattigdom på, er et utbredt og unyansert fokus. Som han påpeker kan det moderne, globale mediesamfunnet like gjerne føre til at båndene vi har til mennesker langt unna blir sterkere og ikke svakere, gjennom å forsterke "*a collective sense of living in a global society*", eller en slags "*internationalization of conscience*" (ibid:136-37). Han understreker at han ikke er ute etter noen hyllest av vestlige samfunn for "generøsiteten de utviser overfor fremmede menneskers behov" (ibid:145), og sier seg enig i at både mengden og kvaliteten på hjelp til utviklingsland er skamfullt dårlig. Den store ulikheten mellom rike og fattige land burde fordømmes som en kriminell handling overfor menneskeheten, hevder han, før han gjentar hovedpoenget:

*However, I am looking to question whether it is appropriate to interpret this as an indication of the extent to which the majority of people are losing or denying an innate **capacity to feel for the suffering of others** (...) When it comes to 'public sentiments of compassion' and their bearing upon the 'internationalization of conscience', I contend that we are dealing with social sensibilities, cultural orientations and institutional arrangements **that are distinctively new in our times**, and that, for the purposes of sociological understanding, it is important for these to be recognized as such. I suggest that we have scarcely begun to devise the concepts, theories and historical frameworks that are adequate to make proper sense of these developments. (ibid:145-46, mine uthevninger)*

I tråd med dette mener jeg det kan være relevant å lete andre steder enn i folks "mangelfulle medfølelse" etter forklaringer på mangelfull hjelp til utviklingsland. Som illustrert så langt er det lite som tyder på at fadderne ikke opplever et moralsk krav om å hjelpe. I det følgende vil jeg flytte fokus fra *krav* om handling til hvilke *barrierer* for handling fadderne omtaler. Disse barrierene kan deles inn i to kategorier som jeg velger å kalle *avstand* og *overveldelse*.

6.1.2 Avstand som barriere for handling

Fadderne argumenterer for at avstand kan fungere som handlingsbarriere på den måten at det er vanskelig å engasjere seg i menneskeskjebner som befinner seg langt unna. Baumans påstand om at

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

tv-mediet har liten moralsk appell kan sies å falle under denne kategorien.⁸⁷ Det samme kan Boltanskis poeng om at det er umulig å handle direkte for å påvirke en situasjon på den andre siden av jordkloden. Fadderne omtaler gjerne avstand som en barriere for engasjement uten å begrunne nærmere hvorfor det er slik. Hege sier for eksempel:

*Det blir jo sånn...det er jo med alt mulig man ser på tv, krig og elendighet og alt sånt. Det er jo sånn – man blir jo ikke affektert av det i det hele tatt når man ser døde mennesker på tv, liksom. Det er bare 'ja ja, helt greit, liksom'. For det er ikke **rundt oss**, her vi bor.*

Manglende engasjement for lidelser som ikke befinner seg "rundt oss, her vi bor", kan umiddelbart tenkes å være et uttrykk for Sennetts beskrivelser av hvordan "brørskap" i stadig større grad knyttes til personlig bekjentskap, eller til Marshall Sahlins' tredeling av moralske sfærer med tilhørende resiprositetsformer. Det kan for eksempel tenkes at vi ikke engasjerer oss like mye i mennesker langt unna fordi de ikke tilhører vår innerste sfære, hvor det er såkalt "generalisert resiprositet"⁸⁸ som gjelder. Til en viss grad argumenterer mange av fadderne også på denne måten, gjennom å hevde at personlig bekjentskap har evnen til å vekke større engasjement enn ikke-bekjentskap. Dette vil jeg drøfte mer inngående i kapittel 7 om fadderbarnet.

Det ser imidlertid ut til at det er noe annet som er vel så viktig for avstandsdimensjonens betydning for moralsk handling. Dette kan i større grad relateres til ubehaget ved fremmede menneskers tilstedeværelse – eller til Baumans påstand om at fysisk nærvær og fravær er av betydning for ansvarlig engasjement. Katrine legger for eksempel vekt på at det er noe helt annet å være vitne til lidelser via media enn i det virkelige liv:

*Jeg tror ikke vi får det så tett på oss. Jeg tror det...det er lett å tenke at ja, det er langt vekk, det **ser** jeg ikke. Og du skal ikke egentlig mer enn til en storby, altså...reise til storbyer i Europa, faktisk også i Oslo, så ser du...Altså, det er jo ikke fattigdom i den forstand som vi så bilder av i sta⁸⁹, men det er allikevel mennesker som tigger og lider. Og da....det er veldig **ubehagelig** å konfronteres med det.*

⁸⁷ Dette argumentet dreier seg nettopp om at et annet menneskes fysiske nærhet eller tilstedeværelse er en forutsetning for moralsk engasjement.

⁸⁸ "Yte etter evne og ta etter behov" var som nevnt karakteristisk for den generaliserte resiprositetsformen, i motsetning til mindre fellesskapsorienterte resiprositetsformer i de ytre sfærene.

⁸⁹ Her refererer hun til reklameeksemplene jeg viste fram under intervjuet.

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

Grunnen til at det er ubehagelig å være fysisk vitne til fattigdom, kan blant annet knyttes til Erving Goffmans poeng om at det ofte oppstår forlegenhet i situasjoner der to individer som innehar forskjellige sosiale roller møtes:

Often important everyday occasions of embarrassment arise when the self projected is somehow confronted with another self which, though valid in other contexts, cannot be here sustained in harmony with the first (Goffman 1967:108).

I følge Goffman er *“role segregation”* en forutsetning for å unngå slik forlegenhet, noe som for eksempel er grunnen til at ansatte på enkelte store arbeidsplasser ikke blander seg med hverandre i kafeteriaen, men sorterer seg i grupper knyttet til den yrkesmessige posisjonen de har (ibid:110). Ubehageligheten i tilfellet som Katrine nevner overfor er dessuten ikke bare knyttet til ulike sosiale roller, men også til store materielle forskjeller, som kan øke følelsen av skyld (hos den overlegne parten) og skam (hos den underlegne parten).

Selv om det kan være ubehagelig å se fattigdom på nært hold, påpeker også flere faddere at det kan føre til erkjennelse og perspektivendring. Magnus bruker for eksempel reiseopplevelser han har hatt til å illustrere dette poenget:

*Altså, du tenker mye på deg selv. 'Oj, jeg har ikke råd til å betale husleie, jeg har ikke råd til...', så stikker du ut og drikker øl. Og så reiser jeg til Bosnia, liksom, og så ser jeg en **helt annen virkelighet** (...) Altså, kommer jeg til Afrika, så får jeg høre at femten av våre medlemmer ble drept i forrige uke.⁹⁰ Altså, da får du ofte de perspektivene litt annerledes.*

Når fadderne omtaler avstand som barriere for handling, vektlegger de altså at fysisk nærhet har evnen til å gjøre mer inntrykk enn fysisk avstand, og at dette er en grunn til at nyhetsreportasjer og mediapresentasjoner ikke engasjerer i tilstrekkelig grad. Forestillingen om avstand som handlingsbarriere kan altså ses på som et produkt av senmoderne fenomener som globalisering og massemedia. Globaliseringstendenser og moderne medier bidrar til en slags imaginær reduksjon av avstander, ikke bare gjennom å øke kunnskapen, men også bevisstheten og ansvaret for hva som skjer på den andre siden av jordkloden. Likevel er den reelle, fysiske avstanden så stor at konkret inngripen er vanskelig. Som Boltanski påpeker, fyller en ansikt-til-ansikt situasjon rommet mellom å vite og å handle på en helt annen måte enn fysisk avstand, fordi en ansikt-til-ansikt-situasjon kun etterlater to alternativer: *“flight or help”* (Boltanski 1999:11). Avstandsdimensjonen gjør

⁹⁰ Magnus er politisk aktiv og har reist en del i forbindelse med dette; når han her snakker om ”medlemmer” antar jeg at han mener parti- eller organisasjonsmedlemmer i landet han har besøkt.

handlingsalternativene langt mer kompliserte, og kan derfor skape en følelse av maktesløshet eller samvittighetsnag over at en ikke lar seg bevege til handling i tilstrekkelig grad.

6.1.3 Overveldelse som barriere for handling

Den andre formen for handlingsbarriere, som jeg har valgt å kalle *overveldelse*, dreier seg om at den utbredte fattigdommen kan bli for sterk kost og føre til en form for handlingslammelse. Dette fenomenet ble også omtalt i forrige kapittel i forbindelse med fadderens reaksjoner på reklame, og kan særlig ses på som en konsekvens av moderne massemedier. Forestillingen om *compassion fatigue* faller inn under denne kategorien, og har et sterkt feste blant fadderne. Veldig mange tror presentasjoner av fattigdom kan føre til utmattelse og blaserhet. Det er to egenskaper ved slike presentasjoner fadderne særlig tror er uheldige: for det første at det er for *mange* av dem og for det andre at de er for *pessimistiske*. Dette hevdes å føre til et generelt lavere engasjement for fattigdomsproblematikk i sin alminnelighet.

Når det gjelder mengden av informasjon, sier Hege: *"Man ser det altfor ofte, det blir altfor vanlig, det blir...det blir ting som kommer hver eneste dag, så...man sperrer det ute, på en måte"*. Nesten alle fadderne gir uttrykk for det samme. Stine sier:

*Jeg husker jo at jeg lot sånne bilder, altså nyhetsreportasjer, for eksempel, fra sånne sultkatastrofer – gå sterkere inn på meg før enn det gjør nå. Nå blir det veldig lett for at du, på en måte – du **kobler ut** – eller jeg kobler ut, når jeg ser de. Og det har nok noe med at jeg har sett det før, så du kan veldig lett avfeie det med at...ja, **'alltid disse herre sultkatastrofene'**.*

Likevel tilføyer hun rett etterpå:

*Men det er jo også gjerne sånn at av og til, en **sjelden gang**, så lar du det slippe inn og så tenker du at **'guri, kanskje jeg skulle ha ringt dette nummeret som står nederst på skjermen, det er bare en hundrelapp, kanskje jeg...'** [stopper] Så jeg tror, det vil ikke hjelpe noen om de slutter å sende det.*

Stines utsagn viser at holdningene til *compassion fatigue*-problematikken er preget av en dualitet som det er verdt å merke seg. På den ene siden antas mengden informasjon å føre til blaserhet; på den andre siden antas det å føre til engasjement. Katrine gir også uttrykk for det sistnevnte ved å hevde at hun synes det er for *lite* informasjon:

*Jeg synes ikke det kommer så veldig mye bilder og rapporter om fattigdom, jeg synes egentlig at det kommer veldig i **skyggen**. Jeg synes det er akkurat som det...**når det ikke skjer noe annet i verden, da får vi høre om at det er sultkatastrofe. Så jeg synes ikke det er så veldig høyt prioritert. Så jeg synes godt at vi kan...at vi bør se mer for å minnes på at vi må gjøre noe med det.***

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

Til tross for at forestillingene om overveldelse og *compassion fatigue* har sterke posisjoner, gir de altså ikke et utfyllende bilde av faddernes måte å forholde seg til fattigdomspresentasjoner på. Den samme dualiteten går igjen når fadderne omtaler pessimistiske framstillinger, som også antas å kunne føre til overveldelse. På den ene siden sier for eksempel Anne at når bilder blir for groteske så *"klarer du ikke å se det"*, og Ingrid sier at hun ikke liker reportasjer som *"lar håpløsheten si innover deg"*. Pessimistiske framstillinger omtales først og fremst som overveldende på den måten at de fører til dårlig samvittighet. Når jeg spurte Elin om holdningene hennes til fattigdom, sa hun blant annet:

Det jeg er redd for, det er at hvis jeg lærer meg mer om det, så kommer jeg til å få så dårlig samvittighet for at jeg ikke engasjerer meg, at jeg kommer ikke til å sitte og kose meg med Friends lenger og sånn (latter).

Stine sier også at en er nødt til å skape *"en slags distanse"* til fattigdomspresentasjonene. På den andre siden sier hun at hun synes media skal ha lov til å *"gå ganske langt"* i framstillingen av fattigdom, og at *"jeg er ikke med på at jeg skal drive og bli beskyttet"*. Dette samsvarer med Magnus' sitat fra forrige kapittel om at det kan være nødvendig å gi folk et *"sjokk"* av og til, og er nok et eksempel på at reaksjonene på fattigdomspresentasjoner er preget av motsetninger.

For å oppsummere de to handlingsbarrierene som nå er omtalt, kan en for det første hevde at begge er produkter av senmoderne fenomener som globalisering, massemedier og økt kunnskap om hva som foregår i fjerne deler av verden. Dersom ikke kunnskapsmengden hadde vært så stor, hadde neppe like mange reflektert over disse to fenomenene som barrierer for moralsk handling. Som illustrert bærer også refleksjonen over handlingsbarrierene preg av å være dypt selvkritisk. En kan si at den store bevissheten om lidelser langt unna gjør egen passivitet til en opplevd byrde: Det moralske ansvaret for slike lidelser faller ikke bare på dem som har forårsaket den, som Boltanski påpeker, men også på dem som *"knew about it but did nothing to prevent it"* (Boltanski 1999:13).

Å hevde at informantene forholder seg passivt til fattigdomsproblematikken, ville imidlertid vært en stor overdrivelse. Det er mulig å øyne et paradoks i omtalen av de to handlingsbarrierene: Samtidig som det argumenteres for at avstand og overveldelse kan føre til blaserthet, *compassion fatigue* eller likegyldighet, ser ikke noen av disse fenomenene ut til å ha rammet fadderne i voldsom grad. At fadderne omtaler seg selv og andre som *"likegyldige"* eller *"blaserte"* samtidig som de reflekterer så mye over spørsmålene om ansvar og moralsk engasjement, må i det minste tas som et tegn på at

forholdet til fattigdom langt fra er noen endimensjonal sak. Å finne en akseptabel måte å leve med sin egen rikdom på i en verden med så store materielle forskjeller, er et spørsmål fadderne reflekterer mye over. Jeg vil hevde at dette kan forstås som et resultat av det Wilkinson kaller *"internationalization of conscience"*, noe som kan tenkes å være et minst like utbredt produkt av det senmoderne, globale samfunnet som ansvarsfraskrivelse og avstandtagen. At fadderne i det hele tatt har valgt å forplikte seg til å gi noen hundrelapper hver måned til en bistandsorganisasjon, må også tas som et tegn på slik global samvittighetsfølelse.

6.2 Holdninger til bistand

Alle fadderne beskriver det å gi litt av sine egne penger til bistandsformål som en slags plikt eller selvfølge. Den viktigste begrunnelsen for dette er rett og slett erkjennelsen av de store materielle forskjellene på rike og fattige, som omtalt i det foregående. En annen vanlig begrunnelse for det å gi, som alle fadderne nevner eksplisitt, er at det er så *lite* som skal til. Hege omtaler for eksempel det månedlige bidraget til fadderorganisasjonen som *"et spytt i havet"*, og Åse understreker at *"bevare meg vel, hva får man for to hundre kroner?"* Katrine sier at hun ikke *"merker noe fra eller til"* når pengene forsvinner, og at hun ser på beløpet som *"nesten ingenting"*. Denne vektleggingen av at den månedlige summen er liten, kan ses på som uttrykk for to fenomener. For det første kan det ses på som en forlengelse av ønsket om å gjøre *litt*, som beskrevet i kapittel 5.2. Dette blir tydeligere når en legger til at selv om alle fadderne synes det månedlige beløpet er lite, er det ingen som synes det er *for* lite. Samtlige faddere gir uttrykk for at de synes det månedlige beløpet er passe stort. Anne sier:

*Det bør ikke være så mye større heller. For da...Da kan det bli sånn at man...I hvert fall, hvis man skal bli fadder, at man...ikke blir det fordi man synes det er **mye penger**.*

At et fadderskap nettopp er en overkommelig måte å hjelpe på blir ofte trukket fram som den beste grunnen til å bli fadder. Som Magnus påpeker: *"De sier jo det at en dråpe gjør intet hav, men altså...et hav er jo fullt av dråper"*.

For det andre kan det tenkes at vektleggingen av at den månedlige summen er liten, representerer et ønske om ikke å overdrive eller glorifisere sitt eget bidrag. Dette stemmer i så fall godt overens med de sosiale normene for gaveoverrekkelser slik de ble beskrevet i kapittel 4.2.1. Gjennom å tone ned verdien av sin egen gave reduserer fadderne den *"fjernnærmende paternalismen hos den rike 'meséne'"*, som Mauss skriver (Mauss 1995:191). Dette er et tema det er verdt å stoppe litt opp ved, både fordi det er

et gjennomgangstema i intervjuene, men også fordi det er en problematikk som gjenspeiles i mye av den offentlige debatten omkring bistand.

6.2.1 "Paternalistisk veldedighet" eller "rettferdig bistand"?

At det kan hefte seg en paternalisme ved enkelte veldedighetsformer, er en påstand en ofte støter på når det er snakk om økonomiske overføringer fra rike til fattige. I 2005 lanserte for eksempel fadderorganisasjonen Misjonsalliansen et giverprosjekt de kalte "Operasjon Solidaritet" på følgende måte:

I alt sitt arbeid vil Misjonsalliansen som en diakonal bistandsorganisasjon søke å gi fattige deres rettigheter, - ikke veldedighet og milde gaver⁹¹ (...) Verdens fattige ber ikke om almisser, men om muligheter (...) Operasjon Solidaritet støtter et misjons- og bistandsarbeid der de fattige ikke blir gjort til passive mottakere, men aktive medaktører i å utvikle sin egen fremtid.⁹²

"Veldedighet" stilles her opp mot "rettferdighet" eller "solidaritet", og denne motsetningen er mye brukt i debatten om hvordan en skal drive bistand på en forsvarlig måte.⁹³ Hugo Slim (2002) drøfter motsetningen mellom de to begrepene med utgangspunkt i blant annet Kant, Marx og Engels, som alle vektla at veldedighet eller filantropi⁹⁴ som ikke er forankret i et større politisk rammeverk med rettigheter og plikter, har liten verdi. Slim viderefører dette argumentet og hevder at mens veldedighetstankegangen fokuserer på medlidenhet og hjelp, fokuserer rettighetstankegangen på likeverd og rettmessige krav:

Rights dignify rather than victimise or patronise people. They make people more powerful as claimants rather than beggars. They reveal them as moral, political and legal equals (Slim 2002:22).

Veldedighetsbegrepet, derimot, knyttes til en ovenfra-og-ned holdning som fokuserer på de rike som "velgjørere" for stakkarslige mottakere. Slim hevder at denne holdningen har vært dominerende i internasjonalt humanitært arbeid inntil nylig. De siste 10-15 årene har det imidlertid vært en dreining

⁹¹ www.misjonsalliansen.no/index.cgi?art=8578&menuitem=151

⁹² www.misjonsalliansen.no/index.cgi?menuitem=137

⁹³ Ett eksempel er i stortingsmelding 35 fra 2003-2004, se www.bistandsaktuelt.com/print_hoved.asp?ID=366.

⁹⁴ *Filantropi* defineres i ordbøker gjerne som menneskekjærlighet, veldedighets- eller velgjørenhetsarbeid (se f.eks. www.ordnett.no). Francie Ostrower hevder at filantropi er et videre begrep enn veldedighet. Mens veldedighet primært forbindes med gaver til fattige, inkluderer filantropi både veldedighet og "the wider range of private giving for public purposes" (Ostrower 1995:4).

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

innenfor dette feltet mot større fokus på menneskerettigheter og politisk forankring. ”Bistand” er et begrep som i større grad knyttes til denne fokusendringen.

Når det er sagt, kan en selvfølgelig spørre seg hvordan denne forskjellen arter seg rent konkret. Skillet mellom såkalt ”paternalistisk veldedighet” og ”rettferdig bistand” er sannsynligvis innfløkt i praksis. I forbindelse med min egen studie er imidlertid de ulike assosiasjonene som knytter seg til de to begrepene interessante i seg selv. Begrepene gjenspeiler flere av diskusjonene om hvordan en som rik og vestlig på best mulig måte skal forholde seg til den globale fattigdommen. At giverhandlingen ikke skal være ”paternalistisk” kan for eksempel både forklares med Mauss’ gaveteori, men også med Hannah Arendts *ynke*-begrep. Ynken er hos Arendt beskrevet som en sentimental form for medlidenhet som nettopp skiller skarpt mellom lidende og ikke-lidende. Jon Hellesnes skriver at *”ynken er sentimentalisert medkjensle og inneber et moment av sjølvnyttning”* (Hellesnes 2002:47). Han hevder også at et av ynkens fremste kjennetegn er at den fordreier virkeligheten, og at en slik sentimentalisering

(...) inneber at ein gir opp ideen om at det finst avgrensa ressursar, objektiv sakstvang og praktisk nødvendige prioriteringar. I staden gjeld det å vise godvilje, sans for mjuke verdiar og evne til å engasjere seg kjenslemessig. ”Symbolsk politikk” erstattar forsøket på å løyse problem (ibid: 38).

Tvedts kritikk av Plans fadderaksjon, som ble omtalt i oppgavens innledning, dreier seg også om slike aspekter ved giverhandlingen. Poenget hans var nettopp at mottakerne ble redusert til rene bekreftelser av de ”gode” giverne, og at måten Plan drev bistand på kom helt i skyggen i forhold til denne *”offentlige bekreftelsen av den private gode handling”* (Tvedt 2003:250-51).

Det er mulig å si at potensialet for paternalisme og sinnelagsfiksering som ligger i giverhandlingen, gjør at det hefter seg et visst ubehag ved den. Hos samtlige av denne oppgavens informanter kommer dette til uttrykk gjennom stor grad av refleksivitet eller bevissthet omkring fadderskapet som bistandsform. Flere tar for eksempel eksplisitt avstand fra en sentimental, medlidenhetsorientert holdning til sitt eget bidrag. Elin sier at hun ikke *”går rundt og skryter av”* at hun er Plan-fadder, og Stine understreker at hun ikke vil *”sitte her og forherlige meg selv fordi at jeg er fadder”*. Dette betyr selvsagt ikke at de ikke finner glede i å hjelpe, men at de ikke ønsker å gjøre fadderskapet sitt til et slags personlig ”godhetsprosjekt”. Magnus forteller følgende om en reise han gjorde til Sarajevo:

*Sånn som når jeg var i Bosnia også, jeg har flere muslimske venner i Bosnia. Jeg har vært i Sarajevo, og det blir sånn at...man skal være litt **nøktern** på enkelte ting, og...og de liker det ikke de heller, har jeg følelsen av, i hvert fall ikke når jeg var i Sarajevo, så hadde jeg følelsen av det*

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

*at...De prøver å gi veldig mye for å vise sin gjestfrihet. Og hvis du prøver å **overgå** det, så...så viser du et slags sånn **maktforhold som ikke er helt bra**, kan du si da. (...) Og det er ikke nødvendigvis noe negativt, at vi prøver å være overveldende, men det er...litt sånn som amerikanerne, vi prøver å **demonstrere** mest mulig hele tiden, å alltid prøve å **overgå** de folkene vi møter – og samtidig prøve å vise at vi er **snille**. Det kan ofte være en veldig feil måte (...) Man kan vise solidaritet, men ikke nødvendigvis at du viser solidaritet for **din egen skyld**, men at du viser det faktisk fordi det **betyr noe** innholdsmessig.*

Magnus' utsagn er en klar avvisning av den såkalt "paternalistiske" veldedighetstankegangen. For det første gir han uttrykk for at han ønsker en solidaritet som er verdt noe i kraft av sitt eget innhold, ikke i kraft av "følelsen" den gir han selv. På denne måten uttrykker han et ønske om dreining fra sinnelagsfiksering til reelle saksforhold. For det andre sier han at det å prøve å "overgå" folk når det gjelder gavmildhet, lett skaper et "**maktforhold som ikke er helt bra**". Dette er et uttrykk for bevissthet omkring gavelogikken i Mauss' beskrivelser, som nettopp konstaterer at det å ikke ha muligheten til å returnere en gave skaper en sosial asymmetri som er skamfull for mottakeren.

Informantenes avvisning av den såkalte veldedighetsretorikken kommer også til uttrykk gjennom en vektlegging av at mottakerne ikke skal gjøres avhengige av bistand. Såkalt "hjelp til selvhjelp" og aktiv deltakelse blir ofte trukket fram som forutsetninger for god bistand. På spørsmål om hvordan bistandspenger bør bli brukt, sier for eksempel Stine:

*Så lenge det er basert på sånn "hjelp til selvhjelp"-opplegg, så skal ikke jeg si at noen prosjekter er bedre enn noen andre, altså (...) Jeg tror det veldig ofte har vært sånn at de lokale har fått for **lite innvirkning**...og gjerne blitt litt **overkjørte** av disse '**besserwisserne**' som kommer og visste hvordan ting skulle gjøres i dette landet som de egentlig bare var gjester i...og derfor gjør folk **avhengige** av seg. Det er liksom det det går på...at hvis en får opp et samarbeid og et engasjement, så kan en kanskje gi mye bedre hjelp, da.*

Magnus sier også at det å "pøse på med penger og pøse på med ting" lett skaper "passive mottakere" som mister "litt av æresfølelsen". Han tror "det er best for befolkningen at de også har et behov, at de også bidrar noe med å kjempe de tingene her videre". Denne vektleggingen av deltakelse og medbestemmelse kan knyttes til Hugo Slims beskrivelser av hvordan det generelle synet på bistand relativt nylig har blitt mer "rettighetsforankret" og mindre "veldedighetsforankret". Forandringen kan også ses på som en tidstypisk endring fra det å drive bistand "ovenfra" (av myndigheter eller andre autoriteter) til å drive bistand "nedenfra" (gjennom folkelig deltakelse og medbestemmelse) (Se f.eks. Degnbol Martinussen 1994, Johansen 2003, Ulveseth 2005). Et konkret eksempel på hvordan dette kommer til uttrykk i intervjuene, er at alle informantene trekker fram utdanning som en viktig måte å drive bistand på. Magnus sier for eksempel at fadderbarnet hans bruker mye av pengene på skolegang, slik at han kan

”få konkrete ting han kan bruke i samfunnet, for å bygge opp samfunnet sitt”, og Ingrid sier at hjelp til utdanning på mange måter er ”framtida for det landet de bor i”. Utdanning er en bistandsform som innebærer aktive mottakerne, og kan ses på som en langsiktig, bærekraftig investering. At fadderorganisasjonene konsentrerer seg om barn under utdanning ser ut til å være et trekk som appellerer til fadderne i stor grad.

6.2.2 Forholdet mellom offentlig bistand og privat engasjement

Et av spørsmålene alle fadderne fikk, var om de mente bistand var statens eller enkeltpersoners ansvar. Bortsett fra Hege, som sa at hun ikke hadde tatt stilling til dette, ga alle fadderne klart uttrykk for at et slikt ansvar bør ligge *både* på staten og enkeltpersoner. Ingrid sier for eksempel:

*Det skal være en offisiell politikk, at vi skal være et land som er en del av verden, det synes jeg er veldig viktig. Så synes jeg og det er veldig viktig at folk skal ha...**personlig ansvar**. Ikke bare gjennom å betale skatt, men...men gjennom å tenke hva de vil og...velge hva de vil jobbe med – eller ikke jobbe med.*

Anne mener også det er bra at privatpersoner tar ansvar for bistand: *”For det bringer jo verden litt mer sammen, hadde jeg nær sagt. At du føler at du er **med** på det”. At fadderne betrakter bistand som et personlig ansvar, må ses på som et resultat av kravene om handling som jeg omtalte i begynnelsen av dette kapitlet.⁹⁵ I denne sammenhengen er det imidlertid noe annet jeg vil se nærmere på, nemlig faddernes syn på hvordan et fadderskap som *privat engasjement* skiller seg fra statlig organisert bistand. Under intervjuene kom det fram flere perspektiver på dette.*

For det første uttrykte omtrent halvparten av fadderne en nokså sterk skepsis overfor statlig organisert bistand. Elin sier for eksempel at det ikke er tvil om at bistand bør være statens ansvar, men presiserer: *”men...jeg mener kanskje at den er brukt feil, da”. På samme måte sier Stine:*

*Jeg synes det er helt greit at den norske stat legger penger i bistand. Jeg syns **ikke** det er greit at de har så **utrolig dårlig kontroll** med det som de har. Det har vært så masse fram og tilbake med statlig bistand...der det er helt tydelig at de har fått en forespørsel eller en veldig godt skrevet søknad, eller noe sånt...og så setter de i gang og gir, og så er det ingen som reiser ned og sjekker. Det er **ingen som følger med** på hva pengene blir brukt til før kanskje fem år – ti år senere, og det blir en sånn historie av at pengene gikk til en eller annen president sitt fly-kjøp eller noe sånt, og det går veldig veldig utover folks vilje til å hjelpe. Og Frp kan spille på det utrolig masse når de er mot at det skal brukes statlige penger til bistand.*

⁹⁵ Se kapittel 6.1.1

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

Det interessante i denne sammenhengen er ikke like mye at fadderne er kritiske til offentlig bistand, som at den lave tilliten til offentlig bistand ofte står i kontrast til sterk tillit til de private organisasjonene fadderne selv støtter. På spørsmål om hun føler seg trygg på at pengene hun gir til Redd Barna brukes fornuftig, svarer for eksempel Stine:

*Ja, det gjør jeg (latter) Fullstendig ukritisk der! Neida, det er faktisk....det er en organisasjon som jeg **stoler veldig på**, altså. Og jeg hadde blitt utrolig skuffa hvis det hadde kommet fram ting som...det hadde virkelig...det hadde ikke vært bra, altså, for jeg har stor tiltro til Redd Barna.*

Stine begrunner blant annet tilliten sin til Redd Barna med at ”det har ikke vært noen store skandaler” knyttet til dem, og at ”det virker seriøst”. Hun nevner også at organisasjonen ikke bruker mye penger på administrasjon, et poeng som trekkes fram av flere. Anne sier for eksempel at ”det irriterer meg at mye av de pengene du betaler til sånne veldedige formål går til sånn administrasjon”. Fadderorganisasjonene er også påpasselige med å informere om at pengene kommer mottakerne til gode,⁹⁶ og om at de holder administrasjonskostnadene lave.⁹⁷ Det sistnevnte er også et trekk som faller inn under parallellen mellom fadderorganisasjoner og ”økonomiske bedrifter”, som beskrevet i kapittel 2. I kampen om givere blir det viktig å kunne vise til at organisasjonsøkonomien er ”kostnadseffektiv”, som loyalt manager i Plan uttrykte det.

Den faktoren som ser ut til å spille størst rolle for faddernes tillit til fadderorganisasjonene, er imidlertid de grundige tilbakemeldingene og dokumentasjonen på at pengene fadderne gir, kommer fram. Rapporter om fadderbarnet, barnebyen eller organisasjonens prosjekter i sin alminnelighet, fungerer nettopp som konkrete manifestasjoner på hva pengene blir brukt til. Gjennom å eksemplifisere og konkretisere skiller et fadderskap seg fra offentlig bistand, som framstår som et større og mer uoversiktlig felt. Magnus, som selv er politisk aktiv, sier for eksempel:

*Jeg har drevet med politikk i elleve år – i store deler av mitt ungdomsliv, men altså, det blir sånn at du kjemper veldig mange kamper, men du **ser liksom ikke helt** hvor de fører hen, og da kunne jeg kanskje tenkt å gjøre noe som jeg vet direkte at kanskje **fører til noe**.*

Han omtaler også fadderskap som:

⁹⁶ Redd Barna slår for eksempel fast på hjemmesiden sin at ”1,9 millioner barn vet at pengene kommer fram” (<http://www.reddbarna.no/>).

⁹⁷ Plan har for eksempel en målsetning om at administrasjonskostnadene ikke skal overstige 20% av de innsamlede midlene (<http://www.plan-norway.org/about/okonomi/>).

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

*(...) en viktig form for personlig engasjement, og det – det jeg tror vi trenger er mer personlig engasjement, ikke bare ting som dreier seg om å gå bak **faner** og ha en slags ideologisk **super-overbevisning** og være på massemønstringer og møter og sånn.*

Politikk framstilles her som litt ”tyngre” enn det personlige engasjementet fadderorganisasjonene tilbyr. Elin omtaler også det personlige fadderskapet som en ”enklere” måte å engasjere seg på, og legger til:

*Dette her er egentlig ikke engasjering. Det er mer sånn **gøy**. Plan er mer sånn...det handler egentlig ikke om **politikk**. Du slipper å bestemme deg for å jobbe i SV eller Venstre eller hva det nå enn er. Eller...eller det...ja, sånn...hva heter det...Attac.*

Hun presiserer også at:

*Jeg syns ikke man skal se ned på de som for eksempel velger å engasjere seg i lokalpolitikk. For det er mye **kjedeligere** – mye tyngre. Det er viktig, men...det er veldig **enkelt** å engasjere seg i **ett** menneske. Fordi at da ser du på en måte **a** til **b**, eller **a** til **å**, da. Men det er mye vanskeligere å engasjere seg i noe som du ikke ser **resultatene** av. Der du føler at du blir motarbeida hele tida.*

Fadderskapets styrke er i følge Elin at ”du ser resultatene på en måte, og det gjør du så sjelden”. Nesten alle informantene gir uttrykk for noe tilsvarende.

6.3 Oppsummering

At senmoderne fenomener som økt, global materiell ulikhet, globalisering og massemedia bidrar til det Iain Wilkinson kaller ”*internationalization of conscience*”, må sies å være en hovedkonklusjon fra dette kapitlet. Til tross for at fadderne selv trekker fram blaserthet og *compassion fatigue* som vanlige reaksjoner på fattigdomsframstillinger, ser det ut til at økt ansvarsfølelse og refleksjon er minst like dominerende responser. Jeg mener dessuten det er mulig å hevde at refleksjonen over *compassion fatigue*-problematikken i seg selv kan ses på som uttrykk for stor ansvarsbevissthet. Dersom likegyldighet overfor fattigdomsproblematikken var dominerende, er det vanskelig å forestille seg at en bekymring over nettopp dette hadde vært så framtrædende.

Refleksjonen over egen måte å forholde seg til den globale fattigdommen på, manifesterer seg også i høy bevissthet omkring negative aspekter ved giverhandlingen. Som illustrert i Mauss, Arendt, Boltanski og Tvedts drøftinger kan giverhandlingen framstå som både sentimental, sinnelagsfiksert og patroniserende. Dette representerer også en bekymring for flere av denne oppgavens informanter. Det er for eksempel mange som gir uttrykk for at de ikke vil glorifisere sitt eget bidrag, og som

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

vektlegger at de ikke vil innta noen selvgod velgjørerposisjon. Dette kan være et uttrykk for motiv-fokuset som Bente Nicolaysen hevder er utbredt i forbindelse med all frivillig innsats (jf. kap 1), og det kan godt tenkes at et slikt motiv-fokus er ekstra fremtredende i en intervjusituasjon. Informantenes rolle under et intervju er i stor grad å drive selvpresentasjon, og å ta avstand fra såkalte "*falske motiver og lumske hensikter*" (Arendt 1990:27) vil kanskje oppleves som ekstra viktig under slike omstendigheter.

Den høye graden av refleksjon omkring giverrollens negative sider tyder på at det å hjelpe ikke er noen enkel sak, eller på at giverhandlingen kommer med visse forbehold. Faddernes betraktninger omkring fattigdom og bistand sentrerer seg særlig omkring "*the horizon of action*", som Boltanski uttrykker det – nærmere bestemt omkring motsetningsforholdet mellom det jeg har kalt krav til og barrierer for handling. Hvordan en som rik og vestlig skal forholde seg til massive, overveldende fakta om lidelser langt borte er et vanskelig spørsmål som ingen av informantene uttrykker noe entydig svar på. Spørsmålet har en sterk moralsk karakter, noe kommer til uttrykk gjennom lange betraktninger omkring hva en *bør* gjøre – og hva en kan forsvare å *ikke* gjøre – når en er i en slik situasjon. At en informant sier at hun "*alltid har dårlig samvittighet*" for alt hun ikke gjør, samtidig som hun "*nekte å ha dårlig samvittighet*", er det et typisk eksempel på nettopp dette.

Til tross for at forholdet til den globale fattigdommen er så ambivalent, er det mulig å øyne to vanlige måter å tilnærme seg den på, og som jeg mener er interessante når en forståelse av det moralske engasjementets *muligheter* er et mål. Disse to tilnærmingene bekrefter de samme betraktningene som kom til uttrykk i kapittel 5 om etableringen av fadderskapet:

- For det første ønsker fadderne et *fokus på handling, ikke sentimentalitet*, i møte med lidelser langt unna. Med Boltanskis begreper kan en si at de heller ønsker å innta rollen som "handlende aktør" enn som "beveget tilskuer". Dette kommer særlig til uttrykk gjennom en avstandtagen fra egenskaper ved det Hannah Arendt betegner som *ynke*. Heller enn å oppholde seg ved sine egne følelsesmessige reaksjoner på overveldende fattigdomspresentasjoner, ønsker fadderne å fokusere på hva som kan gjøres med den materielle urettferdigheten. At så mange gir uttrykk for at de ønsker en bistandsform som involverer aktive, medbestemmende mottakere – ikke asymmetriske giver/mottaker-relasjoner – er også tegn på en slik pragmatisk, ikke-sentimental orientering.

Kapittel 6: Holdninger til den globale fattigdommen

- For det andre ønsker fadderne – som en forlengelse av det foregående punktet – å *begrense handlingsmulighetene* de står overfor. Å ”gjøre litt” blir sett på som et bedre alternativ enn å prøve å ”gjøre alt”. I spenningsforholdet mellom kravene til og barrierene for handling representerer dette en slags gyllen middelvei. Dette kan betraktes som kilden til de allerede omtalte argumentene om å gjøre *noe* (ikke alt), og å hjelpe *noen* (ikke alle).

Et fadderskap kommer begge tilnærmingene i møte gjennom å representere et fast og konkret handlingsalternativ som er økonomisk overkommelig. Fadderskapet gir også synlige resultater gjennom identifiseringen av konkrete mottakere, noe som gjør at dette er en bistandsform fadderne har stor tillit til. Som illustrert står denne tilliten ofte i kontrast til synet på offentlig organisert bistand, som framstår som et tyngre og mer uoverskuelig fenomen.

Identifiseringen av konkrete mottakere har imidlertid også flere kvaliteter som appellerer til fadderne. Særlig de fadderne som har kontakt med et fadderbarn trekker fram flere verdifulle egenskaper ved denne relasjonen. Forholdet til fadderbarnet vil være tema for neste kapittel.

7 Fadderbarnet

Det er litt sånn: Blir det mange mennesker, så blir det statistikk. Blir det ett menneske, så blir det viktig.

Magnus (28)

I dette kapitlet vil jeg flytte fokus fra de *samfunnsmessige* egenskapene jeg mener fadderordningenes appell kan forstås som et resultat av, til egenskaper ved fadderskapet som *giverpraksis* (nivå C i figur 2). Ett produkt av holdningene til fattigdom som ble beskrevet i de to foregående kapitlene, var argumentet om ”å hjelpe *noen* (ikke alle)”. Dette framstår som en overkommelig handlingsmulighet under samfunnsforhold hvor både informasjonen om fattigdom og mulighetene en har til å engasjere seg i kampen mot denne kan virke overveldende. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på relasjonen mellom fadder og fadderbarn – som i stor grad kan betraktes som en realisering av ønsket om å hjelpe *noen*. Del 7.1 vil være en kort utdyping av dette poenget.⁹⁸

Det personlige fadderskapet,⁹⁹ som er den vanligste fadderskapstypen blant denne oppgavens informanter (og blant norske faddere i sin alminnelighet), har imidlertid flere egenskaper jeg vil gå nærmere inn på her. Del 7.2 er en drøfting av hvordan et personlig fadderskap kan relateres til teoriene om intimisering og personifisering, mens del 7.3 er en drøfting av hvordan et personlig fadderskap kan relateres til teoriene om gaveutveksling. En fellesnevner for de to siste delkapitlene kan sies å være hvordan et personlig fadderskap kan plasseres innenfor distinksjonen mellom *Gemeinschaft*- og *Gesellschaft*-pregede sosiale relasjoner. Delkapittel 7.4 vil være en oppsummering og foreløpig konklusjon med hensyn til denne problemstillingen.

Informantene kan plasseres i tre kategorier med tanke på graden av personlig kontakt med fadderbarnet. Ingen av fadderne har fadderskap av den første typen i oversikten fra kapittel to,¹⁰⁰ så

⁹⁸ Se også kapittel 5.2.2 og 6.2.2.

⁹⁹ Begrepet ”personlig fadderskap” refererer i dette kapitlet til fadderskapstype 2 i oversikten fra kapittel 2: økonomisk støtte til et prosjekt/lokalsamfunn, men kontakt med ett barn.

¹⁰⁰ Økonomisk støtte til og kontakt med ett barn. Som nevnt praktiserer ingen av de største fadderorganisasjonene en slik ordning.

Kapittel 7: Fadderbarnet

kategoriseringen tar utgangspunkt i fadderskapstype 2, 3 og 4. Fadderskapstype 2 kan betegnes som ”personlige fadderskap”, og fadderskapstype 3 og 4 kan betegnes som ”upersonlige fadderskap”:

Tabell 3: Informantenes fadderskapstyper

Personlige fadderskap	Upersonlige fadderskap	
Fadderskapstype 2 (økonomisk støtte til et prosjekt/lokalsamfunn, men kontakt med ett barn)	Fadderskapstype 3 (økonomisk støtte til et prosjekt/lokalsamfunn som en mottar rapporter fra)	Fadderskapstype 4 (økonomisk støtte til og tilfeldig utvalgte rapporter fra alle prosjektene organisasjonen driver)
Hege Anne Magnus Åse Elin Katrine	Ingrid	Stine

Det bør understrekes at selv om majoriteten av fadderne har personlige fadderskap, er det stor variasjon blant disse når det gjelder graden av kontakt med fadderbarnet, noe jeg vil komme tilbake til senere i kapitlet. Det er også verdt å nevne at selv om to informanter ikke har personlig kontakt med et fadderbarn, har de flere oppfatninger om slik kontakt som er relevante for drøftingene her. De fungerer også som et sammenlikningsgrunnlag til informantene med personlige fadderskap.

7.1 Å hjelpe én

Den mest brukte begrunnelsen for å ha et fadderbarn er allerede omtalt flere ganger, og dreier seg om at identifiseringen av en spesifikk mottaker gir et konkret inntrykk av at pengene en gir kommer til nytte. Hege presiserer for eksempel:

*Jeg får jo hele tiden tilsendt, ikke sant, og man får tegninger og...og da er det...da **når de gjennom**, på en måte, selv om det er omtrent på andre siden av jorden, liksom, så når det gjennom til han uansett, liksom. (...) Da får du **bekreftet** det, på en måte.*

Alle informantene med personlige fadderskap gir uttrykk for noe lignende, til tross for at ingen gir økonomisk støtte til bare ett barn. Det er heller ingen som sier de ønsker seg en slik direkte støtteform. Kontakten med fadderbarnet ser ut til å ha en viktig verdi i kraft av seg selv (bortsett fra for Katrine, noe jeg kommer tilbake til). På spørsmål om hva hun ville sagt hvis hun skulle anbefale andre å bli faddere, svarer for eksempel Åse:

*Jeg ville trukket fram akkurat det som jeg har snakket om, at jeg synes det er veldig fint at de...hva pengene blir benyttet til – at de går til **en landsby**, men at du **samtidig** får et fadderbarn som du har å forholde deg til, og som du får veldig mye kontakt med oppover.*

Kapittel 7: Fadderbarnet

At ingen ønsker å støtte ett barn direkte, blir begrunnet med at det hadde vært urettferdig for andre i fadderbarnets lokalsamfunn. Dette var også en av begrunnelsene som førte til at de fleste fadderorganisasjonene i sin tid gikk bort fra såkalte *direct benefit*-ordninger, som omtalt i kap. 2.1. Til tross for at ingen barn mottar mer månedlig pengestøtte enn andre, kan det tenkes at noen faddere er flinkere til å sende brev og gaver enn andre, noe som kan føre til visse forskjeller blant fadderbarna likevel. I SOS barnebyer kan fadderne for eksempel sende så mange gaver de vil til fadderbarnet, og organisasjonens norske avdeling kontrollerer ikke hva som blir sendt. Fadderne i SOS barnebyer har også anledning til å gi ekstra penger direkte til fadderbarnet, men slike beløp går inn på en sparekonto som administreres av organisasjonen, og brukes til utdanning eller tilsvarende formål. I Plan – som majoriteten av denne oppgavens informater er faddere i – går imidlertid all gaveutveksling mellom fadder og fadderbarn via organisasjonens norske avdeling, og er underlagt ganske strenge retningslinjer. Som Plan-fadder har en for eksempel ikke lov til å sende gaver som veier over 150 gram. Plan har også medarbeidere som tar stikkprøver blant alle forsendelsene til fadderbarn for å luke ut dyre gaver, penger og liknende. Alle eventuelle besøk til fadderbarnet skal også planlegges i samarbeid med organisasjonen. Loyalty manager i Plan fortalte at:

I forbindelse med besøk så pleier vi å forberede fadderne på at ok, husk på at fadderbarnet ikke er alene, det har gjerne skolekamerater, det har gjerne søsken og naboer og sånne ting. Så hvis du...de fleste har jo lyst til å ha med en gave, for eksempel – så da gir vi dem tips til at, ta med en fotball for eksempel, eller tegnesaker eller noe som alle barna kan ta del i.

Flere av fadderne er også bevisste på denne problemstillingen. Elin sier for eksempel at hun heller ville hatt flere fadderbarn enn at hennes fadderbarn skulle fått "*mye mer enn de andre*", og utdyper:

*Dette her er jo en landsby, som det stort sett er. Med mange barn. Og få har...ikke, alle men kanskje halvparten, jeg vet ikke...Men i alle fall har ikke alle sannsynligvis en fadder. Og la oss si at om alle hadde hatt en fadder, så er det ikke alle som sender brev. Og da synes jeg det er så dumt hvis han skal få **masse gaver** og ting og tang og penger – og så får plutselig ikke **noen andre** det.*

De to fadderne med upersonlig fadderskap sier at dette er en av grunnene til at de ikke har noe behov for kontakt med ett enkeltbarn. Stine sier for eksempel at hun valgte en upersonlig fadderordning fordi "*det føltes mindre egoistisk, på en måte*". Hun utdyper dette med at personlige fadderskap til en viss grad tar mer hensyn til fadderens enn fadderbarnet: "*For hvis jeg bare skulle ha plukket ut ett barn, så hadde det vært veldig lett for meg å tenke: ja, hva med naboenta hennes da*". Katrine, som selv har personlig fadderskap, sier det samme. Hun er den eneste informanten med personlig fadderskap som hverken har eller ønsker å ha noe særlig kontakt med fadderbarnet. At hun likevel

Kapittel 7: Fadderbarnet

har et fadderbarn skyldes en tilfeldighet ved innmeldingen,¹⁰¹ og hun understreker at det ikke er noe viktig aspekt ved fadderskapet hennes. Hun mener det er viktig at ett barn i landsbyen ikke skal være *”mer heldig enn de andre (...) sånn at derfor så er det ikke så viktig for meg å ha navn og bilde og liksom vite at å, nå hjelper jeg den **ene** jenta”*.

I dette sitatet setter Katrine fingeren på en annen viktig egenskap ved personlige fadderskap, nemlig at *”navn og bilde”* skaper en viss *følelse* av å støtte et enkeltbarn, til tross for at det ikke er dette som skjer. Selv om alle fadderne er klar over at pengene ikke går direkte til fadderbarnet, er det for eksempel flere som omtaler barnet med begreper som *”han jeg hjelper”* eller *”hun jeg støtter”*. At fadderorganisasjonene fokuserer så mye på enkeltbarn i markedsføringen, kan også – som jeg var inne på i kapittel 2 – skape et inntrykk av at pengene en gir går direkte til ett barn. Det var imidlertid bare én av mine informanter som trodde det var slik det fungerte da hun meldte seg inn. Likevel tilføyde hun at det ikke plaget henne å finne ut at dette ikke var tilfelle, og at argumentasjonen om at ett barn ikke skulle få mer enn andre var lett å forstå. Å ha kontakt med fadderbarnet ser for alle fadderne ut til å være viktigere enn å støtte fadderbarnet direkte. Dette kan forklares med at det konkrete eksemplets kraft er stor i seg selv: Å vite at pengene en gir kommer til nytte for navngitte individer er noe annet enn å forholde seg til anonyme menneskemasser. Mens mange mennesker er *”statistikk”*, er ett menneske *”viktig”*, som Magnus påpeker. Jeg mener denne logikken har paralleller til Lasch og Ziehes personifiseringsbeskrivelser, som omtalt i teorikapitlet – i hvert fall på enkelte punkter. Begge disse ser på personifisering som en slags overlevelsesstrategi under samfunnsforhold hvor det er lett å miste følelsen av å ha innvirkning på omgivelsene (Lasch) eller hvor handlingsmulighetene er enorme (Ziehe). Disse fenomenenes tilknytning til fattigdomsspørsmålet er allerede omtalt i de to foregående kapitlene, og at ønsket om å hjelpe én kan ses på som en måte å håndtere slike samfunnstendenser på, mener jeg er en nærliggende tolkning. Hvorvidt denne formen for personifisering kan betegnes som emosjonell intimisering, som i Lasch, Ziehe og Sennetts analyser, er imidlertid ikke et like klart inntrykk. Dette vil jeg gå nærmere inn på i det følgende.

¹⁰¹ Katrine er informanten som ble vervet av en venninne.

7.2 Personlig fadderskap mellom intimitet og fremmedhet

Under intervjuene jeg gjorde hjemme hos fadderne ble jeg slått av hvor mange som hadde bilde av fadderbarnet sitt på kjøleskapet eller en oppslagstavle.¹⁰² Min første tanke var at dette kunne tyde på et nokså nært forhold mellom fadder og fadderbarn. Senere slo det meg at plasseringen på kjøleskap og oppslagstavler – i motsetning til i rammer på veggen, for eksempel – kanskje var et uttrykk for at relasjonen var personlig, men ikke *veldig* personlig.

Spørsmålet om hva slags kontakt fadderne ønsker å ha med fadderbarnet kan belyses fra flere vinkler. Som beskrevet i teorikapitlet ser Richard Sennett på det såkalte intimitetstyranniet som en destruktiv *Gemeinschaft*-ideologi som infiserer det upersonlige, offentlige rommet med en forestilling om at ulike samfunnsfenomener er mer betydningsfulle jo mer ”personlige” og ”ekte” de framstår som. Det er flere faddere som sier at personlig nærhet er av betydning for sosialt engasjement. Magnus sier for eksempel: *”Du har hundre tusen arbeidsledige her nå. Det er **mye** lettere å la seg engasjere av det enn av at hundre tusen dør av sult i Etiopia”*. På spørsmål om hvorfor han tror det er slik, svarer han:

*Nei, fordi det er en **bror**, en **søster**, det er kanskje en kompis som sliter økonomisk, det er en venn av deg som går konkurs, det er en venn av deg som mister jobben, det...Det blir ofte sånn, og det tror jeg ikke er noe norsk fenomen, det tror jeg faktisk er et fenomen generelt sett. Og...det mener jeg. Sånn **er** det. **Nærhet** til ting, og det er også ofte derfor disse kampanjene er så gode, for du får en nærhet til den personen som faktisk har det vondt.*

I det følgende vil jeg se nærmere på *årsakene* til ønsket om personlig nærhet, og på hva slags *former* for nærhet som karakteriserer fadderrelasjonen. Jeg vil argumentere for at selv om et personlig fadderskap har enkelte paralleller til den emosjonelle intimitetsformen som står sentralt i Sennett, Lasch og Ziehes analyser, er det et annet aspekt ved den personlige kontakten med fadderbarnet som har vel så sterk appell. Dette har jeg valgt å kalle ”konkret fremmedhet”, og kan i større grad relateres til Simmels beskrivelser av forholdet til ”den fremmede”.

¹⁰² Det kan tenkes at det å ha bilder av fadderbarnet framme er mer vanlig blant mine informanter enn blant norske faddere i sin alminnelighet. Fadderne som jeg snakket med lot seg tross alt intervju om fadderskapet sitt, noe som kan tyde på at fadderskapet er relativt viktig for dem.

7.2.1 Personlig fadderskap som ønske om emosjonell intimitet?

De to informantene som har størst grad av det en kan kalle ”emosjonell intimitet” i relasjonen til fadderbarnet, er Åse og Hege. Åses fadderskap er et godt eksempel på at den personlige kontakten med fadderbarnet kan utvikle seg over tid. Hun har vært fadder i hele seks år, og har hatt det samme fadderbarnet de tre siste årene. Fadderbarnet er ei jente i Vietnam på syv år, og det er jentas far som korresponderer med Åse. Åse forteller at de har ”*veldig bra kontakt*”, og at faren skriver i alle fall fem ganger i året. Selv skriver hun tilbake tre-fire ganger i året, i tillegg til å sende gaver i forbindelse med jul og fødselsdager. Det virker som om hun har etablert et slags vennskapelig forhold til faren, og at korrespondansen kan omfatte nokså personlige temaer. Da jeg snakket med Åse hadde hun for eksempel vært enke i ett år, og hun fortalte at:

*I og med at jeg hadde mista mannen min var vel da, at han [fadderbarnets far] skrev et sånt **langt, godt brev**. Faren, til meg. Ja, for jeg fortalte hva som hadde skjedd, da. For jeg forteller **veldig mye om meg selv**. Jeg forteller...sånn at de får litt om...litt kjennskap til hva jeg driver med og hvordan livet mitt er (...) Og det er han flink til å skrive om, også. Ja, han er det. Ja – **alt** de foretar seg, egentlig.*

Hun understreker at kontakten ikke skal være overflatisk:

*Jeg syns at...det blir en sånn **personlig** kontakt – og ikke bare sånn **overflatisk**. For ellers kan du sende liksom to sånne ord også, sånn til jul og, også: ’god jul og godt nyttår’, ja, så legger du ved en pakke og så ferdig med det. Men det synes jeg blir litt...jeg synes det blir litt **kaldt**. Når man liksom først har påtatt seg sånn å skulle være fadder.*

At overflatisk kontakt forbindes med en uønsket form for ”kulde” var et av trekkene ved intimsamfunnet slik Sennett beskrev det. Umiddelbart er det nokså lett å trekke paralleller mellom Sennetts poenger og enkelte av faddernes utsagn. Det kan for eksempel tenkes at personifisert bistand, som fadderskapet kan betegnes som, appellerer så sterkt fordi forventningene om personlig, emosjonell kontakt er så sterke i samfunnet som helhet. Når Hege sier at det hun setter aller størst pris på med fadderskapet er den personlige kontakten, er det kanskje et uttrykk for nettopp dette. På spørsmål om hun føler seg knyttet til fadderbarnet, svarer hun bekræftende, og sier at hun også kunne tenke seg å reise på besøk en dag. Hun kunne til og med tenke seg å ”*bodd med familien, bodd i landsbyen og...fått det sånn ordentlig innpå seg, da*”. Dette kan tyde på et intimitetsønske av typen Sennett, Lasch og Ziehe beskriver, hvor opplevelser av ”ekthet” eller ”autensitet” står sentralt.

Til tross for at det er mulig å spore slike tendenser i datamaterialet, finnes det også mange utsagn som peker i en annen retning. Selv om flere vektlegger betydningen av personlig kontakt, slår for

Kapittel 7: Fadderbarnet

eksempel de aller fleste fast at kontakten med fadderbarnet er begrenset. Hege, som altså er blant de to som har mest kontakt, sier for eksempel at hun ikke kjenner fadderbarnet *"noe sånn inngående"*, og utdyper:

For det er jo veldig sånn smått av informasjon, det er jo akkurat det viktigste, liksom,, at det går bra med de og...de har rent drikkevann, de har ikke vært syke og...det er liksom sånn akkurat det viktigste.

Selv ble jeg overrasket over hvor mange faddere som sa at de heller ikke *ønsket* en altfor personlig kontakt med fadderbarnet. På samme måte som en del ga uttrykk for ambivalens i forhold til sentimental markedsføring, var det også mange som ga uttrykk for ambivalens i forhold til kontakten med fadderbarnet. Elin sier for eksempel at hun ikke er fadder *"for å få en ny venn her i livet, liksom"* og at *"du er ikke moren hans, du er bare en fjern fadder"*. Katrine, som er fadder i Strømmestiftelsen, hvor en fadder kalles for en *"hjerterevn"*, presiserer også at hun ikke har noen *"hjerterevn-følelse"* overfor fadderbarnet eller familien, og mener det kanskje er litt *"drøyt"* å kalle et *"fremmed menneske"* en *"hjerterevn"*. De to fadderne med upersonlige fadderskap går enda lenger i avvisningen av kontakt av det personlige slaget, og Ingrid sier for eksempel: *"Det der med å reise og se sitt barn, det har jeg aldri likt! (latter) Ja, det er sånn som å få 'sin egen neger', liksom"*. Her blir også motivspørsmålet, som beskrevet i oppgavens innledning, tematisert. Det er ikke umulig at fadderne toner ned ønsket om personlig kontakt fordi det er lett å mistenkeliggjøre baktankene for et slikt ønske. Ingen ønsker å ha *"egoistiske"* motiver, noe som kan medføre at utsagn som kan tolkes i denne retningen blir holdt tilbake. Dette poenget slo meg flere ganger under intervjuene. I denne sammenhengen er det imidlertid nok en gang viktig å understreke at hvorvidt gaverelasjonen med et fadderbarn kan begrunnes *"egoistisk"* eller *"altruistisk"* er et spørsmål som ligger langt utenfor denne oppgavens tema. Som nevnt tror jeg for det første dette spørsmålet er svært vanskelig å svare på (i hvert fall med mitt datamateriale som utgangspunkt); for det andre har spørsmålet en psykologisk/moralsk karakter som gjør det lite relevant i en sosiologisk sammenheng. Hovedanliggendet her vil ikke være å vurdere faddernes motiver, men å analysere hvordan den personlige relasjonen mellom fadder og fadderbarn arter seg.

Det finnes flere begrunnelser for hvorfor fadderne ikke ønsker stor grad av personlig kontakt med fadderbarnet. Det virker for eksempel ikke som om noen ønsker seg en intimitetsform av typen

Kapittel 7: Fadderbarnet

Lynn Jamieson (1998) kaller ”*disclosing intimacy*”,¹⁰³ og det er særlig to begrunnelser for dette som går igjen. Den ene er rett og slett at fadderbarnet er et barn, mens fadderen er en voksen. På spørsmål om det er noe hun ikke synes hun kan skrive om til fadderbarnet, svarer for eksempel Anne: ”*Det er jo en **unge** da, så du skriver jo liksom litt barnslig*”. Elin sier også at ”*en **niåring** har kanskje ikke så veldig stort behov for å vite sånn...privatlivet mellom meg og min kjæreste, liksom*”. At Åse er den informanten som har mest personlig korrespondanse i fadderskapet, må nok ses i sammenheng med at hun skriver med fadderbarnets far og ikke barnet selv.

Den andre grunnen til reservasjon mot personlig kontakt har med en annen asymmetri i relasjonen å gjøre, nemlig materiell ulikhet. Til tross for at Åse har så god kontakt med fadderbarnets far, sier hun for eksempel:

*Mange ganger så synes jeg litt...at det er litt **vanskelig** å skrive hvis jeg skal fortelle om hva jeg gjør for noe, at liksom...kan du tenke deg, du skriver jo til mennesker som kanskje ikke har så mye penger – mye å rutte med – og så skal jeg fortelle at så **reiser jeg hit** og så **reiser jeg dit** og så gjør jeg det og det (...) Det kan kanskje virke litt sånn **overlegent**. At ’nu har jeg liksom vært i Spania, jeg’ eller ’vært i Italia’, jeg, og de har kanskje ikke vært lenger enn til nærmeste by (...) Men jeg har jo fortalt at jeg har hytte i Sverige, det har jeg fortalt. Og at jeg reiser dit. For man skal ikke drive og **skjule alt**, det er ikke det jeg mener – men det går an å liksom pynte..lage det litt **enkler**, kanskje (...) Ja, jeg synes det må virke veldig rart, jeg tenker bare for de som skal sitte og lese det.*

Elin forteller også at hun lurte litt på hva slags bilde av seg selv hun skulle sende til fadderbarnet: ”*Skal jeg liksom sende bilde av meg selv der det vises at jeg har mye **ting**? Sånn inntil ved pc’n, ikke sant? (latter) Altså...meg foran wide-screen-tv’n til samboeren min?*” Behovet for å tone ned de materielle forskjellene kan forklares med flere faktorer. Som Jane Addams, en av de tidlige bidragsyterne til den symbolske interaksjonismen, uttrykker det, kan det for eksempel knytte seg store forventninger til en ”*velgjører*” som ankommer fattige områder:

*De [fattige] forestiller seg ubegrensede muligheter, og hennes [velgjørers] mest generøse gave oppfattes som **gjerrighet i forhold til hva hun egentlig kunne ha gitt**. Hun burde ha skaffet hele familien nye sko, ”hun ser godt at de trenger det”(...) Velgjøreren har brutt mot gavens naturlige regel, som i fattige kretser bare er knyttet til behovet hos mottageren og evnen til å gi hos giveren (Addams i Levin og Trost 2005, min uthevning).*

Vissheten om at en egentlig har råd til å gi *mer* kan være ubehagelig, og å gi mottakeren den samme vissheten kan representere et brudd med ”*gavens naturlige regel i fattige kretser*”, som Addams uttrykker det.

¹⁰³ Se kapittel 4.3.2.

Kapittel 7: Fadderbarnet

Ønsket om å tone ned egen rikdom kan også representere et behov for å minimere den såkalte ”paternalismen” som kan hefte seg ved veldedige relasjoner. Ekstreme materielle forskjeller virker bremsende for intimitet gjennom å skape en asymmetri som det er ubehagelig å forholde seg til. På spørsmål om han kunne tenke seg å reise på besøk til fadderbarnet, svarer Magnus at han i alle fall ville blitt bedre kjent med fadderbarnet først:

*Jeg vil være litt mer kjent med han, det kan bli litt sånn overveldende...det er ikke noe hastverk...Dette er en gutt på 7-8 år, som sikkert lever i en ganske tøff hverdag. Og selv om jeg gjør noe for han med de pengene, så kan jeg ikke ta han ut av det. Og de **vet** at jeg kommer fra et veldig **velstående** land. Det blir litt sånn å vite hvordan jeg skal takle det før jeg eventuelt reiser og besøker han.*

Dette er et poeng flere har tenkt på; faktisk er det bare to informanter (Hege og Anne) som ikke uttrykker noen reservasjoner med tanke på å reise på besøk til fadderbarnet sitt. Reservasjonen mot kontakt med fadderbarnet er altså ikke like sterk blant alle informantene, men at det i det hele tatt finnes variasjoner i datamaterialet tyder på at ønsket om personlig kontakt ikke kan betraktes som et *ensidig* produkt av intimisering og sentimentalisering. Hovedpoenget er at kontakten med fadderbarnet i ulik grad blir tilpasset den særegne konstellasjonen på fadderrelasjonen. Det dreier seg om en rik giver som er en voksen, og en fattig mottaker som er et barn. Selv om flere faddere ønsker å ha personlig kontakt med fadderbarnet, fører disse ulikhetene med noen få unntak til reservasjon mot *for* personlig kontakt. De fleste sier at de holder tilbake visse typer informasjon av hensyn til mottakeren. Én fadder, Elin, nevner interessant nok at det kan tenkes at fadderbarnet og organisasjonen gjør det samme:

*Det kan godt hende at han [fadderbarnet] **hater** å skrive intenst. Og at han synes at skole er noe **herk**. At han ikke klarer å lære seg engelsk. Og foretrekker å holde seg til sitt lokale stammespråk. Og er absolutt ikke noe skolelys, ikke sant. Man skriver...man får jo alltid høre at de er flinke på skolen og flinke i idrett og ditt og datt. Om det er **sant** eller ikke, det **vet** man jo ikke.*

Poenget i dette sitatet er nok ikke mistenkeliggjøring av fadderbarnet eller –organisasjonen, men en bevissthet over at mottakeren også har visse normer å ta hensyn til som kan føre til at enkelte former for informasjon blir holdt tilbake. Elin tar det nærmest som en selvfølge at kommunikasjonen med fadderbarnet ikke er helt ”åpen” på grunn av asymmetrien i relasjonen. Hun forteller for eksempel også at foreldrene hadde et fadderbarn da hun var liten, og at det plutselig gikk noen år uten at de mottok brev fra barnet. Da de begynte å få brev igjen ”*var han plutselig ett år yngre og bildet hadde forandret*

Kapittel 7: Fadderbarnet

seg”, forklarer hun. ”Så vi følte det som...det var litt sånn **triks**, da”. Likevel sier hun at det ikke var av stor betydning for fadderskapet deres:

*I bunn og grunn så ville vi ikke avslutte det, det kan jo være at det bare var en **glipp**. Og å begynne å liksom...å tro at hele SOS barnebyer var en stor **'fake'**, det trodde ikke vi. Men at man kanskje jukser litt her og der, i tilfelle at han døde, at man putter inn en annen fyr (latter). Det kan godt være, liksom (latter), men det er jo ikke så farlig, det kan jo være **samme formålet**.*

Dersom det var personlig, emosjonell intimitet som var målet med et personlig fadderskap, ville en slik holdning vært utenkelig. Om hun ønsket en slik intimitetsform er det også lite sannsynlig at hun ville meldt seg som fadder på nytt. For å konkludere kan en si at til tross for at enkelte fadderskap har elementer av emosjonell intimitet, legger konstellasjonen på fadderrelasjonen (rik/fattig, giver/mottaker og voksen/barn) visse dempere på denne. Selv Hege, som kanskje er den fadderren som ønsker størst grad av personlig kontakt, vektlegger at dette er noe som eventuelt må utvikle seg over tid, og at hun per dags dato ikke kjenner fadderbarnet ”noe sånn **inngående**”. Alt dette må tas som tegn på at det i hvert fall ikke bare er emosjonell intimitet fadderne ønsker gjennom et personlig fadderskap.

7.2.2 Fadderbarnet som en ”konkret fremmed”

Mer enn å karakteriseres ved stor grad av personlig intimitet, kan et personlig fadderskap karakteriseres ved en slags *kombinasjon* av nærhet og avstand. Anne summerer opp denne dobbeltheten slik:

*Det er jo litt gøy, da. Når du har et sånt bilde av dem, og...da blir det litt mer sånn...**personlig**. Selv om det blir jo kanskje ikke det, da (...) Du **kjenner** dem jo egentlig ikke da, man lærer dem jo ikke å kjenne. Men allikevel så kommer de **nærmere**, når du leser om hvordan de har det, og...så blir det mer personlig likevel, enn når du bare ser dem flimre over tv-skjermen.*

Anne snakker her om en form for nærhet som ikke har så mye med personlig bekjentskap å gjøre. At fadderbarnet kommer ”nærmere”, som hun sier, kan i større grad knyttes til Simmels poeng om at relasjonen til ”den fremmede” ikke *utelukkende* består av fremmedhet. Flere faddere omtaler relasjonen til fadderbarnet som en kombinasjon av nærhet og avstand, i likhet med måten Simmel beskriver forholdet til ”den fremmede” på. Gjennom å være et konkret, enkeltstående og navngitt menneske kommer fadderbarnet ”nærmere”. En viss form for nærhet kan sies å oppstå i det barnet slutter å være ikke-eksisterende for fadderren, og framstår som et konkret menneske med sin egen bakgrunn og historie. At Anne sier at fadderbarna kommer nærmere når en ”har et sånt bilde av dem” i motsetning til å se dem ”flimre over tv-skjermen”, mener jeg er et godt eksempel på dette. I det en får et

Kapittel 7: Fadderbarnet

navn og et bilde, blir den totalt ukjente til en konkret fremmed. Blant fadderne i mitt materiale ser denne særegne formen for personifisering ut til å karakterisere fadderrelasjonen i større grad enn Sennetts og andres intimiseringsbeskrivelser. Jeg skal vise noen flere eksempler på dette.

Som Simmel hevder, er det universelt menneskelige til stede i alle partikulære forhold, og kanskje spesielt i forholdet til den fremmede. Som ”fremmed” i simmelsk forstand er fadderbarnet noen en kan identifisere seg med, rett og slett gjennom å være et annet menneske. I større grad enn med bekjente har en det mest allmenne til felles den fremmede. Magnus sier om fadderrelasjonen:

*Når du har et sånt nært forhold, så får du innblikk i en **kulturbitt** og, du får innblikk i...et annet samfunn, kan du si. Og på en ganske **fin måte** (...) Du får mer forståelse, du...Selv om du ser alle **forskjellene**, så ser du også at...det dukker opp personer som ikke er så veldig **ulike** når det kommer til stykket, egentlig (...) Det eneste som er forskjellen er faktisk at du har faktisk ganske mye mer penger...bor i et litt annet land med en litt annen religion og litt sånn.*

Dette identifikasjonsaspektet krever ikke intimitet, men kan utløses av selv de minste ting. Hege omtaler for eksempel sin egen reaksjon på å få bilde av fadderbarnet slik:

*Når du sitter og ser, dette er faktisk et **ordentlig** bilde, ikke sant, det står liksom **'Agfa'** som vi kjenner fra Norge, liksom, bakpå – så er det faktisk et ordentlig bilde av en gutt som...som **vet** hvem jeg er.*

Hege sier flere ganger at det er rart å vite at det finnes en liten gutt så langt borte som ”*vet hvem jeg er*”. At hun bruker begrepet ”*vet hvem jeg er*” i stedet for f.eks. ”*kjenner meg*”, kan tyde på at relasjonen bærer mer preg av fremmedhet enn av intimitet. Likevel er ikke fadderbarnet en komplett ukjent. Agfa-bildet kan fungere som symbol på kombinasjonen av det universelle og det partikulære i relasjonen: Fotografiet – til og med merket bakpå – er et globalt, gjenkjennelig fenomen, mens fadderbarnet er et spesifikt, fremmed individ med en egen historie. Kombinasjonen av det universelt menneskelige og det partikulære ser ut til å fascinere fadderne, og manifesterer seg på flere måter i kommunikasjonen med fadderbarnet. På den ene siden sier flere faddere at de legger vekt på det universelle når de skriver med fadderbarnet. Elin sier at hun prøver å skrive ”*om de nære og enkle ting*”, og tilføyer:

*At jeg jeg er veldig glad i kjæresten min, og at mora mi er snill og grei og baker kake til meg, liksom. Altså, det er mer sånn...godt å gå tur ute i sola, holdt jeg på å si, altså. Nære, **mellommenneskelige** ting som er sånn **universelle, globale** ting.*

Magnus gir uttrykk for det samme:

Kapittel 7: Fadderbarnet

*Jeg velger å legge vekt på det litt **positive**, og det **hverdagslige**, kan du si, da. At her lever vi og...sånn spiser vi og...her er vår måte å være på, og...her er min søster og her er min niese...*

På den andre siden sier alle fadderne at det er interessant med de kulturelle forskjellene mellom seg selv og fadderbarnet. Mange sender særnorske gaver til fadderbarnet, og flere sier i likhet med Åse at de skriver *"nye om landet"*, om *"hvor kaldt vi har det her om vinteren"*, om *"hvordan vi feirer jul"* og så videre. Fadderne setter også stor pris på å lære om de kulturelle forholdene fadderbarnet lever under. Flere sier for eksempel at de ble forbauset over å se at fadderbarnet hadde en alvorlig mine på bildet de hadde fått, og refererer så til en brosjyre fra Plan, som forklarer at det å bli fotografert er en alvorlig og formell sak i mange av mottakerlandene. Fadderskapet kan lære en noe om slike små kulturforskjeller. Elin sier for eksempel at det var *"interessant"* å lese de tilsendte retningslinjene fra Plan om *"takt og tone"* for brevskriving, og Ingrid sier at *"når du støtter et prosjekt og du gir, så blir du litt interessert i det landet"*. Gjennom fadderbarnet synliggjøres menneskelige forskjeller og likheter på en helt annet måte enn i tradisjonelle, anonyme bistandsrelasjoner. Dette framhever de konkrete individene som er involvert. I sitatene overfor mener jeg dessuten det er mulig å spore et annet poeng, som også kan knyttes til kombinasjonen av kulturforskjeller og det felles menneskelige. Blanding av det universelle og det partikulære som finnes i relasjonen til "den fremmede" (eller her: fadderbarnet) kan også fungere som en påminnelse om at likhet og mangfold er sosiale størrelser som ikke nødvendigvis står i motsetning til hverandre, og som fortjener like stor anseelse. Læringsaspektet ved et fadderskap kan også dreie om slike innsikter. En *"ser alle forskjellene"*, men *"også likhetene"*, som Magnus påpeker.

Et slikt læringsaspekt er kanskje noe av grunnen til at personlige fadderskap er populære blant småbarnsfamilier, som flere organisasjonsansatte fortalte meg. Den ene informanten i datamaterialet med små barn (Anne) var for eksempel svært opptatt av å trekke barna inn i samtalen når jeg intervjuet henne hjemme. Hun kom flere ganger med bekræftende og oppmuntrende kommentarer når de to døtrene på 11 og 12 sa noe. På spørsmål om hva hun ville sagt dersom hun skulle anbefale andre å bli fadder, spilte hun for eksempel spørsmålet videre til den yngste datteren, som svarte: *"Fordi vi skal hjelpe han [fadderbarnet] med skolegang og alt mulig. Og mat"*. Hun fikk straks en positiv tilbakemelding fra moren, før hun tilføyde: *"Og så er det viktig å ha en unge i et annet land som du likesom"*

Kapittel 7: Fadderbarnet

kjenner, på en måte".¹⁰⁴ Personlige fadderskap er velegnet i pedagogisk sammenheng, fordi mottakerne er barn, som norske barn kan identifisere seg med, og fordi dette kan fungere som en innfallsport til bevisstgjøring omkring fattigdomsproblematikken. Hege, som jobbet i barnehage, kunne også fortelle at barnehagen hadde et fadderbarn, og ga klart uttrykk for at hun mente dette var noe som fungerte "**veldig bra i forhold til barn**". Senere fortalte hun at:

*Jeg husker vi hadde fått et kjempefint bilde av han [fadderbarnet] når han feiret bursdagen sin. De [barna i barnehagen] hadde laget kake til han med krem og alt, og det var **så stort**, da (latter). Så det er jo kjempespesielt for dem og, de lærer jo...Det blir mye **nærmere** enn å sitte bare og prate om det. At i utlandet så har barn det...De har ikke så mye penger som oss og...Det blir så **fjernt** for dem at de har ingen idé, liksom. Ikke sant, mens vi viste de bilder av en gutt som ser helt annerledes ut enn oss og...Så det blir jo selvfølgelig mye nærmere for dem. Mye **lettere å få forklart dem**, liksom...hvordan forskjellene er i verden.*

Det er ikke urimelig å anta at dette pedagogiske aspektet i stor grad appellerer til kvinner, som tradisjonelt sett har hatt det overveiende ansvaret for barneoppdragelse. Selv om ingen av de andre informantene hadde konkret erfaring med fadderskap og barn, var det flere som sluttet seg til at fadderskap var godt egnet til slik bevisstgjørende bruk. Jeg mener dette kan knyttes til fadderbarnets "konkrete fremmedhet". Gjennom identifiseringen av konkrete, navngitte barn blir det enklere å framstille fattigdomsproblematikken på en håndgripelig og konstruktiv måte.

7.3 Personlig fadderskap som gavebytte

En egenskap ved personlige fadderskap som er vel så fremtredende som den personlige kontakten mellom fadder og fadderbarn, er at denne kontakten på mange måter tar form som et gavebytte. Som omtalt i kapittel 4.2.2 betrakter antropologen Maurice Godelier bistand som en moderne gaveinstitusjon som skiller seg fra det tradisjonelle gavebyttet på et vesentlig punkt: at det er upersonlig og anonymt. Luc Boltanski omtaler også private donasjoner til bistandsorganisasjoner som et fenomen der

The money goes far away; but the donor does not follow it. The bond created between the donor and the unfortunate is therefore minimal and abstract (Boltanski 1999:18).

Han tilføyer imidlertid en parentes som er særlig relevant i denne sammenhengen:

¹⁰⁴ Det er verdt å merke seg at datteren også uttrykker et forbehold med tanke på graden av "bekjentskap" med fadderbarnet.

Kapittel 7: Fadderbarnet

*(which is why organisations which collect money for children in the Third World, or in countries at war, often endeavour to organise a **reciprocal arrangement**, such as letters sent by the children to the donor)* (ibid:18, min utheving).

Personlige fadderskap har egenskaper som får bistand til å likne gavebytter i tradisjonell forstand, nettopp gjennom å skape personlig kontakt og gjensidighet i gaverelasjonen. Et personlig fadderskap er minst like mye en gaverelasjon som en pengerelasjon. *"Det som er viktig...og en del av Plan sine prinsipper, slik jeg forstår det (...) det er liksom det **ikke-økonomiske** ved det"*, sier Elin. Med unntak av Katrine, som ikke ønsker kontakt med fadderbarnet sitt, får hun støtte av alle fadderne med personlige fadderskap. Det er åpenbart at disse synes det er langt mer stas å snakke om den personlige kommunikasjonen med fadderbarnet enn om det månedlige økonomiske bidraget. Mens betydningen av den månedlige summen gjerne blir underspilt, som omtalt i kapittel 6.2, framstilles den personlige kontakten med fadderbarnet som både morsom og givende. Hege sier:

*Det er klart at alle mennesker i Norge tenker 'penger, penger, penger'. Men det er 220 kroner i måneden. Det er et spytt i havet, ikke sant (...) Pengene går ut av kontoen og jeg ser ikke noe mer til de. Jeg ser...jeg **får bare det tilbake** igjen liksom, med tegninger og bilder...rapporter. Det gir meg **mye mer** enn de hundrekronene i måneden.*

Den direkte gaverelasjonen til fadderbarnet – som skiller de personlige fadderordningene fra andre hjelpeordninger – er en egenskap som kan tenkes å appellere mer til kvinner enn til menn. At gaverelasjoner i senmoderne samfunn bærer preg av å være "feminiserte", er blant annet et poeng som trekkes fram av Viviana Zelizer (1994).¹⁰⁵ Jeg vil ikke gå nærmere inn på dette, men siden majoriteten av norske faddere er kvinner, mener jeg det er en relevant bemerkning å trekke inn. I det følgende vil jeg konsentrere meg om å vise hvordan Mauss' beskrivelser av gavebyttet som sosialt fenomen kommer til uttrykk i de personlige fadderskapene.

7.3.1 Ytelse og gjenytelse

I sitatet overfor kommer en av de mest fremtredende egenskapene ved gaverelasjonen fram, nemlig at det er et *bytte*. For at noe skal kunne karakteriseres som et gavebytte med Mauss' begreper må det som nevnt bestå av ytelse, mottakelse og gjenytelse, og er dermed avhengig av en form for direkte kontakt mellom giver og mottaker. Kontakten med fadderbarnet gjør et gavebytte mulig. Elin sier om fadderbarnet at *"nøyaktig **hvem** det er og sann, det er jo egentlig ikke så viktig, det er jo bare fordi at man føler at man får et eller annet **igjen**"*. Ingrid, som ikke har fadderbarn, sier at hun ved innmeldingen ba

¹⁰⁵ Se kapittel 4.2.2.

Kapittel 7: Fadderbarnet

om å bli fadder for et enkeltbarn, men at SOS barnebyer gjorde henne til fadder for en nyopprettet barneby i stedet. Det var nemlig der det var *"mest bruk for"* henne. Ingrid syntes dette var *"greit nok"*, og presiserer i ettertid at det kanskje var *"litt egoistisk"* av henne å ville *"vite navnet på den som får pengene"*. På spørsmål om hvorfor, svarer hun: *"Ja, for at en skal få mer **tilbake**, da, på en måte"*. At det å ville ha noe tilbake blir karakterisert som *"egoistisk"* er nok et eksempel på at gave- og bistandstematikken er tett knyttet til et fokus på hvilke motiver en har for å gi, og at dette tilfører giverrollen et visst ubehag.

Gavebyttets første komponent, *å gi*, er et yndet tema blant informantene med personlige fadderskap. Når det er snakk om å gi er ikke hovedfokuset på den månedlige pengesummen, men på de personlige gavene og forsendelsene til fadderbarnet. Flere av fadderne fortalte uoppfordret om gledene ved å finne små ting de kunne sende til fadderbarnet sitt. Fordi Plan (hvor alle med personlige fadderskap, bortsett fra Katrine, er faddere) ikke tillater gaver over 150 gram, gjelder det å finne små ting som fadderbarnet kan ha glede av. *"Jeg er veldig fornøyd med ordningen"*, sier Åse, *"det eneste jeg har litt problemer med er gavekjøping! (latter) Jeg kunne kanskje ønske meg at det kunne veie litt mer!"* Fantasien er det imidlertid ingenting i veien med; hun forteller at hun har sendt både fargeblyanter, kladdeblokk, t-skjorte, kalkulator, hårstrikker og en papirdukke. Å finne en gave som slår an hos fadderbarnet er viktig for Åse. Hun sier for eksempel

*Jeg husker – det første jeg sendte til henne var en sånn kosebamsse. Og det fikk jeg stor – det var stas. Den var ikke så stor vet du, for det er ikke stort du kan sende, men han var såpass tenker jeg [viser med hendene] Men den – å, den var det **veldig stas** med. Det var liksom sånn tydelig at det er ikke så veldig mye sånt de har. Nei, så det...Neida, så jeg prøver å sende litt sånne ting som jeg vet at hun kan **bruke**.*

Å finne personlige gaver (eller gaver med *bau*, som Mauss skriver) er også viktig for fadderne. Alle har for eksempel sendt bilder av seg selv. Magnus forteller:

*Så har jeg laget en litt sånn bildekavalkade til nå, da (...) Jeg holder på med et lite prosjekt på det (...) Det er bilder som viser at jeg har familie, og viser at jeg har venner, altså, jeg har tatt bilder av en kompis av meg som var bussjåfør og...litt sånn **morsomme ting**, da. Forteller han litt mer **konkret** om hva jeg gjør for noe, da (...) Jeg kjenner en person i hjembyen min som er kjendis, da, så tenkte jeg at jeg skulle ta bilde av han, og...det kan være litt stas da. Det er rart, når du er 7-8 år så er det veldig gøy, ikke sant.*

Andre varianter av personlige gaver er særnorske ting; Anne har for eksempel sendt en kalender med bilder fra Norge. Hege forteller at hun nettopp har fått vite at fadderbarnet liker å synge, og at hun derfor planlegger å sende nedover en sangtekst med noter til en sang hun selv liker:

Kapittel 7: Fadderbarnet

*Jeg vet jo ikke om de kan noter eller noengang lærer det. Men det kan jo hende at noen der i miljøet – et eller annet, sant – jeg vet ikke. At de kan noe med musikk eller sånt (...) Jeg hadde bare tenkt å finne en fin sangtekst. På engelsk. En som jeg synes er veldig fin. Og så skrive det, 'det er en sang som **jeg synes er veldig fin**, det er sånn musikk som **jeg hører på** liksom', og...Så det tenkte jeg at jeg skulle gjøre neste gang (latter). Ja, det er mye rart man kan sende ned til dem.*

Gaveutvekslingen med fadderbarnet gir fadderskapet et personlig og levende preg. Den andre delen av gavebyttet: å få gaver og tegninger i retur – blir beskrevet som minst like moro som det å gi. "Så fort jeg sender et brev så kommer han med et fort tilbake igjen", sier Magnus. "Så det virker som om han synes dette her er interessant". Alle fadderne som hadde mottatt gaver, bilder, brev og tegninger fra fadderbarnet viste det fram uoppfordret. Flere sa at de tok vare på alt de fikk, og noen hadde tilsendte gaver og tegninger på veggen. Anne hadde for eksempel en treøks på veggen som fadderbarnet hadde brent inn sirlige mønstre på. Hun fortalte også at døtrene hadde bilder av det første fadderbarnet i rammer på veggen før, og at de skulle henge opp bildet av det nåværende fadderbarnet på kjøleskapet. På spørsmål om hva hun ville sagt dersom hun skulle overtale noen andre til å bli fadder, svarer Hege:

*Nei...Altså, jeg ville jo først og fremst vist de tingene som jeg allerede har **fått**. Og...liksom...**bilder** – 'Jeg har fått bilder av han', og 'han har tegnet denne **tegningen** til meg' (...)*

Det personlige fadderskapet kan altså sies å være en veletablert gaverelasjon. Det er flere egenskaper som forsterker dette inntrykket. At Plan regulerer hvor mye fadderne kan sende til fadderbarnet, bidrar for eksempel til å redusere den materielle asymmetrien i relasjonen, og skaper større grad av balanse og gjensidighet. Flere faddere mener at dette er bra. Magnus sier for eksempel at han først og fremst har sendt brev, fordi:

*Jeg skal ikke være så veldig **overveldende** heller. Altså, jeg pleier å...når jeg forholder meg til mennesker så pleier jeg ofte å begynne litt stille da. Kanskje øke etter hvert, kan du si da. Det skal ikke virke...det kan virke som, hvis du er litt overveldende, at dette er veldig mye for å bøte på din dårlige samvittighet, at du driver på og hjelper (...) Men jeg kommer til å sende gaver og sånn til han, det gjør jeg. Men ikke sånn **overveldende med en gang**. For det skal ikke virke som om jeg presser min dårlige samvittighet ned, altså, det...Jeg tror **de også** ville ha begynt å lure litt på det.*

Å være "overveldende" er ikke passende innenfor gavebyttets normer fordi det kan gi mottakeren en følelse av forlegenhet. Magnus vil etablere en relasjon med fadderbarnet som er så balansert som mulig før han begynner å sende gaver, noe som tyder på en slags ydmykhet overfor gavebyttets spilleregler og evne til å knytte sosiale bånd. Elin forteller også at hun ikke vil sende "for mye" med en gang, noe som passer bra med Plans øvre grense på to årlige gaver til fadderbarnet:

*Fargestifter og sånne ting, det har jeg kjøpt, da. Så jeg tenkte jeg skulle pakke det en eller annen gang når jeg bare er ferdig med eksamen. Men...men...Jeg vil ikke sende **for mye for fort**, liksom (...) Fordi at da får jo ikke jeg...Jeg vil heller sende det, liksom, to ganger årlig. Siden jeg bare får*

Kapittel 7: Fadderbarnet

lov å sende det to ganger årlig. Fordi...hvis jeg sender liksom begge pakkene nå, sånn med en gang. Da går det liksom et år før jeg kan sende noe til neste gang.

At hun vil spre gavene utover i tid, er med på å befeste gavebyttet som en vedvarende sosial relasjon. Dette bidrar til å gjøre det personlige fadderskapet til noe mer enn en tradisjonell bistandsforbindelse.

7.3.2 Gaverelasjonen som en forpliktelse

Et annet aspekt ved det personlige fadderskapet som gjør det likt et gavebytte, er at det er *forpliktende*. Alle fadderne med personlige fadderskap sier for eksempel at kontakten med fadderbarnet gjør at det ville vært vanskelig å avslutte fadderskapet. På spørsmål om hun tror hun kommer til å avslutte fadderskapet noen gang, svarer Elin:

*Nei, jeg tror ikke jeg ville gjort det (...) Det kommer helt an på om han svarer eller ikke (...) Hvis han er en person som hater å skrive, så skal ikke jeg **tvinge han** til å gjøre det, liksom. Jeg blir ikke sur fordi om jeg ikke får svar fra han. Fordi det er en personlig sak. Men om han er en sånn som svarer – sånn jul og påske eller et eller annet sånn, ikke sant. Så hadde jeg **i alle fall** ikke klart det, altså. Men hvis han ikke svarer og jeg liksom får...ikke hører noe som helst. Sånn at det virker som om han faktisk ikke **bryr seg**. Så er det klart, da er det **lettere å avslutte det**.*

Med Mauss' begreper kan en si at både fadder og fadderbarn får et slags "tak" på hverandre gjennom å utveksle brev, bilder og gaver. Å bryte ut av en gaverelasjon er vanskelig, fordi de mottatte gavene er så nært knyttet til giveren. Elin gir uttrykk for at denne forpliktende følelsen meldte seg allerede da hun fikk den første informasjonen om fadderbarnet. To dager etter at hun hadde meldt seg som fadder via en pop-up-reklame på internett, fikk hun tilsendt en mappe fra Plan med slik informasjon:

*Og da klarer man liksom ikke **si nei** heller, fordi at der er det bilde av...sånn at...egentlig er man vel ikke **forplikta**...Når det er på internett, så er man vel egentlig ikke forplikta til noe som helst, men når du liksom allerede får **den** dokumentmappa i posten, som er bare sånn tjukk med **all mulig info** om hele opplegget, hele programmet...*

Stine, som tok et aktivt valg om å ikke ha et fadderbarn, begrunner det med at hun ville ha syntes det forpliktende aspektet var ubehagelig:

***Ikke** fadderbarn. Nei. Og det...det var jeg faktisk litt bevisst på med en gang, når jeg leste informasjonen (...) Jeg tenkte at: jeg har lyst til å bli dette her, men det er ikke sikkert jeg kan bli det så lenge, jeg må se økonomien an, og derfor vil jeg ikke ha **ett barn**. Fordi da tenkte jeg at: hva skjer da når...hvis...hvis en må si det opp – blir det **vanskelig** i forhold til det barnet?*

Det er liten tvil om at kommunikasjonen med fadderbarnet fungerer forpliktende. Dette kommer også til uttrykk gjennom at nesten alle fadderne med personlige fadderskap sier de får "dårlig

samvittighet” dersom de ikke er flinke til å sende brev. ”Jeg *sliter jo litt med det første brevet som jeg enda ikke har fått av gårde*”, sier for eksempel Anne. ”*Det ligger litt på samvittigheten*”. Men så tilføyer hun at ”*Det er jo litt bra og, da. Det gjør jo det at du engasjerer deg litt mere*”. At forpliktelsen på den ene siden kan føre til mer engasjement, men også oppleves som ubehagelig, som Stine sier, illustrerer gavebyttets dobbelthet, slik det ble beskrevet i kapittel 4.2.1.

7.3.3 Gaverelasjonen i en vestlig, senmoderne kontekst

Et personlig fadderskap har, som illustrert så langt, flere trekk som minner om et gavebytte. Som omtalt i teorikapitlet betrakter flere samfunnsvitere gavebytter som et opposisjonsfenomen til moderne *Gesellschaft*-pregede relasjoner hvor individualisme og anonym saklighet står sentralt. Spørsmålet i denne sammenhengen er om personlige fadderskap også kan ses på som et slikt opposisjonsfenomen. Med Elins ord er for eksempel ”*det ikke-økonomiske ved det*” noe av det fadderne med personlige fadderskap setter størst pris på. At ”ikke-økonomiske” gaverelasjoner har sterk appell i et samfunn der pengeøkonomien er så omseggripende, er ikke utenkelig.

Noe annet som styrker dette poenget, er at flere faddere sier at gaveutvekslingen med fadderbarnet bidrar til å sette deres egen, materialistiske hverdag litt i perspektiv. Mange legger vekt på at fadderbarnet er takknemlig over så *lite*. Åse var som nevnt overveldet over hvor glad fadderbarnet hadde blitt for å få en liten kosebamse, og presiserte senere at ”*de er fornøyd med **lite** de, og vi er ikke fornøyde med **mye** en gang*”. Hege sier også at ”*de tar til takke med så stakkars lite, vet du. Det er jo helt **utrolig**, hva som holder dem oppegående, på en måte*”. I fadderrelasjonen betyr små, personlige gaver mye – noe som kan representere en kontrast til ettertanke for mennesker som lever under kulturelle forhold der materialisme og egeninteresse står høyt i kurs.

Til tross for at det personlige fadderskapet på mange måter kan betraktes som en klassisk gaverelasjon, er det likevel også et faktum at gjensidigheten i relasjonen blir forstyrret av den store materielle ulikheten på giver og mottaker. På samme måte som denne satte visse rammer for fadderskapet som intim relasjon, setter den også rammer for fadderskapet som gaverelasjon. Det er ingen tvil om at fadderen er mer giver enn mottaker, for eksempel, eller om at det omvendte er tilfellet for fadderbarnet. Til tross for at den månedlige summen fadderen gir ikke går direkte til fadderbarnet, er likevel tanken at fadderbarnet indirekte og delvis skal dra nytte av denne. Selv om pengene ikke preger fadderrelasjonen like direkte som de små, personlige gavene som utveksles, er det

umulig å si at pengene *ikke* preger relasjonen overhodet. At en part har rollen som ”rik giver” og den andre parten har rollen som ”fattig mottaker”, fører til at fadderer må ta visse forholdsregler som kanskje ikke hadde vært nødvendig i et mer likeverdig gaveforhold. Dette kan for eksempel være en av grunnene til at noen faddere sier at de ikke vil være ”overveldende” i måten å relatere seg til fadderbarnet på. Den materielle forskjellen vanskeliggjør et rent gaveforhold, nettopp fordi ”*a gift to inferiors quickly slips into charity*”, som Viviana Zelizer (1994:78) påpeker.¹⁰⁶ Oppsummert kan en si at den personlige fadderrelasjonen balanserer mellom ren veldedighet og gavebytte, men at gaveelementet gir ordningene et originalt og levende preg. Fadderskapet gjør upersonlige bistandsrelasjoner til et personlig gaveprosjekt, og dette er en egenskap majoriteten av fadderne setter stor pris på.

7.4 Oppsummering

Kontakten med fadderbarnet har tre egenskaper som kan sies å virke tiltrekkende på fadderne i datamaterialet. For det første fungerer fadderbarnet som et konkret eksempel på hvordan pengene fadderer gir blir brukt. For det andre bidrar fadderbarnet til å skape en viss form for personlig nærhet som reduserer følelsen av avstand og anonymitet, og for det tredje muliggjør kontakten med fadderbarnet en gjensidig gaverelasjon.

I en diskusjon av hvordan det personlige fadderskapet kan relateres til det klassiske spenningsforholdet mellom *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* er det – utfra diskusjonene i dette kapitlet – mulig å påstå at ordningene representerer en slags anti-*Gesellschaft*-tendens. Dette manifesterer seg for det første i ønsket om personlig kontakt, og for det andre i måten denne kontakten utspiller seg på: som en gjensidig gaverelasjon.

Likevel er dette ikke noe uttømmende bilde. Det første – ønsket om personlig kontakt – kan for eksempel bare delvis forstås med Sennetts beskrivelser av hvordan intimisering fungerer som en *Gemeinschaft*-tendens i senmoderne samfunn. Flere funn i materialet tyder på at fadderbarnets ”konkrete fremmedhet” tiltrekker fadderne vel så mye som løfter om intimitet. At denne formen for personifisering appellerer til fadderne, skyldes nok et ønske om en viss form for nærhet, men ikke nødvendigvis en intim form. Nærheten ser mer ut til å ligge i det personlige eksemplets kraft – ikke

¹⁰⁶ Se kapittel 4.2.2.

Kapittel 7: Fadderbarnet

bare til å framvise konkrete resultater av den månedlige pengesummen, men også til å ”bringe verden litt nærmere”, som en informant sier. Kontakten med fadderbarnet kan sies å omrokkere på Marshall Sahlins’ avstandsbetingede ”morske sfærer”, gjennom å opprette et slags upersonlig bekjentskapsforhold. Det er ikke mer enn et navn, et ansikt og minimalt med informasjon som skal til for å skape en personlig form for ”fremmedhet” og tilføre den i utgangspunktet anonyme bistandsrelasjonen et levende og egenartet særpreg. En hovedkonklusjon på bakgrunn av mitt materiale er altså at personlige fadderskap ikke nødvendigvis er et så ensidig produkt av sentimentalisering og intimisering som en kan få inntrykk av gjennom markedsføring og medieframstillinger. I så fall stemmer dette godt overens med Jamiesons poeng om at den store betydningen intimiseringstendenser ofte tillegges, like mye skyldes et økt offentlig fokus som en reell forandring i enkeltindividers personlige liv¹⁰⁷.

Det personlige fadderskapet tar også form som et gjensidig gavebytte. Som vist er det en rekke egenskaper ved ordningene som likner en slik bytterelasjon. Jeg vil hevde at disse gave-egenskapene – mer enn en intim form for nærhet til fadderbarnet – kan forstås i et slags anti-*Gesellschaft*-perspektiv. At fadderne er så mye mer opptatt av de små, personlige gavene enn av den månedlige pengesummen i samtalerne med meg, er et godt eksempel på dette. Gavene knytter bånd mellom giver og mottaker, toner ned det anonyme, økonomiske aspektet og krydrer veldedighetsrelasjonen.

Likevel ser det ut til å være et faktum at asymmetrien i fadderrelasjonen kompliserer både gave- og personifiseringsaspektet. Nesten alle fadderne gir uttrykk for et visst ubehag i forbindelse med dette, som særlig manifesterer seg i høy bevissthet omkring motivene for å inngå et personlig fadderskap. Det er særlig følelsen av å skulle få noe ”tilbake” som plager fadderne. Dette assosieres med en slags egoisme og anti-generøsitet som setter giverrollen i et uheldig lys. Jeg vil hevde at dette ikke bare er et uttrykk for motiv-fokuset som ofte knytter seg til frivillig innsats, men også for vanskelighetene med å forholde seg til den globale fattigdommen, som beskrevet i kapittel 6. De store materielle ulikhetene blir ekstra tydelige i det personlige fadderskapet fordi det er en direkte relasjon mellom to individer med sprikende økonomiske forutsetninger. Kritikken av de personlige fadderordningene som ble beskrevet i kapittel 2, dreide seg også delvis om at ordningene legger til rette for asymmetriske avhengighetsbånd mellom givere og mottakere. Med bakgrunn i gaveteorien kan en

¹⁰⁷ Se kapittel 4.3.2.

Kapittel 7: Fadderbarnet

innvende mot denne kritikken at det er et aspekt som inngår i alle veldedighetsformer. Fadderskapet gjør bare aspektet mer *synlig*, fordi det er en direkte, personlig relasjon. Dette betyr ikke nødvendigvis at ordningene er uproblematisk, men tydeliggjør hvor fokuset for debatten bør ligge.

8 Avslutning

Blant fadderne i mitt materiale er fadderskapet en bistandsform som ser ut til å appellere av to hovedgrunner. I en situasjon der den globale fattigdomsproblematikken framstår som både overveldende og uhåndterlig, gir for det første fadderskapet en kjærkommen visshet om at hjelpen *nytter* eller *gir resultater*. Dette skyldes at det er en vedvarende og forpliktende giverordning, som over tid synliggjør forbedrede levekår for konkrete individer eller grupper. For det andre bidrar den personlige kontakten med fadderbarnet til å gjøre giver/mottaker-relasjonen mer familiær og gjensidig. Mens tradisjonelle bistandsformer er anonyme og økonomiske, er fadderskapet personlig og gave-preget. Som giverpraksis kan fadderskapet karakteriseres som både levende og lærerikt.

Likevel framstår ikke giverrollen som ukomplisert å innta – kanskje spesielt ikke når giver og mottaker står i et så direkte forhold til hverandre som de gjør i det personlige fadderskapet. I det følgende vil jeg sammenfatte to spenningsforhold fra fadderintervjuene som både sier noe om hvilke sider ved fadderskapet som verdsettes av fadderne, men også noe om egenskaper som kan være problematiske. Disse har jeg kalt forholdet mellom *handling og sentimentalitet* og forholdet mellom *nærhet og avstand*. Først vil jeg imidlertid oppsummere hvordan fadderskapet som bistandsform kan forstås innenfor en senmoderne, samfunnsmessig kontekst.

8.1 Sosialt ansvar i den vestlige senmoderniteten

Som samfunnsfenomen vil jeg hevde at fadderskapet vanskelig kan forstås som et produkt av individualismen og egeninteressen som ofte blir knyttet til moderne, vestlige samfunn, og som er sentrale egenskaper ved det klassiske *Gesellschaft*-begrepet. I Iain Wilkinsons analyse av hvilken rolle sosialt ansvar og medfølelse spiller i senmoderne samfunn, hevder han at:

The time is long overdue for sociology to revise its one-sided characterization of modernity as an age of economic rationality and naked self-interest, and rather to understand it as involving large numbers of people in feelings for humanity that impassion a desire for social justice (Wilkinson 2005:108).

Som han påpeker er den klassiske sosiologien dominert av en holdning om at vi lever i en tid der

(...) relentless pursuit of profit and cold calculating forces of rationalization leaves no public space for the emotional warmth of community, neighbourliness and compassion. On this account, a self-sacrificing ethic of brotherly/sisterly love is held to be a purely private consideration (...) (ibid:108).

Kapittel 8: Avslutning

På den annen side skal det ikke stikkes under en stol at det finnes deler av den klassiske sosiologien som legger medfølelse og kollektivt ansvar en viss sosial betydning,¹⁰⁸ og at selv om troen på det moderne, formålsrasjonelle individet er stor, er den ikke altoverskyggende. Durkheim skriver for eksempel i *Selv mordet* at ulike sosiale strømninger

(...) oppstår, forsvinner, beveger seg i en evig kretsgang, støter sammen og blander seg med hverandre på tusen ulike måter (...) Iblant svinger det [samfunnet] over i total individualisme, fulgt av en periode hvor tyngdepunktet ligger på sosiale og filantropiske mål (Durkheim 1997:174-5).

Som omtalt i teoridelen av oppgaven er det også slik at veldedighet og filantropi har en minst like lang historie som moderne individualisme og egeninteresse.¹⁰⁹ Det er faktisk ikke umulig at økt omtanke for andre kan ses på som en *konsekvens* av – eller motreaksjon til – samfunnsmessige prosesser som oppmuntrer til egoisme og profitt på andres bekostning. I en senere passasje fra *Selv mordet* påpeker Durkheim for eksempel interessant nok at *"den sivilisasjonen som skaper egoisme- og anomitendenser utvikler og forfiner også individenes nervesystemer og gjør dem overdrevent følsomme"* (Durkheim 1997:182). Kanskje er dette en av årsakene til den paradoksale globale situasjonen som Iain Wilkinson beskriver slik:

At the same time as we are living through the most violent and destructive time for which we have record, it is possible to argue that never before have human societies been so prepared to acknowledge the hurts we inflict upon one another and respond with compassion towards the suffering of strangers in distant lands (Wilkinson 2005:145).

Han framhever det økte offentlige fokuset på menneskerettigheter, ekspansjonen av den frivillige sektoren og det stadig voksende antallet NGOer¹¹⁰ som betegnende for en slik tendens. I henhold til drøftingene tidligere i denne oppgaven må fadderordningene også kunne sies å falle innenfor en slik samfunnsmessig strømning. Det kom tydelig fram at faddernes sosiale ansvar og medfølelse strekker seg utover den rent private sfæren, og at fattigdom blir tatt alvorlig, også når den befinner seg langt borte.

¹⁰⁸ Synet på moderne individer som formålsrasjonelle, kalkulerende og uavhengige aktører har også møtt stor motstand av senere samfunnsvitere (se f.eks. Bourdieu & Wacquant 1995, Joas 1987).

¹⁰⁹ Se kapittel 4.1.1.

¹¹⁰ Non Governmental Organisations

Kapittel 8: Avslutning

Mitt datamateriale underbygger også påstanden om at kollektivt ansvar manifesterer seg i en relativt *ny* form i senmoderne samfunn, gjennom det Wilkinson kaller en *"internationalization of conscience"*. Dette kan spores tilbake til tre fenomener som jeg introduserte i oppgavens innledning, nemlig økt materiell kløft mellom den rike og fattige delen av verden, globalisering og massemedias omseggripende rolle i samfunnet. Det er mulig å hevde at disse fenomenene gjør fattigdomsproblemet til noe vestlige individer i enda større grad enn før er tvunget til å *forholde seg til*. I tråd med sosiologen John Thompson vil jeg hevde at massemedia som informasjonsformidler spiller en avgjørende rolle i denne sammenhengen. Han hever at massemediene har

(...) medvirket til at sette en vis "demokratisering av ansvarligheden" i gang, forstået således at omtanke for fraværende personer bliver en større og større del av dagliglivet for flere og flere mennesker. Det er svært at se billeder af civile ofre for en militærkonflikt eller af børn der dør af underernæring, uden at føle at disse menneskers tilstand – i en vis forstand og til en vis grad – er noget vi bør bekymre os om (Thompson 2001:286, mine uthevninger).

Denne påstanden stemmer godt overens med funn fra mitt materiale som ble beskrevet i kapittel 5 og 6. Fadderskapet kan tolkes som en slags måte å navigere på i mylderet av informasjon om den overveldende globale fattigdommen, som unektelig framprovoserer et krav om moralsk handling. Fadderordningenes styrke i denne sammenhengen ser ut til å være at de tilbyr enkle og konkrete handlingsmuligheter som gjør moralsk handling overkommelig: det dreier seg om "å gjøre *noe* (ikke alt)" og "å hjelpe *noen* (ikke alle)", som beskrevet i kapittel 5.2. At informantene er så opptatte av å finne en meningsfull måte å handle på, gjør at funnene i materialet støtter Wilkinsons påstand om at

(...) to claim that that societies are now displaying signs of 'compassion fatigue' or heightened 'states of denial' is to advance an extremely one-sided view of our social history (Willkinson 2005:144-5).

Når det er sagt, er det også funn i datamaterialet som tyder på at det å forholde seg til den globale fattigdommen ikke er noen enkel sak, og at det å inngå et fadderskap ikke løser alle bekymringer som oppstår i møte med denne. John Thompson påpeker for eksempel at:

Det ville være naivt at forestille sig at denne gryende ansvarsfølelse er andet end et meget usikkert grundlag for en fornyelse af den praktisk-moralske tænkning på tærsklen til det tyvende århundrede. Vi ved alle hvor skrøbelig denne ansvarsfølelse over for fraværende kan være, hvor forbigående disse stik af dårlig samvittighed kan være (...) Frem for alt ved vi at der er en gabende afgrund mellem på den ene side ansvarsfølelsen og på den anden side viljen og evnen til at skride til virksom handling (Thompson 2001:287, mine uthevninger).

Dette stemmer godt overens med drøftingene fra kapittel 6.1, hvor det kom fram at fadderne reflekterer mye omkring spenningsforholdet mellom *krav til* og *barrierer for* handling i møte med den

globale fattigdommen. Forholdet mellom disse kravene og barrierene står fram som et moralsk dilemma. Dilemmaet innebærer at selv om viljen til moralsk handling er stor, er denne – med Boltanskis ord – rettet mot en *"collection of unfortunates who are not there in person"* (Boltanski 1999:13), noe som på ulike måter gjør handling vanskelig. Blant informantene var det to handlingsbarrierer som særlig ble omtalt som problematiske: *overveldelse* og *avstand*. Disse to barrierene kan sies å danne utgangspunktet for to spenningsforhold som gjennomsyrrer materialet som helhet, og som jeg vil oppsummere i det følgende. For det første dreier overveldelse som handlingsbarriere seg om at det er vanskelig å "ta innover seg" informasjon om menneskelige lidelser uten å henfalle til overdreven sentimentalitet. Dette danner grunnlaget for spenningsforholdet mellom *handling* og *sentimentalitet*. For det andre dreier avstand som handlingsbarriere seg om at det er vanskelig med moralsk handling i en situasjon der de lidende befinner seg langt unna ikke bare rent fysisk, men også på den måten at de er ukjente. Jeg har vist flere eksempler på at fadderne ønsker en form for nærhet i giver/mottaker-relasjonen, men at den iboende asymmetrien i relasjonen også bremser for stor grad av slik nærhet. Dette danner grunnlaget for spenningsforholdet mellom *nærhet* og *avstand*.

8.2 Forholdet mellom handling og sentimentalitet

Hvordan en skal forholde seg til vissheten om den enorme, globale fattigdommen kan sies å være det utslagsgivende spørsmålet for spenningsforholdet mellom handling og sentimentalitet. På den ene siden blir det argumentert for at et visst emosjonelt engasjement i fattigdomsproblematikken både er naturlig og nødvendig. Flere informanter betrakter som nevnt et minimum av emosjonalitet som en *forutsetning* for moralsk engasjement. Fadderorganisasjonene spiller også mye på emosjonelle strenger i markedsføringen av ordningene, og umiddelbart kan det være lett å få inntrykk av at ordningenes appell kan tilskrives dette følelsesladde fokuset.

I henhold til mine funn ser dette emosjonelle fokuset imidlertid ut til å ha sterkere feste i markedsføringen av ordningene enn blant fadderne selv. Til tross for at fadderne omtaler en viss grad av emosjonalitet som nødvendig, er det også flere ytringer som tyder på et ønske om en mer anti-sentimental tilnærming til fattigdomsproblematikken. Nesten alle informantene gir uttrykk for at emosjonelle reaksjoner ikke må gli over i såkalt sinnelagsfiksert og sentimental *ynke*. I tråd med Boltanskis diskusjoner ønsker de heller å innta rollen som *"handlende aktør"* enn som *"beveget tilskuer"* i måten å forholde seg til fattigdom på. En sentimental holdning blir sett på som uheldig nettopp fordi den drar fokus vekk fra spørsmålet om hva som kan *gjøres*. Blant mine informanter har altså ikke

Kapittel 8: Avslutning

politics of pity en så dominerende posisjon som en kan få inntrykk av i Boltanskis drøftinger av måter å relatere seg til lidelser langt unna på. Faddernes forhold til den sentimentale *ynken* må i det minste kunne sies å være ambivalent. Synet på sentimentalitet som et utbredt samfunnsfenomen finnes også i Sennetts analyse av det sinnelagsfikserte intimsamfunnet, men heller ikke dette kan brukes som en uttømmende karakteristikk på funnene fra datamaterialet. Et av Sennetts hovedpoenger var nettopp at et sentimentalt motivfokus kan ødelegge en velfungerende offentlighet, fordi det tar oppmerksomheten vekk fra nødvendige handlingsprioriteringer og saklig objektivitet. Dette later i større grad til å være en bekymring informantene deler med Sennett, enn en beskrivelse som passer på dem selv.

Ønsket om dreining fra sentimentalitet til handling manifesterer seg på flere måter i datamaterialet. Ett eksempel er vektleggingen av at ”rettferdig bistand” er bedre enn ”patroniserende veldedighet”, som innebærer en viss stakkarsliggjøring av mottakerne. Et annet eksempel er ønsket om hverken å glorifisere giverrollen eller fokusere på ”edelheten” ved egne motiver. Det mest slående eksemplet på en slik dreining er imidlertid hvordan mening skapes gjennom innsnevringen av handlingsmuligheter som kommer til uttrykk i argumentene om å gjøre *noe* og hjelpe *noen*. Dette bekrefter nok en gang disse resonnementenes sentrale posisjon i datamaterialet. Argumentene framstår som overkommelige handlingsløsninger i en situasjon hvor det er lett å gi etter for emosjonelle reaksjoner på overveldende informasjon, og skaper heller en følelse av å ha konkret innvirkning på noe.

8.3 Forholdet mellom nærhet og avstand

Spørsmålet som ser ut til å virke utløsende for refleksjon omkring forholdet mellom nærhet og avstand er hvordan en skal forholde seg til lidelse når denne rammer ukjente mennesker som i tillegg befinner seg langt borte. Spørsmålet er nært knyttet til spørsmålet om sentimentalitet, nettopp fordi emosjonelt engasjement er lettere i en situasjon der lidelse inntreffer i nærheten av en selv. I henhold til diskusjonene tidligere i oppgaven er det to faktorer som er avgjørende for nærhet/avstandsdimensjonens betydning for sosialt engasjement, og som fadderskapet på ulike måter kommer i møte:

1. *Fysisk avstand*. De personlige fadderskapene gjør noe med avstandsdimensjonen gjennom å vise til konkrete resultater for navngitte mottakere av faddernes økonomiske bidrag. Selv om Peter Singer hevder at det ikke er noen god logisk grunn til at avstand skal spille noen rolle for ansvarsfølelsen,

Kapittel 8: Avslutning

kan det, som Luc Boltanski påpeker, innvendes at det er lettere med moralsk handling i en situasjon der en har muligheten til å gripe inn praktisk og konkret. Fadderskapet gir en følelse av at slik inngripen er mulig.

2. *Bekjentskap* eller *identifikasjon*. Kontakten med fadderbarnet skaper en form for personlig nærhet, og Marshall Sahlins' poeng om at det er et proporsjonalt forhold mellom bekjentskap og kollektiv ansvarsfølelse gjenspeiles i flere av faddernes utsagn. Flere trekk ved det personlige fadderskapet gjør at relasjonen blir mer familiær, noe fadderne med personlige fadderskap setter stor pris på. Fadderskapene bærer i noen tilfeller preg av en viss form for intimitet, men det to andre egenskaper som i størst grad bidrar til å gjøre relasjonen mer nær og personlig:

a) Fadderbarnet som en *"konkret fremmed"*. Gjennom å framstå som et navngitt, enkeltstående individ tilfører fadderbarnet fadderrelasjonen en *"konkret fremmedhet"* som bringer partene nærmere hverandre og gir fadderskapet en personlig form som har lite med intimitet å gjøre. Simmel illustrerer at relasjonen til den fremmede både er nær og fjern på en gang; nær på den måten at det er et konkret individ man kan identifisere seg med, og fjern fordi denne identifikasjonen skjer på grunnlag av allmenne trekk som omfatter alle mennesker.

b) Fadderbarnet som *den andre parten i en gjensidig gaverelasjon*. Som illustrert har den personlige fadderrelasjonen flere egenskaper som likner gavebytter i tradisjonell forstand. Gaverelasjonen knytter personlige bånd mellom giver og mottaker, og kan tolkes som et forsøk på å gjøre relasjoner som i utgangspunktet er upersonlige og økonomiske til noe *annet enn* nettopp det. Et personlig fadderskap kan dermed også ses på som et slags opposisjonsfenomen til egenskaper ved det anonyme pengesamfunnet, slik Simmel beskriver det.

Disse to egenskapene reduserer ikke bare graden av sosial avstand; de gjør også fadderskapet til en original og lærerik måte å gi på. Til tross for at de personlige fadderskapene har slike egenskaper, ser det likevel ut til å være et faktum at stor grad av nærhet i relasjonen mellom fadder og fadderbarn vanskeliggjøres på grunn av asymmetriske roller og stor materiell ulikhet. Nesten alle fadderne gir uttrykk for at de ikke ønsker et *for* nært forhold til fadderbarnet, fordi dette ville føles ubehagelig. Dette kan forklares med Viviana Zelizers poeng om at gave- og pengeoverføringer må tilpasses graden av intimitet og likhet i en relasjon. Selv om fadderskapet har klare elementer av gjensidighet

og gavebytte, er det fremdeles en organisert, veldedig relasjon mellom en giver som er voksen og en mottaker som er et barn. Det er dette misforholdet som oftest blir trukket fram når fadderne gir uttrykk for at de vil reservere seg mot stor grad av personlig kontakt med fadderbarnet.

8.4 Konkluderende kommentarer

Med utgangspunkt i de tre foregående kapitlene er det mulig å si at fadderordningenes *appell* framstår som et opposisjonsfenomen til egenskaper ved det klassiske *Gesellschaft*-begrepet på to måter: for det første gjennom å være et uttrykk for sterk sosial medfølelse og kollektivt ansvar; for det andre gjennom å gjøre et fenomen som i utgangspunktet er upersonlig, mer gjensidig og familiært. Dette innebærer selvsagt ingen avvisning av at individualisering og nyttemaksimering er betydelige samfunnsfenomener, men kan fungere som en påminnelse om at sosiale drivkrefter med motsatt fortegn kan eksistere på samme tid. Til tross for at sosiologien i stor grad har konsentrert seg om hvordan sosiale relasjoner "*are disciplined by the rules of rationalisation and unbridled pursuit of economic gain*", som Wilkinson hevder, bør en også "*look at the possibilities that exist **alongside these conditions** for human benevolence to remain an active force within the public domain*" (Wilkinson 2005:134, min utheving). En av mine sentrale påstander er som nevnt at en slik global ansvarsfølelse har særlig gode vilkår i en situasjon der en mer enn noengang før blir eksponert for informasjon om lidelser langt unna gjennom moderne massemedier. Fadderskapet tilpasser seg givere som befinner seg i en slik situasjon gjennom å innskrenke giverhandlingen til et konkret, overkommelig prosjekt. På den måten kan fadderskapet si noe om opplevde muligheter for moralsk handling i den vestlige senmoderniteten: Å gjøre *alt* ses på som umulig, men det er mulig å gjøre *litt*.

Som giver-*praksis* oppleves fadderskapet både som meningsfylt og lærerikt. På den andre siden er det tydelig at informantenes refleksjoner omkring fadderskapet – med hensyn til spenningsforholdene handling/sentimentalitet og nærhet/avstand – inneholder enkelte dilemmaer. Hovedbekymringen er at fadderskapet ikke skal bli *for* sentimentalt eller intimt. Ubehaget som knytter seg til stor grad av sentimentalitet og intimitet skyldes særlig at dette kan skape en følelse av at fadderskapet er motivert utfra et ønske om å "*få noe tilbake*" eller for å "*demonstrere sin egen godhet*", som to informanter uttrykker det. Flere informanter uttrykker en engstelse for at giverhandlingen skal bli for sinnelagsfiksert. Refleksjonsnivået omkring disse temaene er høyt blant fadderne, og det kan tenkes at dette er noe som er karakteristisk for mine informanter som gruppe. At de i det hele tatt har takket ja til å la seg intervju kan for eksempel tyde på at fadderskapet er noe de er opptatte av og har tenkt mye på.

Kapittel 8: Avslutning

Dette er et relevant punkt for materialets generaliserbarhet; det er ikke sikkert at det høye refleksjonsnivået gjenspeiles blant alle norske faddere.

Likevel er det ambivalente forholdet til giverhandlingen så gjennomgripende i materialet at det etter min oppfatning ville være merkelig om det overhodet ikke finnes slike tendenser blant faddere i sin alminnelighet. Ambivalensen gjenspeiles også, som omtalt i kapittel 2, i mye av den offentlige kritikken som har blitt rettet mot fadderordningene. Atle Sommerfeldt påpekte for eksempel at organisasjonene ikke bare har et ansvar for å samle inn mest mulig penger, men også for å danne holdninger blant giverne. Terje Tvedt (1995:9) hevder også at medie-promoterte innsamlingsaksjoners viktigste samfunnsmessige betydning ikke er hva pengene fører til av utvikling i mottakerlandene, men hvordan norsk selvoppfatning og verdensbilder påvirkes her i landet:

I en epoke da nasjonal sjåvinisme, religiøs intoleranse og irrasjonalitet sprer seg, er det en sjelden manifestasjon av kollektiv uegennytte og rasjonalitet; det er en samfunnsakt som peker mot en mer hensynsfull og opplyst verden hvor folk ser på miljø- og utviklingsproblemene som globale problemer (ibid:7).

Tvedts hovedpoeng er at selv om intensjonene bak slike aksjoner er de beste, er de ofte basert på et sinnelagsetisk perspektiv som er utilstrekkelig. Dette betyr rett og slett at gode intensjoner ikke er nok til å gjøre aksjonene til en ensidig ”god sak”. Nettopp fordi intensjonene er gode, hevder han, har det blitt svært vanskelig å kritisere aksjonene:

Aksjonene bidrar til å skape taus enighet om fundamentale utviklingsmål i Norge, fordi det på samme tid er et mobiliserende og disiplinerende rituale (...) Det skapes mening som legger fundamentale rammer både for forståelse og kontroll i en handlingssituasjon hvor distanse og kritikk er vanskelig. For hvem vil vel sette innsamlingsresultatet i fare med kritiske spørsmål – dvs. ødelegge for en God Sak? (ibid:15)

Bistandsorganisasjonenes innsats betyr selvsagt ”forskjellen mellom liv og død, mellom helse og sykdom, mellom analfabetisme og skolegang” (ibid:18) for tusenvis av mennesker, men dette er i følge Tvedt bare en del av helhetsbildet. Hovedpoenget er at måten bistand blir presentert på i norsk offentlighet får konsekvenser for hvordan nordmenn vil tenke omkring utviklingsspørsmål, og at sinnelagsperspektivet ikke bør bli det dominerende aspektet ved giverhandlingen.

Fordi denne kritikken av sinnelagsfiksert giverkultur også gjenspeiles i mine informanters holdninger, er det godt mulig at dette kunne fungert som et interessant korrektiv for fadderorganisasjonene. I tillegg til at kritikken har et etisk aspekt, har den kanskje også et rent praktisk: Det er ikke sikkert at

Kapittel 8: Avslutning

organisasjonene hadde hatt så mye å tape på å dempe fokuset på sentimentalitet og intimitet. Fokuset ser i hvert fall ut til å bli tillagt større betydning i markedsføringen av ordningene og i enkelte av organisasjonsrepresentantenes utsagn – enn blant denne oppgavens informanter. Spriket mellom fadderorganisasjonenes og faddernes vektlegging av fadderskapets emosjonelle sider, kan også tas som et tegn på at organisasjonenes praksis bærer preg av en markedslogikk,¹¹¹ mens fadderne selv er mer ”gave”-orienterte og mindre sentimentale.

Etter min oppfatning må dette funnet kunne sies å ha relevans også utover denne studiens informanter. Som Bent Flyvbjerg (2004) påpeker, har et *falsifiserende* eksempel potensiale for å si noe om etablerte sannheter på et generelt, samfunnsmessig nivå. Dette kan illustreres ved følgende utsagn: Dersom noe *ikke* er gyldig for et enkeltstående case, er det *ikke* gyldig for alle case. Flyvbjerg refererer til filosofen Karl Poppers tankeeksperiment om at det ikke er mer enn en enkelt sort svane som skal til for å avvise forestillingen om at alle svaner er hvite, og overfører dette til kvalitative datas generaliseringsevne på følgende måte:

The case-study is well suited for identifying 'black swans' because of its in-depth approach: What appears to be white often turns on closer examination to be 'black' (ibid:8).

Overført til denne studien er det mulig å hevde at fadderskapet som bistandsform ikke nødvendigvis er så sentimentalt som en kan få inntrykk av gjennom offentlige kanaler. Det er i hvert fall ikke utpregede egenskaper ved *alle* fadderskap. Å gå videre med denne problematikken i en kvantitativ undersøkelse blant norske faddere, kunne vært et interessant utgangspunkt for videre forskning. Hvorvidt fadderskapsreklamenes tilgjengelighet og fokus på handlingsmuligheter¹¹² er like avgjørende for fadderrekrutteringen som det sentimentale aspektet, kunne for eksempel vært interessante hypoteser å gå videre med. Siden så mange faddere er kvinner, kunne det også vært interessant å se nærmere på hvilken rolle kjønn spiller i denne sammenhengen.

En annen relevant problemstilling for videre forskning – som overhodet ikke har blitt utforsket i denne oppgaven, men som kan ses på som en forlengelse av ønsket om å ikke dvele ved sentimentale sider ved giverkulturen – er hvordan fadderordningene fungerer for mottakerne. Som omtalt i kapittel 2 har de personlige fadderordningene blitt beskyldt for å ha flere uheldige konsekvenser for

¹¹¹ Bruken av emosjonelle virkemidler er et ledd i organisasjonenes rekrutteringsstrategi. Se kapittel 2.

¹¹² Se kapittel 5.1.

Kapittel 8: Avslutning

mottakerne, både i form av ulikhet og misunnelse innad i mottakersamfunnene, umyndiggjøring av fadderbarnas biologiske foreldre og dannelse av avhengighetsskapende bånd overfor giverne. Hvorvidt fadderordningene har slike ”utilsiktede konsekvenser” kunne for eksempel vært et utgangspunkt for en slik studie. Fordi fadderordningene er et fenomen som innbyr til så mange moralske diskusjoner av denne typen, og fordi det er gjort så lite forskning på feltet tidligere, har økt vitenskapelig kunnskap et stort potensiale for å tilføre debattene omkring ordningene nye, betydningsfulle perspektiver.

Litteraturliste

Amadou, Christine (2003): Gi så det svir! Barmhjertighetens tvetydighet. I: *Solidaritetsens Grenser. Arr. Idéhistorisk tidsskrift*, nr.3/4

Arendt, Hannah (1990 [1963]): *On Revolution*. London: Penguin Books

Bailey, F.G (1971): *Gifts and Poison. The Politics of Reputation*. Oxford: Basil Blackwell.

Bauman, Zygmunt (1995): *Postmodern etik*. Göteborg: Bokforlaget Daidalos AB

Bauman, Zygmunt (1998): *Globaliseringen og dens menneskelige konsekvenser*. Oslo: Vidarforlaget

Bauman, Zygmunt (2004): *Work, Consumerism and the New Poor*. Buckingham: Open University Press

Bauman, Zygmunt (2005): *Forspildte liv. Moderniteten og dens utstødte*. København 2005: Hans Reitzels forlag

Boltanski, Luc (1999): *Distant Suffering. Morality, Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press

Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loïc J.D (1995): *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Samlaget

Brehm, Vicky og Gale, Julie (2000): Child Sponsorship. A Funding Tool for Sustainable Development? I: *Informed. NGO Funding and Policy Bulletin 3*. Oxford: INTRAC (tilgjengelig på http://www.intrac.org/resources_database.php?id=244)

Christensen, Karen (1998): I skyggen af Hellevik. Om utfordringer ved at arbeide empirinært. I: Christensen et. al: *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlaget

Christensen, K, Jerdal, E, Møen, A, Solvang, P, og Syltevik, L (1998): Forskningsprosessen og praktisk kunnskap. I: Christensen et. al: *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlaget

Degnbol Martinussen, John (1994): *Samfunn, stat og marked. En kritisk gjennomgang av teorier om utvikling i den 3. verden*. Oslo: Pax forlag A/S

DFID & BBC (2002): *Making Sense of the World. A joint BBC News - DFID study of public perceptions of television news coverage of developing countries*. London: DFIF & BBC (tilgjengelig på <http://www.unige.ch/iued/wsis/DOC/163EN.PDF>)

Durkheim, Emile (1997 [1897]): *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal

Finkelkraut, Alain (1998): *The Future of a Negation: Reflections on the question of genocide*. Lincoln: University of Nebraska Press

Flyvbjerg, Bent (2004): Five misunderstandings about case-study research. I: *Sosiologiske tidsskrift* 2/04

Glaser, B.G. og Strauss, A.L (1999 [1967]): *The Discovery of Grounded Theory*. New York: Aldine de Gruyter

Godelier, Maurice (1999): *The Enigma of the Gift*. Cambridge: Polity Press

Goffman, Erving (1967): *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behaviour*. New York: Pantheon Books

Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget

Hammersley, M (1990): *Reading Ethnographic Research: A critical guide*. London: Longmans

Hessen, Dag O og Hylland Eriksen, Thomas (1999): *Egoisme*. Oslo: Aschehoug

Hellesnes, Jon (2002): *Maska bak andletet. Om veremåtar, ideologi og filosofiske antropologi*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Howard, Jonathan W (1998): *A Journey of Hope – The History Of Plan International 1937-1998*. Plan International.

Jamieson, Lynn (1998): *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press

Jerdal, Else (1998): Forskning som oppdagelsesreise. I: Christensen et. al: *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlaget

Joas, Hans (1987): Symbolic Interactionism. I: Giddens, Anthony og Turner, Jonathan H: *Social Theory Today*. Cambridge: Polity Press

Johansen, Line (2003): *Rhetoric and Reality. A Qualitative Study of the Use of Participation and empowerment in a Development Project. The Case of LWF Program Cambodia*. Master's Dissertation in Sociology: University of Bergen

Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal

- Lasch, Christopher (1979): *The Culture of Narcissism. American Life In An Age of Diminishing Expectations*. New York: W.W. Norton & Company
- Levin, Irene og Trost, Jan (2005): *Hverdagsliv og samhandling. Med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget
- Liland, Frode og Kjerland, Kirsten Alsaker (2003): *Norsk utviklingshjelps historie 3: 1989-2002: På bred front*. Bergen: Fagbokforlaget
- Mauss, Marcel (1995 [1950]): *Gaven. Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen
- Miller, J. og Glassner, B (1997): 'The 'Inside' and the 'Outside'. Finding Realities in Interviews. I: Silverman, David: *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage
- Monbiot, George (2005): *Demokratiets tidsalder: et manifest for en ny verdensorden*. Oslo: Cappelen
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nicolaysen, Bente B (2002): *Om å la ildsjelens sjel være i fred. Motivgranskingen i studiet av frivillig innsats*. Vitenskapsteoretisk innlegg for dr.polit graden, Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Bergen
- Ostrower, Francie (1995): *Why the Wealthy Give*. New Jersey: Princeton University Press
- Repstad, Pål (1993): *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sahlins, Marshall (1972): *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Atherton, Inc.
- Schudson, Michael (1984): *Advertising, the Uneasy Persuasion: Its Dubious Impact on American Society*. New York: Basic Books
- Schwebs, Ture og Østbye, Helge (1999): *Media i samfunnet*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Schaaning, Espen (2003): Solidaritetens grenser (leder). I: *Solidaritetens Grenser. Arr. Idéhistorisk tidsskrift*, nr 3/4
- Sennett, Richard (1992a [1974]): *Intimitetstyranniet*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS
- Sennett, Richard (1992b [1974]): *The Fall Of Public Man*. New York: W.W. Norton & Co. Ltd.
- Silverman, David (2001): *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage

Simmel, Georg (1965 [1908]): *The Stranger*. I: Wolff, Kurt H: *The Sociology of Georg Simmel*. New York: The Free Press

Simmel, Georg (1990a [1900]): *The Philosophy of Money*. London/New York: Routledge

Simmel, Georg (1990b [1902]): *Storbyene og åndslivet*. I: Østerberg, Dag (red): *Handling og samfunn. Sosiologiske teori i utvalg*. Oslo: Pax forlag AS

Singer, Peter (1993): *Practical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press

Slim, Hugo (2002): *Not Philanthropy But Rights. Right-Based Humanitarianism and the proper politicisation of Humanitarian Philosophy in War*. Oxford Brookes University (Tilgjengelig på http://www.odi.org.uk/hpg/confpapers/slim_new.pdf)

Tester, Keith (2001): *Compassion, Morality and the Media*. Philadelphia: Open University Press

Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Thomas, Binu S: *The Ugly Side of Child Sponsorship*. I: *Vijay Times* (Bangalore), 7. juni 2003 (tilgjengelig på <http://www.hvk.org/articles/0603/169.html>)

Thompson, John B (2001): *Medierne og Moderniteten. En samfundsteori om medierne*. København: Hans Reitzels forlag.

Tvedt, Terje (1990): *Bilder av "de andre". Om utviklingslandene i bistandsepoken*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tvedt, Terje (1995): *Den norske samaritan. Ritualer, selvbilder og utviklingshjelp*. Oslo: Gyldendal norsk forlag

Tvedt, Terje (2003): *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen*. Oslo: Gyldendal norsk forlag

Tönnies, Ferdiand (1990 [1887]): *Gemeinschaft og Gesellschaft*. I: Østerberg, Dag (red): *Handling og samfunn. Sosiologiske teori i utvalg*. Oslo: Pax forlag AS

Ulveseth, Herdis (2005): *Førestellingar om utvikling og utviklingshjelp. Ein diskursanalyse av handsaminga av norsk utviklingshjelp i Stortinget gjennom 50 år*. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Bergen

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wilkinson, Iain (2005): *Suffering: A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press

Weber, Max (1990 [1920-21]): Vestens rasjonalitet. I: Østerberg, Dag (red): *Handling og samfunn. Sosiologiske teori i utvalg*. Oslo: Pax forlag AS

Zelizer, Viviana A (1994): *The Social Meaning of Money*. New York: Basic Books

Ziehe, Thomas (1993): *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion

Vedlegg 1: Invitasjonsbrev til fadderne

Kjære fadder!

Mitt navn er Kari Henriksen og jeg er hovedfagsstudent i sosiologi ved Universitetet i Bergen. I hovedfagsoppgaven min skal jeg skrive om hvordan faddere opplever fadderskapet sitt, og jeg lurar på om du kunne tenke deg å være med på dette prosjektet.

Fadderorganisasjonen du er med i sender ut dette brevet på mine vegne, og jeg får ikke vite navnet ditt før du eventuelt har sagt ja til å delta i studien.

Jeg vil gjerne intervju deg om bakgrunnen for at du valgte å bli fadder, og om hvordan du opplever fadderskapet ditt. Fadderordninger blir stadig mer populære i Norge, og jeg ønsker å finne ut mer om hvorfor folk velger å engasjere seg på denne måten.

Deltakelsen i prosjektet er selvfølgelig frivillig. Intervjuet vil vare i 1 - 2 timer og kan gjøres hjemme hos deg eller et annet sted hvis du ønsker det. Jeg vil under intervjuet bruke båndopptaker slik at det blir lettere å huske hva du har svart, men det blir bare jeg som hører dette. Båndet blir også slettet etter at intervjuet er skrevet ut. Alt materiale vil da bli anonymisert. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og alle opplysninger du kommer med vil bli behandlet konfidensielt. Jeg har også taushetsplikt, og når jeg skriver hovedoppgaven min vil alle opplysninger som kan identifisere deg være fjernet. Du har også rett til å trekke deg når som helst under studien hvis du ikke lenger ønsker å delta. Oppgaven vil senest være ferdig i 2006.

Dersom du ønsker å delta vil du få en kopi av oppgaven når den er ferdigskrevet. Kunne du tenke deg å være med, eller vil du ha mer informasjon om prosjektet kan du sende meg vedlagte slipp, ringe meg på 99 78 89 85 eller sende en e-post til Kari.Henriksen@student.uib.no

Jeg håper å høre fra deg!

Vennlig hilsen

Kari Henriksen

Send svarslippen under til:

Kari Henriksen
Fosswinckels gate 13
5007 Bergen

Klipp her

SVARSLIPP

Kryss av:

..... Jeg ønsker å delta i studien

..... Jeg vil ha mer informasjon om studien

Navn:

Adresse:

Telefonnummer:

E-postadresse:

1. INNLEDENDE INFO

Formål med hovedoppgaven. Hva intervjuet vil handle om.

2. GENERELLE OPPLYSNINGER

Hvor lenge fadder

Organisasjon

Begynnelsen på fadderskapet

3. FADDERBARN/PROSJEKT

Dersom konkret barn:

Hva vet du om fadderbarnet?

Valgt bosted/kjønn?

Kontakt? Hvor ofte? Hva slags?

Hva skriver du om? Og ikke? (F.eks. ny bil? Personlige temaer?)

Hvordan hadde du reagert på dårlige nyheter fra fadderbarnet?

Gaver? Hva slags? Og hva slags kunne du ikke gi?

Hva gjør du med brev/bilder fra fadderbarnet?

Egne barn og fadderbarnet

Evt besøk til fadderbarnet

Avslutning av fadderskapet

PÅSTANDSARK 1 (Å ha et fadderbarn er bra fordi...)

Dersom ikke konkret barn:

Hva vet du om prosjektet?

Kunne du tenke deg fadderbarn? Hvorfor/hvorfor ikke?

Avslutning av fadderskapet

4. FATTIGDOM / U-HJELP

KOMMENTARER TIL BILDER

Etiske problemstillinger / bilder

PÅSTANDSARK 2 (Bilder og rapporter av fattigdom og nød...)

Forholder vi oss annerledes til fattigdom nært og fjernt?

Bistand statens eller enkeltpersoners ansvar?

Hva bør pengene brukes til?

Er beløpet lite - passe - stort?

Giver til andre aksjoner/organisasjoner?

Politisk interesse?

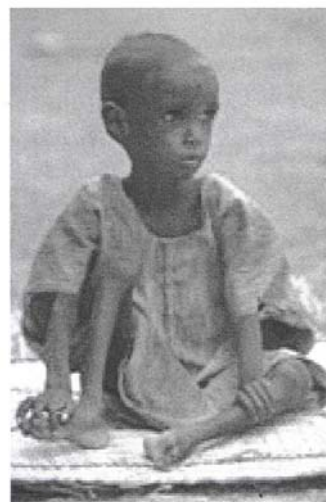
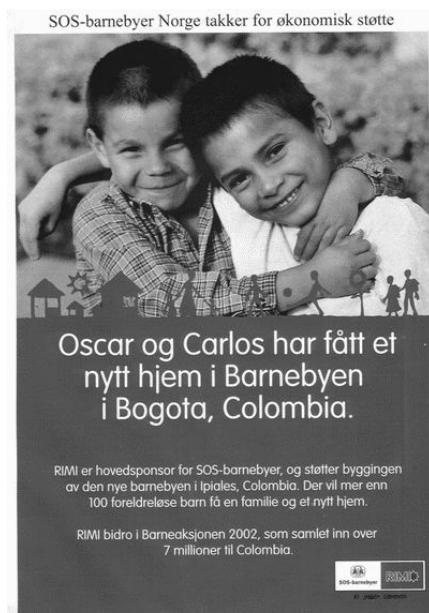
5. AVSLUTNING

Andre ting?

Alder - Jobb - Utdanning - Familiesituasjon

Oppsummering/takk

Vedlegg 3: Bilder som ble brukt under intervjuene

Å ha et fadderbarn er bra fordi...

...man får se konkret hva pengene går til.

...det bringer en fjern virkelighet nærmere.

...man lærer noe om en annen kultur.

...man lærer et nytt menneske å kjenne.

...man får mye tilbake i form av brev, bilder osv.

...det er bedre å engasjere seg for en person enn for en sak

...andre forslag?

Bilder og rapporter av fattigdom og nød...

.... gjør at jeg får dårlig samvittighet.

.... får meg til å ville engasjere meg.

.... gjør at jeg føler meg maktesløs.

.... annet?

1) Én person kan ikke gjøre noe med fattigdomsproblemene i verden.

2) Én person kan bety mye for å løse fattigdomsproblemene i verden.

Vedlegg 5: Spørsmål til intervjuene med de ansatte i Plan

1. Hvor mange faddere?
2. Informasjon om fadderne:
 - Kjønn
 - Alder
 - Yrke
 - Utdanning
 - Hvor mange fadderbarn
 - Sponse fadderbarn/prosjekt
 - Hvor lenge fadder
 - Egne barn
 - Evt andre ting?
3. Historie:
 - Når begynte det?
 - Når begynte det i Norge?
 - Har det noen gang blitt gitt penger direkte til enkeltbarn?
4. Hvor mange faddere får dere/mister dere hvert år?
5. Rekrutteringsmetoder som fungerer og ikke?
6. Hva skjer dersom en fadder sier opp et fadderskap?
7. Hva er et "lokalsamfunn"?
8. Gir en penger direkte til et lokalsamfunn eller til en felles pott? (Får et lokalsamfunn 200 kroner mer i måneden hvis det opprettes et nytt fadderskap der?)
9. Hvordan er forholdet til andre fadderorganisasjoner i Norge?
10. Finansiering: fra staten/fadderne/næringslivet?
12. Stilling i organisasjonen?
11. E-post-adresse i tilfelle tilleggsspørsmål?